

מצורפים העלונים:

נחלת חזקיה

עמ"י א

איך לעצור

עמ"י ב

בחרת בחיים

עמ"י ג

מכתלי בית ההוה

עמ"י ד

ספיר והלום

עמ"י ה

מתבוננים

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

חדש בהיכל <<<

שולחן ערוך מתיבתא חו"מ גניבה שמח-שנח

ספר הטור עם הערות וצינונים, עם ספר שולחן ערוך ונושאי כליו, בתוספת מדורי ביאור נרחבים והערות נחוצות, ועוד שלל רב של הוספות לתועלת הלומד. הביאור 'מתיבתא' ערוך בשפה ברורה ונוחה, קצות החושן עם מקורות והערות, נתיבות המשפט עם ביאור משולב לחלק ה'ביאורים' עם מקורות והערות, כשאליו נוספים: 'ילקוט ביאורים', ועוד מדורי ליקוט שונים ומגוונים, כשהכל ערוך ומוגה על פי דפוסים ישנים, במהדורה מהודרת ומאירת עיניים, לתועלת הלומדים.

שערי תשובה המבור

הספר הנודע 'שערי תשובה' לרבינו יונה זצ"ל, מסודר ומוגה מחדש עפ"י דפוסים ישנים, בתוספת כותרות וסיכומי עניינים להבנת רצף הדברים. בנוסף נערך ביאור לדבריו הקדושים, עם הערות וצינונים, וכל אלו נסדרו בעימוד מחודש במהדורה מפוארת ומאירת עיניים.

סט מסילת ישרים המבור (2 כר')

מסילת ישרים הוא ספר יסוד בתורת המוסר, שנכתב על ידי רבי משה חיים לוצאטו (הרמח"ל). הספר מהווה מדרג מעמיק לעבודת ה' ותיקון המידות, ומסרתו לסייע לאדם להתקרב אל הבורא ולהגיע לשלמות רוחנית. עתה יוצא לאור במהדורה מבוראת בביאור משולב בתוספת ציונים וביאורים עם מדור עיונים נרחב להרחבת העיון בדבריו, הספר יוצא בעימוד נאה ומושלם כמיטב מסורת ספרי 'ממלכת התורה' - עוז והדר.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה:

השבוע בגליון:

אקטואלי:

הלך לשמח חתן אלמוני וזכה לזיווג הגון

האור החיים הק: מסירות נפש לקיום מצוה דרבנן

פנימי אביר יעקב

הסרת תויות שעל הבגד בשבת

עמ"ח

וצדקותיו וחסידותיו אזי נוסעים אליו ללמוד אורחותיו ולעשות צוואת אליו, אבל לא לעשות העיקר מאותות ומופתים הגם שלא נדע מה טיבו זה אינו כלום ואסור לנסוע אליו. ואם תמצא לומר מה מוזיק דבר זה, וכי אומר הוא לאיזה אנשים שנוסעים אליו חלילה לעבור על קל שבקלות, אדרבה הוא גם כן מוכיח אותם על עבדות השם יתברך, ומה איכפת לו מה שעושה אותות ומופתים, אבל באמת תדע שזו לא טוב לדבק ולהתחבר עמו, שלסוף כל סוף שקר אין לו רגלים (שבת קד). ויבא מכשולות גדולות על ידו ויבאו לסוף חלילה לעבוד עבודה זרה.

ואם תאמר האיך הוא תקנה להנצל ממנו, מאחר שהוא קלא דלא פסיק שמראה אותות ומופתים נפלאים וממשיך לב אדם לנסוע אליו. אמנם התקנה העיקרית הוא שיהיה האדם מחבר את עצמו עם צדיקי אמת מה שהוא מכיר מכבר שהם צדיקי אמת, לחבר את עצמו עם חברים המקשיבים לקולם, ויחזיק את עצמו בתורה ובתפלה וידבק בדרכי ה' מה הוא רחום וכו' מה הוא גומל חסדים וכו', אזי ממילא ישפיל האיש המופת של שקר ויפול ממדריגתו.

הרמז בפסוק

וזה רמז לנו הכתוב כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת ובא האות והמופת, פירוש שיהיה כך שיהיה יוכל להראות אותות ומופתים אשר דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים וגו' ונעבדם, פירוש לאמר שיהיה נשמע ונאמר על ידי כן לבסוף שכונתו הוא לעבוד אלהים אחרים, וזהו לאמר שמשמעותו שיהיה נאמר ונשמע כן ממוצא דבר מכלל לבסוף נלכה ונעבדה וגו'.

על כן קאמר הכתוב שפיר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל החולם חלום ההוא כי מנסה ה' אלהים אתכם וגו', בזה שפיר הוא נסיון אם תשיחו על עבודת השם יתברך דייקא ותתחברו את עצמכם אל צדיקי אמת שאם מכירים מכבר שהם צדיקים ועובדי השם באמת ולדבק עמהם, או שתלכו אחרי אותן האנשים שאין אתם מכירים אותם ותשיחו על אותות ומופתים, וזה הוא בודאי נסיון, מאחר שהנביא ההוא גם כן צווח ומזהיר על עבדות השם יתברך כנ"ל.

וקאמר הכתוב, ואם תמצא לומר מה נעשה להכיר האמת. על זה קאמר אחרי ה' אלהים תלכו, פירוש כמאמר ז"ל (כתובות קיא:) הדבק בתלמידי חכמים ובתלמידיהם ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקו, הדבק בדרכיו מה הוא רחום וכו' מה הוא גומל חסדים וכו' כפירוש רש"י ז"ל.

ביאור הענין שעל 'אנכי' יש טעם תביר

רָאָה אֲנִי נָתַן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרָכָה וְקָלָלָה (יא) (כו)

מעשה בחסיד שנסע לחוזה מלובלין זי"ע"א ראה אנכי נותן. ואיתא על תיבת 'אנכי' טעם תביר: נראה לי לפרש על פי מה ששמעתי אומרים, שחסיד אחד נסע מאת הרב הצדיק הקדוש מלובלין זלה"ה זי"ע, ובדרך נסעו לביתו עבר דרך עיר אחת והוצרך ללון, והיה לו בעיר הזאת חבר איש חסיד וירא ה' שהיה מכיר אותו ורצה להתאכסן בבית החבר.

כאשר שבים מהצדיק צריך האדם לאחוז במדרגה של יוכל לומר על עצמו 'אני' וכאשר בא לעיר בלילה, דפק על דלתותיו, וישאל החסיד הבעל הבית: מי הוא זה, ענה זה שבחופי: אני הוא. וכאשר פתח וראה אותו אמר לו: אתה הוא שאמרת אני, לא כך נוסעים מהצדיק שיהיו יכול עוד לומר 'אני' שמשמעותו שהוא אדם והוא איזה דבר, אבל אין צריכין לידע מעצמו כלל ושלא לכנות עצמו בשם אני.

ביאור הפסוק והטעמים על דרך הנ"ל ועל פי זה יש לפרש, שהתורה הקדושה הזהירה כאן על ענוה, ונרשם תביר בתיבת 'אנכי', כי 'תביר' פירושו לשון שבר וביטול, שישבר את עצמו לגמרי וממש לא יהיה יכול לכנות את עצמו אפילו בתיבת 'אנכי', כמרומז בטעם:

(תולדות יעקב - רבי יעקב מבארנוב זי"ע"א)

דברי תוכחה על המון העם הנוהים אחר אדם הפועל אותות מופתים ללא שיכירו טיב מעשיו בעבודת הבורא מנעוריו

כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום, ונתן אליך אות או מופת. ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר, נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא, כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם. אחרי ה' אלקיכם תלכו ואתו תיראו, ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקו (יג ב-ה)

נראה דהפסוק בא לרמוז, דהנה מדרך המון עם כשומעין אומרים על אחד שעושה איזה אות או מופת תיכף הם נוסעים אליו ומאמינים לו כל מה שיאמר להם, הגם שלא היו מכירים אותו מכבר מנעוריו מה טיבו ומה הנהגתו.

אבל באמת זה אינו כלום, כי הנסיעה להצדיק הוא שנלמוד את עצמינו מאורחותיו - להיות שנועד מכמה וכמה שנים הנהגותיו

דבר האמונה

כדי לקנות האמונה יש לעסוק בה בכל עת

הרה"ק רבי מרדכי מלעכוויטש ע"ה (תורת אבות אמונה ובטחון) למד זאת מדברי הגמרא (שבת לא): בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו, נשאת ונתת באמונה. שכשם שבמשא ומתן משקיע האדם כל כוחותיו ומרצו להגדיל ולהפריח את עסקיו וממונו, כך נצרך שתהיה האמונה, שישקיע אדם כל כוחו להגדיל ולחזק את אמונתו, לולי כך חסר לו במשא ומתן באמונה אשר היא השאלה הראשונה ששואלים כל אדם בבואו לעולם האמת, כי אכן האמונה היא הפתח לכל עבודת ה' וכדי לקנותה נצרך לעסוק בה לכל הפחות כפי שמשקיע בעסקיו.

ועוד אמר, על ידי דיבור באמונה נחקקת ונקבעת האמונה בלב, על דרך שאמר הכתוב (תהלים קטו י) 'האמנתי כי אדבר', שהדיבור באמונה מחזק את האמונה בתוכיות הלב. ולא ידע גיסא כשאדם מדברים בעניני אמונה גורם להחליש את האמונה, וכמאמר הכתוב (ירמיה ז כ) 'אבדה האמונה נכרתה מפיהם', כלומר לכך אבדה האמונה מהם, משום שנכרתה מפיהם, שאינם מוציאים בפה.

הדרך להגיע לאמונה היא על ידי החזרה והשינון שוב ושוב של דיבורי אמונה, אם זה באמירת י"ג עיקרים, ואף יותר מכך כאשר אדם בשפתו שלו מקשר כל הנקרה בדרכי חייו ומנחיל לעצמו כי גם הנעשה בכך או בכך הכל בהשגחה פרטית, וככל שירבה בדיבורי אמונה יכנסו הדברים יותר ויותר אל תוככי ליבו. (האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

(כו-כז)

על פסוקים אלו סמכו חז"ל את מאמרם הידוע (דברים רבה ד, ה): "אמר הקדוש ברוך הוא, שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד". אדם השומע ומקיים את רצון ה', אף כי לפעמים נדמה לו כי נגרם לו הפסד מכך, ידע נאמונה כי באמת אין אדם שומע לקדוש ברוך הוא ומפסיד, וסוף הכבוד לבוא.

יש בדברים הללו בשורה נפלאה, ובפרט בימים הללו אשר מרשיעי ברית ששכחו את צור מחצבתם ונאחזו בחוקות הגויים מבקשים להניח ידיהם על בחורי ישראל ועוסקי התורה, ולקחתם לתפיסה ושאר מרעין בישין. אך באמת ראוי להם ליראה ה' לבד יערצו מפניהם כלל, כי השומע לדבר ה', יזכור את דברי התורה (יהושע א ח) 'לא ימוש ספר התורה הזאת מפיד וְהָיִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה'. והמקיים דברים ככתבם, אל יחוש מפני ההפסד, כי כבר הובטח מפי הגבורה כי אין אדם שומע לדבר ה' ומפסיד. וגם אם לפעמים נדמה לו לאדם כי בא עליו הפסד, ידע נאמונה כי באמת אין כאן שום הפסד, אלא שאינו יודע לראות את הנוכל. (ענינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

רצה לומר כשתחזיק את עצמך בעבדות השם יתברך באמת ותתחבר את עצמך לצדיק אמת כנ"ל, אזי קאמר הכתוב אחר כך והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת פירוש שיבוטל ויפול ממדריגתו ולא יהיה יכול להראות אותות ומופתים כנ"ל:

(מאור ושמש)

הברכה לישראל והקללה לעושים

רָאָה אֶנְכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה (יא כז)

בענין הברכה והקללה שניתנו לישראל, יש להבין מדוע ניתנה הקללה לבני ישראל, ומהראוי שלא יינתן להם אלא ברכה, ועוד שמאת הקדוש ברוך הוא לא תצא הרעה כי אם הטובה. ופירש באגרא דכלה (ד"ה ראה) שבבוודאי לא ניתן לפני ישראל אלא ברכה, והקללה האמורה כאן היא הראויה לבוא על הגויים לישועתם של ישראל, והיא בעצמה ברכה לישראל.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - תורה)

סוף הכבוד לבוא

רָאָה אֶנְכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. אֵת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֶנְכִי מִצְוֶה אֹתְכֶם הַיּוֹם (יא)

ווארט מהאור החיים הק'

מסירות נפש לקיום מצוה דרבנן

מסופר על הרה"ק בעל הדברי חיים מצאנז זי"ע, שבחג הפסח האחרון לחייו עלי אדמות - בשנת תרל"ו, ימים ספורים לפני הסתלקותו (נסתלק בכ"ה ניסן), כאשר כבר תש כוחו והיה מוטל על ערש דוי, בהסיבו לעריכת הסדר, נטל שני כזיתים מן המצה והחל לקיים את מצות אכילת מצה במסירות נפש, אף שגופו הטהור כבר לא סבל דבר מאכל והיה מקיא כל מה שהכניס לפיו. ויהי בחייתו נתון בדיקות רבה, אזר בנו הרה"ק מגארליץ זי"ע עוז, ובקט שבר חתיכה אחר חתיכה מן צידה השני של המצה שבידי אביו הק' למען לא יסתכן באכילתו, אך ה'דברי חיים' הבחין במעשיו וגער בו, ויקם ממטת ההסבה והלך לארון המיוחד בו היו מונחים המצות שלו והוציא עוד שני מצות אחרות ושוב התחיל לאכול הכזיתים מצה, והשלים אכילה זו עד תומה וכבר לא הקיא. באותה שעה אמר: "יראו נא צאצאי ויידעו, כי הנה ימים באים, דורות שיצטרכו למסירות נפש בפועל על כל דבר מצוה". כשסיים לקח כזית גדולה של מרור ואכל, ושוב אמר: "שצאצאי יראו שבאים דורות שיצטרכו מסי"נ לא רק על מצוה דאורייתא אלא גם על מצוה דרבנן". וכך גם במצות "כורך" לקח שוב ב' כזיתים ואכל, ושוב אמר: "לא רק על מצות

דרבנן, אלא אפילו על מנהג בעלמא גם צריך מסי"נ בפועל ממש" (ביטאון צאנז אייר תשנ"ט). [יש לציין שבספרן של צדיקים מובאת עובדה זו בקיצור יותר, אך הוסיף פרט חשוב: שלאחר עריכת הסדר היה ה'דברי חיים' בשמחה גדולה, והניח ידיו על בני מעיו ואמר: "ישו מעי ישו מעי כמה מצוות יש בכך, כמה כזיתים מצה ומרור יש בכך" עכ"ל].

גדרים וסייגים שעשו חז"ל הוא דבר המעמיד דורות עם בני ישראל רבינו האור החיים הק' מתייחס לענין זה בפרשתנו בפסוק "שמור ושמעת את כל הדברים האלה" וגו' (יב, כח), וכה כתב: אכן הכוונה שמצוה על ב' דברים, א. תורה ומצוות ה' אשר כבר נודעו לישראל מפי משה. וב. אשר יגזרו רבותינו ז"ל הגדרים והסייגים אשר יחדשו, לזה כנגד תורה ומצוות שהם ידועים כבר בתורה אמר "שמור", וכנגד דברים המתחדשים מרבותינו ז"ל אמר "ושמעת" שצריך לקבל כל גזרת רבותינו ז"ל וסייגיהם. והוא מה שרמז במאמר "את כל" פירוש את לרבות כל גזרות ושמירות וגדרים שיחדשו רבותינו ז"ל, ואומרו "כל" שבאמצעות הגדרים יהיו הדברים נשמרים בשלימות, והוא אומרו "כל הדברים" כי זולת זה אין המצוה נעשה כולה בשלמות שבאמצעות הגדר אין נגרע ממנה דבר. ומסיים האור"ח הק' - בהתבטאות נפלאה - "כי גדרים וסייגים שעשו רבותינו ז"ל הוא דבר המעמיד דורות עם בני ישראל לעולם להבדילם מכל כיעור והדומה לו" יעו"ש.

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:	ירושלים	בני ברק	מי יורק	לונדון
כניסת השבת	18:55	19:11	19:46	20:23
יציאת השבת	20:09	20:12	20:53	21:36
כניסת חג	20:47	20:45	21:15	21:48

מחברים
אתר האינטרנט: www.mechubarim.com
newsletters.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה
02-803-9999
א במייל: rav@abiryaakov.com
קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מחברים
העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים
ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיני
"ספרי אור החיים"

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 | בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצנים 3 | יהודה הנשיא 6 | בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 | מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 | אלעד: יהודה הנשיא 94 | אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 | ביתר עילית: הר"ן 9 | חיפה: מ"א 27 | נתיבות: הרבנים 18 | תנאים: 18 | פתח תקוה: רוסשילד 75

ספרי אור החיים
מרכז הספר והיהודי הגדול בעולם

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

בְּנֵי אֶתֶם לָהּ:

הלך לשמח חתן אלמוני בשמחת שבע ברכות, וזכה בגיל עשרים ושבע לזיווג הגון, סיפור השגחה פלאי

התעניין. - 'אני לא קשור לחתן, הבהרתי לו. 'הבנתי', הוא הסיק. - 'אתה מהצד של הכלה'. שללתי את האפשרות: 'לא, אני אפילו לא יודע מה שם הכלה ושם משפחתה'. - 'אז מה אתה עושה כאן?' הוא שאל. 'חסד'. אמרתי לו, 'ביקשו ממני להשלים מנין והייתי מעשרה ראשונים.

הוא צחק מלא חפניו ואמר: 'כנראה אנחנו קרובי משפחה'. 'תראה', כך הסביר לי אותו אורח, 'גם אני עובר אורח שהגעתי לכאן לבקשת אחד הקרובים, ומכיון ששנינו באותו מצב משפחתי כלפי החתן והכלה, זה כבר עושה אותנו סוג של קרובי משפחה'. 'בקיבור', רציתי להציע לך את בת אחותי, הוא אומר לי. 'מה גורם לך לחשוב להציע את בת אחותך, לפני שאתה מכיר אותי בכלל?'. 'אומר לך את האמת, ראשית אחרי הנאום המיוחד שלך, אני קצת מכיר אותך, ואחרי שאני שומע שאתה כאן בהתנדבות - אני עוד יותר מכיר אותך ומעריך אותך, ונקודה שלישית, שפשוט למה לא לנסות? אכן, הטענה השלישית הכריעה את הכף. נתתי לו את הטלפון של הוריי והתפזרנו לדרכנו. כל השאר כבר היסטוריה. מאותו הערב יצא שידוך, וכיום יש לנו שלושה ילדים, חסד ה'.

ומדוע נזכרתי בסיפור הזה? כי לפני שבוע אני פוגש באוטובוס מישהו מוכר. הוא מביט בי ואני בו. - 'אתה מוכר לי מאיזשהו מקום', הוא אומר. - 'וגם אתה', אני עונה לו. שנינו מביטים זה בזה. ברור לנו שראינו ושדיברנו ואפילו שהיה משהו נחמד ומצחיק בינינו, אבל לא נזכרים. 'נו, הוא דופק על מצחו, וגם אני עושה אותו דבר. והנה הוא נזכר! 'זה אתה הנואם מהשבוע בברכות של אחי - מוטי, בלי שבכלל הכרת אותו. איך יכולתי לשכוח, מעולם לא שמעתי דברי שבח כאלה על ידי מי שאינו מכיר כלל את החתן. זה היה ערב עגום מאד של תרם לשמחת החתן והכלה, ואתה הצלת אותו בהופעתך ובדרשתך. כעת גם אני נזכר... צחקנו.

אני פוגש חבר מהישיבה קטנה ומתחיל לשוחח אתו בפתח של בנין. מסתבר שהוא נמצא בשמחת שבע ברכות של קרוב משפחתו. אנחנו משוחחים מעט, ולפתע יורד מישהו מהבנין ואומר לבן שיחי: 'מדוע אתה כאן? תעלה למעלה, ממש ריק ועצוב שם'. ואז הוא פונה אלי 'תעלה גם אתה, מחכים לך שם'. אני מנסה לומר לו: 'אולי אתה מחליף אותי במישהו אחר...' הוא קוטע אותי: 'אני מחפש כעת גברים בשביל להשלים מנין לשבע ברכות, אז תעלה'. יש שם חתן וכלה שאמורים לשמוח בשבע ברכות אבל כבר עשר וחצי, ויש רק שישה משתתפים. אני פותח את פי לענות לו שאני ממהר וכו', ואז הוא מוסיף: 'אם תעלה, תקבל פרס, כדאי לך'.

אוי ויי, הוא אומר פתאום. 'מה אוי ויי' אני שואל. 'הבטחתי לך פרס, וזכרתי? ככל היוצא ממפי יעשה. צחקתי. 'אל תדאג, הקב"ה קיים את הבטחתך. קיבלתי את הפרס שלי...'.
הוא הביט בי בתימהון ואז סיפרתי לו על המפגש הבלתי צפוי עם אורח קרוא נוסף בתוך שבע הברכות הללו, שהוביל להצעת שידוך עם בת אחותו. 'אף שיש לך חלק בשידוך, לא יכולנו להזמין אותך, כי לא היה לנו מושג מה שם המשפחה שלכם, את זה לא לחשת לי...'. הגעתי לתחנה ואמרתי: 'סלח לי שאני ממהר. פשוט הפרס שלך הביא עוד כמה פרסים קטנים, ואני חייב למהר לאכול עם כולם ארוחת צהריים...'.
(גל' קבלת שבת - מספר 'האמנתי ואדברתי')

סיפור זה התרחש כשהייתי בגיל עשרים ושבע. תקופת השידוכים היתה קריעת ים סוף אמיתית עבורי, אני לא חושב שהייתי בדרך יתר על המידה, פשוט לא הגיעו ההצעות המתאימות ולא הגיע המועד שנקבע. אחרי הצעות כה רבות המסתיימות בלא כלום, אתה בקלות יכול להגיע לידי יאוש. מה עוד שרוב חבריך כבר התחתנו ולאחד מהם יש כבר ילד בן שש.

באחד מימי בין הזמנים של חודש אב, נסעתי לבני ברק להשתתף בחתונה של חבר צעיר. הגעתי לחופה, נשארתי קצת לאוכל ולריקודים, ובשעה עשר יצאתי לכוון תחנת האוטובוס הקרובה לירושלים.

אני פוגש חבר מהישיבה קטנה ומתחיל לשוחח אתו בפתח של בנין. מסתבר שהוא נמצא בשמחת שבע ברכות של קרוב משפחתו. אנחנו משוחחים מעט, ולפתע יורד מישהו מהבנין ואומר לבן שיחי: 'מדוע אתה כאן? תעלה למעלה, ממש ריק ועצוב שם'. ואז הוא פונה אלי 'תעלה גם אתה, מחכים לך שם'. אני מנסה לומר לו: 'אולי אתה מחליף אותי במישהו אחר...'. הוא קוטע אותי: 'אני מחפש כעת גברים בשביל להשלים מנין לשבע ברכות, אז תעלה'. יש שם חתן וכלה שאמורים לשמוח בשבע ברכות אבל כבר עשר וחצי, ויש רק שישה משתתפים. אני פותח את פי לענות לו שאני ממהר וכו', ואז הוא מוסיף: 'אם תעלה, תקבל פרס, כדאי לך'.

את תקופת הפרסים בחיי, כבר סיימתי כשעזבתי את ה'מתמידים' בחיידר, אבל משהו בקול שלו נשמע חביב ותמים שהחלטתי להיענות. היה זה שבע ברכות בתוך בית פשוט, גם היה זה עלוב למדי שישבו שם החתן והכלה, שני המחזות, סבא אחד, שני בחורים ועוד כמה תינוקות בעגלה. איש לא שר ואפילו לא דיבר בקול רם. גם לא הושמעה מוזיקה. חשבתי לעצמי איך הם מתכוונים להעביר כאן את הזמן. לאט לאט הגיעו בני משפחה בודדים עד שנעשה מניין, ואחר מכן הגיעו עוד ארבעה שאיכשהו נתנו נוכחות בסלון הלא גדול שהיה שם.

האיש שקרא לי לעלות לא נרגע: 'תשיר משהו', אמר. הסתכלתי מימנה ושמאלה והחלטתי שאין לי בררה. התחלתי עם 'עוד ישמע' ו'מהרה' ולאחר מכן דרומה ל'ענבי הגפן' ו'יזכו לראות בית נאמן'. בשלב הזה הצטרפו אלי מעט מבני משפחת הכלה או בעצם משפחת החתן. מהיכן אדע. אחרי כמה שירים הוא ניגש אלי ואמר לי בלחש: 'תגיד משהו'. - 'מה תגיד משהו?' אני לוחש לו חזרה, 'אתה לא חושב שהגזמת?' - 'אתה צודק', הוא אמר, 'אני יודע שלא הכנת שיחה, אבל עזוב, תתחיל מ'החתן שלנו'...

'האם אני יודע על פרשת השבוע יותר מהחתן שלנו? אפילו שכחתי מה פרשת השבוע' אני משיב, הוא אומר לי: 'לחתן אין מושג מי אתה ולכן אתה חייב לשמח אותו, ובאשר לזה שאתה לא מכיר אותו, ממתי צריך להכיר את החתן כשמבקשים לומר דברי שבח על חתן... נו, מה הסיפור שלך תקבל פרס...'

שוב עם הפרס הזה, מה הוא רוצה ממני. העברתי על מידותי ואמרתי לו: 'נו, טוב, אני אנסה, אבל שחרר מידע - איפה הוא לומד ומתפלל, חברותו, מסכתות, ראש ישיבה, בן כמה החתן? הוא ענה לשאלותי בקצרה: והוסיף שקוראים לו מרדכי. וכאן אני מתגבר, קם ומפליג בשבחו של אותו מרדכי שמעולם לא ראיתי לפני כן, ורוב הסיכויים שגם לא אראה אחרי כן. לדבר אני יודע וגם לפרגן, וממילא יצא נאום שכולו שבח וקילוסין לאותו חתן ששמו מרדכי שרק את שמו שמעתי רגעים ספורים קודם לכן, וכעת יצא למרחוק בלמדנותו ויראתו...

וביחס לחברים. בנקודה זו העמקתי רבות לדבר ואף הבאתי דוגמאות מהחיים (שאותם שמעתי רגע קודם), שבהן מרדכי הוכיח עצמו כאיש אציל נפש ומיוחד במידת הנתינה. הדברים שלי עשו רושם רב על הנוכחים, ולמען האמת גם אני עצמי. הלכתי שבי אחר אותו חתן מופלא שזה מה שאמורים עליו.

כמובן סיימתי שעם חתן כזה אין צורך לחקור מי היא הכלה, כי ברור שענבי הגפן בענבי הגפן ויזכו לבנין עדי עד.

כמובן הכל לחצו את ידי, והחתן הגדיל לעשות ונפל על צווארי וזיכה אותי ברוב תודות. אף אחד לא נעמד לדבר אחריי, ונראה היה כי הדרשה הזו הצילה את שמחת השבע בברכות שכמעט הושבתה. ואז ניגש אלי יהודי שישב לצדי ושאל לשמי. הוא רוצה להציע לי שידוך. 'ואיך אתה קשור לחתן?' הוא

פי עם קדוש אתה:

שבעים שנה אחרי שאכל מאכל טרף, עשה תיקון בתענית,
וראשו הסתום נפתח להבנת לימוד התורה

בין הבאים למעון הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל, נראתה דמות בלתי שגרתית. היה זה פרופסור בכיר ובעל שם עולמי, יהודי בגיל גבורות, שהגיע לכאן בעצת מקורבו לשאול עצה וברכה מגדול הדור.

כשנכנס פנימה, פתח את סגור לבו: 'כבוד הרב, אני פרופסור בכיר ובעל שם, אני מרצה בפני סטודנטים ובקי גדול בתחום עיסוקי. אני חד תפיסה, מהיר הבנה ומעמיק חשיבה בכל התחומים. אך גיליתי כי בתחום אחד מוחי סתום וחתום, אינני מבין ואינני קולט אף מילה...'.

האיש הפסיק קלות והמשיך: 'כשאני מנסה ללמוד קצת גמרא, אני פשוט לא מצליח. הכל מתבלגן לי, אני לא קולט לא קושיא ולא תירוץ, לא הוכחה ולא בדל ראיה. התופעה הזו משונה מאוד כי אני אדם מבין, אני נחשב גאון בכל התחומים, ודווקא הגמרא - לא נקלטת אצלי בכלל!'

ניסיתי לחשוב למה ומדוע, ולאחרונה שמעתי כי מי שאוכל מאכלים שאינם כשרים - מוחו ולבו הופכים סתומים מלהבין דברי תורה ונשמתו אינה מסוגלת להכילם, ונזכרתי כי בגיל שלוש עשרה, לפני כמעט שבעים שנה, אכן אכלתי ארוחה מבשר טרף לחלוטין...'.

האיש פרץ בבכי: 'למדנו רבנו, מה אוכל לעשות עכשיו כדי לכפר על האכילה ההיא? במה אפשר לתקן את התוצאה הנוראה הסתמת את מוחי ולבי מלהבין דברי תורה? איך יוכל ראשי הגאון לבטא עצמו גם בלימוד הגמרא?' רבי חיים הקשיב היטב, הרהר קלות והשיב בקצרה: 'הצעתך היא שתצום יום אחד, אל תאכל ואל תשתה. אם הדבר קשה לך - תבחר יום חורפי קצר בו תצום מעלות השחר עד שקיעת החמה. אולי מיעוט המזון במעריך באותו היום יכפר על המזון האסור שהכנסת לקרבך לפני כשבעים שנה, ותיפא מסתיומת מוחך מהבנת דברי התורה...'.

האיש יצא מבית הגר"ח קנייבסקי, ועשה ככל אשר התבקש. לאחר צום מלא בן יום אחד פתח את הגמרא, וגילה כי שערי הגמרא מתחילים להיפתח בפניו. אז גילה כי אכן כן - אכילה אחת, אחת! שאינה כהלכה, עלולה לסתום את המוח והלב לעשרות שנים ארוכות. רק הקפדה בלתי מתפשרת על כשרות המזון כל יום, בכל מקום, בכל מצב ובכל זמן - מבטיחה ראש פתוח ומבין להבנה ולהעמקה בדברי התורה!

כאב אוהב, הקדוש ברוך הוא מזהיר אותנו, למעננו ולמען נפש ילדינו: 'את זה תאכלו...' 'זה אשר לא תאכלו'. יש מזון טוב, חיובי, שבריא לנשמה ומעניק לה כח, ויש מזון רעיל, מזיק ומשחית. אל המזון הזה אסור להתקרב. מפניו יש להישמר ולשמור ממנו את ילדינו, כדי לא לסתום להם את הראש, כדי לא לחנוק את נשמתם היהודית הטהורה... אוכל הוא לא משחק ילדים. האוכל קובע הכל עבורנו ועבור הילדים. אם אנו רוצים לרוות נחת, אם אנו רוצים לראות ילדים ערכיים, מחונכים, לומדים, מבינים, צומחים ומתפתחים לתפארה - עלינו להקפיד על חותמת הכשרות המהודרת, כשרות שאנו לא מתפשרים עליה בדיעבד, שאנו לא אוכלים אותה רק בטיסה, רק בטויל, רק פעם אחת...

עלינו לשמור על המטבח שלנו מכל רבב תולעת, מכל בדל שאלה של בשר בחלב, מכל שמץ ספק אולי משהו כשרותי לא תקין. כי זה משחק עם הדבר הכי יקר לנו - עם העתיד, עם החינוך, עם הצלחת הילדים ועם הנחת שלנו. הבה נוודא שאנו עומדים איתנים על כשרות המזון, רק כך נבטיח לעצמנו ולילדינו הצלחה רוחנית ואישית בסייעתא דשמיא!

(גל' פניני פרשת השבוע)

'יהודים רמאים! וכי אני יודע שאתם מחפשים סיבות
להשתמט מחובת השירות בצבא? היה לא תהיה!

הביאו אותו מיד הנה, ואם לא, אבוא אני בעצמי לירות בו!'

מסופר על הרה"ח ר' משה פריעד ע"ה שבשנות בחרותו במדינת אונגארן קיבל צו הודעה שעליו להתייצב בצבא על מנת להתגייס, כדרכם של בחורי ישראל חיפש גם ר' משה כל טעדיקי להתחמק מגזירה זו שהיתה סכנה רוחנית וגשמית גם יחד לנפש הישראלית, והלך להתיעץ עם רופא מסוים שהיה ידיד המשפחה והיה יכול לסמוך עליו שלא ימסרוהו לידי השלטונות, הלה שמע את בקשתו בכבוד ראש והבהיר לו שבימים אלו קשה עד מאוד להתחמק מחובת הגיוס, היות והימים ימי מלחמה, אך אם בכל זאת ברצונו לנסות את מזלו אזי הוא ממליץ לו לעשות כעין ניתוח על ה'פענדעקס' ולתפור שם באופן שיראה כאילו עשו ניתוח, ויתחיל לילך עם קביים, וכאשר יתייצב לפני רופא הצבא לבחון את מצב בריאותו ישכנע אותו שיש לו יסורים נוראים ברגליו מן הניתוח והוא אינו יכול לילך בלי הקביים ויש לקוות שבאופן זה יעלה בידו להתחמק מעול הצבא.

הוא נקט אכן בעצתו, חתך ותפר ולאחר מכן הלך עם מקלות הלוח וגנוח באופן שהיה נראה בעליל כחולה מהלך. בהגיע העת שהיה צריך להתייצב בצבא הלכו אמו ואחיו אל הרופא ואמרו לו שהבחור עבר אך זה עתה ניתוח, ואי אפשר לו לקום ולבוא, אך הרופא הלז היה רשע גדול ולא קיבל את דבריהם, וצעק עליהם בקול: 'יהודים רמאים! וכי אני יודע שאתם מחפשים סיבות להשתמט מחובת השירות בצבא? היה לא תהיה! הביאו אותו מיד הנה, ואם לא, אבוא אני בעצמי לירות בו!', בלית ברירה הגיע ר' משה להתייצב כשהוא נשען על קביו, והנה הרשע הזה גש אליו וחסף ממנו את המקלות, ושברם על ברכיו אחת ושתים, לאחר מכן צוה עליו ללכת, כמובן שאז ראה בבירור שאכן אין כאן לא נגע ולא מחלה והכל היתה תחבולה להנצל מאימת הצבא, זעמו בער בו עד להשחית והוא הורה לחיילים לעצרו על מנת להעמידו למחרת לפני משפט הצבא, התוצאה של דין זה היתה ידוע מראש: גור דין מות.

ברוב פחד וחרדה מיהרה האם ונסעה לפעסט, שם שהה באותה העת הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע (יומא דהילולא קדישא כ"א אב), בדמעות שליש סיפרה לפניו את צרתה וסיפרה שבנה עומד בפני גור דין מות, קם הרה"ק ממקומו וקרא בתמימה כמה פעמים: 'יהודי עומד בפני משפט של הצבא?!', יהודי בפני משפט של הצבא?!'. לאחר מכן פנה אליהם ושאלם אם ידוע להם שמו של אותו רשע, הללו אמרו את שמו, והרה"ק מבעלזא רשם את שמו על פיסת נייר, אחר כך זרק את הנייר על הארץ ורמסו עד אשר נידש ונשחק כליל, ואז האציל להם ברכות לרוב שינצלו מיד הרשעים.

האם יצאה משם מחזוקת, מלאה בטחון בה' יתברך.

למעשה נקטו גם בדרך של השתדלות ולקחו 'ליוער' (-עורר דין) לצדם, הם התייצבו במשפט בשעה הקבועה, גם השופט ישב על מקומו, רק התובע הלוא הוא הרופא בעצמו, התמהמה לבוא משום מה, ה'ליוער' ניצל את ההזדמנות וביקש מן השופט לפטור את הבחור, כפי שקובע החוק במקרה כזה, אך הלה אמר שימתינו עוד קצת שמא אירע לו אונס כלשהוא, אולם משחלפו כמה שעות והרופא עדיין לא הופיע לא נותרה לשופט ברירה והוא שחרר את ר' משה לחיים ולשלום.

משם נסעו ר' משה ואמו חזרה לפעסט לבשר לצדיק על הישועה, הרה"ק מבעלזא שמח מאוד למשמע הבשורה וקרא ברוב שמחה: אה! א יוד איז באפרייט געווארן פון קריגס געריכט... כעבור תקופה נודע, שבאותה שעה שרמס הרה"ק מבעלזא את שמו של הרופא בחדר קדשו היה הרופא עסוק בניית מורכב וקשה לאחד מגדולי השרים בצבא, ולמעשה נכשל הרופא בידיו והשר מת על שולחן הניתוחים, בשעת מלחמה חשדו מיד ברופא שהוא עשה כן במזיד להרוג את השר, וכעונש שלחוהו בו ברגע אל חזית המלחמה, ומשם כבר לא חזר לעולם...

(הג"ר מאיר צוויבל שליט"א - גליון המאיר)

עצות וסגולות:

קבלת שבת היא אחד מזמני התגלות החסד

סדר נס"ע בחסדים המכוסים והמגולים

ויגדל האיש וילך הלוח וגדל וכו' (בראשית כו יז). הנה במסורה יש ארבעה 'הלוח': 'הלוח ונסוע' (בראשית יב ט), 'הלוח וחסור' (שם ח ה), 'הלוח ושוב' (שם פסוק ז), 'הלוח וגדל'. ואפשר לרמוז על פי דברי רבנו האר"י זכרוננו לברכה (שער הפסוקים ישעיה לח יב), דכתב על פסוק (במדבר יא לא) 'ורוח נסע' דמדבר על זעיר אנפין הנקרא 'רוח'. והנה חמשה חסדים המתפשטים בזעיר אנפין תחת עקרב ושרשם הוא באמא. ואמא [יש] בה חמשים שיערים, וכל חסד ישנו בשער אחד כלול מעשרה, וכשמתפשטים בזעיר אנפין מתפשטים בו מחסד ועד הוד חמשה ספירות, וכל חסד הוא הוי"ה אחת. הרי חמשה הוי"ת בחמש ספירות, וחמשה הוי"ת גימטריא ק"ל. והנה ספירת התפארת שליש העליון מכסה ושני שלישים התחתונים מגלים, וספירת החסד והגבורה מכסים תמיד. נמצא שני חסדים ושליש מכסים ושני חסדים ושני שלישים מגלים, וכפי זה חשבון המכסים ששים, שהם שתי הוי"ת ושליש הוי"ה, וחשבון המגלים שבעים, שהם שתי הוי"ת ושני שלישי הוי"ה. והנה מלת 'נסע', דאות נ"ן מורה על החסדים בהיותם באמא, שיש בה חמשים שיערי בינה, ואות סמ"ך מורה על חסד וגבורה ושליש תפארת דזעיר אנפין המכסים שהם בגימטריא ס', ואות צי"ן מורה על שני שלישי תפארת ונצח והוד, שהחסדים שבהם מגלים שהם גימטריא ע', והנה 'ורוח נסע', 'רוח' שהוא זעיר אנפין, החסדים שבו הם על דרך 'נסע':

זמני גילוי שליש החסד

והנה כשמתבקע יסוד אמא, חוזר השליש שבתפארת המכסה להתגלות, ונוסף גם הוא על החסדים המגלים, ואז באותה שעה הוי' שלשה חסדים שהם שלש הוי"ת מגלים ושני חסדים שהם שתי הוי"ת מכסים, וזה הדבר נעשה בשלשה זמנים, בקבלת שבת, ובחזרת התפלה בשחרית, ובעת המילה. והנה כשמתגלים כל השלשה החסדים למטה, אז הוי' הארה ושלמות כראוי ליעקב ורחל, דזהו מקומם של שבתים, שנתרבות להם הארה כדי שייכלו לעלות, וכשאין שליש חסד התפארת מגלה אז יש להם חסרון:

'הלוח וחסור' בכיסוי החסד, 'הלוח וגדל' בגילוי החסד

וזהו פרוש המסורה, 'הלוח ונסוע', דהינו כשהיו החסדים בזעיר אנפין על דרך 'נסע' כמו שכתבנו, דהינו שנשא שליש חסד שבתפארת מכסה, אז יעקב ורחל היו 'הלוח וחסור'. והנה מלת 'הלוח' זו רומזת ליעקב ורחל, דאותיות 'הלוח' הן הנה אותיות 'כלה ו', כלה היא רחל, ו' הוא יעקב, דיעקב לעולם שרשו הוא ו' של שם הוי"ה, וכשהיה שליש החסד התפארת המכסה מתגלה, וחוזר ונוסף על המגלים, הנה 'הלוח ושוב', אז יעקב ורחל הלוח וגדל, וגם זה הלוח וגדל, צריך לרמוז במלת 'הלוח וכלה ו':

'שוב' - רמזו בו זמני התגלות שליש החסד

והנה מלת 'שוב' רמזו בה שליש החסד, ורמזו בה שלשה זמנים שמתגלה בהם כמו שכתבנו, דמלת 'שוב' כשתחבר כ' עם ו' הוי' ח', ואז הוי' 'שוב' ש', וש' ראשי תבות שליש חסד. וגם כן 'שוב' לשון משמעותו חזרה, היא חזרת התפלה. 'שוב' גם כן משמעותו שבת, ועוד, כתוב בשבת (שמות טז כט) 'שבו איש תחתיו', הרי רמז קבלת שבת, ועוד, 'שוב' גימטריא 'שדי', היא המילה, שעל ידי המילה נשלם שם שדי באדם ומאיר. הרי לך שלשה זמנים שבהם מתגלה שליש החסד:

בגילוי שליש החסד הוא שמחה לעליונים ותחתונים

ואפשר לרמוז ענין זה בפסוק (משלי טו כג) 'שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב', הנה 'שמחה' שתי פעמים ראשי תבות העת שליש חסד מתגלה, הוי' חזרה מילה שבת. ועוד, הפסוק מפרש השלשה זמנים בפרוש, חסד היא הכונה, 'שמחה לאיש', ותדרש 'שמחה' בראשי תבות האמור דהינו שליש חסד מגלה כמו שכתבנו, וכשמתגלה שליש החסד הזה, הוי' 'שמחה לאיש' שהוא יעקב כמו שכתבנו, וגם שמחה לכל איש ישראל, דכשהיו יעקב ורחל שלמים ושמים מהם, באה הארה ושמחה לישראל למטה, דזה תלוי בזה:

ומפרש קרא ואזיל, תדע אימתי מתגלה שליש חסד זה הרמזו במלת 'שמחה', הוא בזמן 'מענה פיו', דהינו בעת חזרת תפלה בשחרית, שיש עניה בקול רם, ששליח צבור מסדר חזרת התפלה והקלה עונים אחריו. זאת ועוד, בשעת קבלת שבת מתגלה, והוא 'ודבר בעתו', קרי ביה 'בעת ו', ו' רומז ליום הששי בקבלת שבת בערב, והוא 'בעתו', דהינו בעת קבלת שבת ביום ששי. זאת ועוד, מתגלה ביום המילה, והוא 'מה טוב', היא המילה, כמו שנאמר במשה רבנו עליו השלום (שמות ב ג) 'ותרא אותו כי טוב הוא', שגולד מהול, לפי שלא נאמר 'טוב' אלא על דבר השלום, כמו שמצינו במעשה בראשית, ולפיכך ביום המילה שנשלם האדם ומתגלה בו שדי, אז נקרא 'טוב':

(מחשוף הלבן פר' תולדות)

פיניים על הפרשה:

סמיכות פרשיות עקב - ראה, רמז שלא יתעסק בהנאות העולם החומרי החולף

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה ברכה וקללה (יא טו).

יש לרמוז מלת 'עקב' הנאמרה בפרשה הסמוכה לה (לעיל יב) עם מלת 'ראה', וכך אומר, 'ראה עקב', כלומר, אל תתעסק בהבלי העולם הזה שהוא עולם עובר, מן עיניך בעולם הבא שאותה הולך לו שהוא עולם קבוע, שאין טפשות יותר מזה שמבקש הנאה שאינה מועלת לו לבסוף, שהרי מניחה והולך לו, ומה הנאה יש לו בזה. לכן העקר הוא כי מה שמבקש האדם הוא הדבר שיהנה ממנו, אבל הדבר שאינו נהנה ממנו מה תועלת יש באסיפתו. לזה אומר 'ראה עקב', דהינו, ראה האחרית שהיא 'עקב' שהוא עולם הבא, לזה צריך אתה לקבץ הנאה ולראות מה יהיה בסוף: (פיתוחי חותם)

ימנע מדברי חולין וידבר בתורה ותפילה

עוד, 'ראה עקב' גימטריא 'חשמל', והוא גימטריא 'מלבוש', 'חשמל' דרשו רבותינו זכרונם לברכה בה (תנינה יב) על החיות 'חש מל', חיות עתים חשות עתים ממללות, ועל דרך זה יש לדרש על האדם, דצריך כל אדם לשמר את עצמו בדבורו, לא יהיה מרבה דברים, כי זה עקר כל האדם הוא רבוי השתיקה, ולא ידבר רק לעת הצורך, וכל עקר דבורו לא יהיה רק בתורה ובתפלה, וכמו שאמר התנא (אבות פ"א מ"ו) לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. ולכך נרמז זה בשתי תבות אלה 'ראה עקב', דהינו, ראית העקב שלך שהוא הסוף, שהוא עולם הבא, דרך זה העולם הבא תלויה בחש מל, דהינו תלויה בשמירת דבורך שתשמר, עתים שאתה צריך לחשות שמר עצמך מלדבר, ועתים שאתה צריך לדבר, כגון בדברי תורה ותפלה וכיצא מצרכי שמים, שמר עצמך מלשתק:

הימים שמקיים בהם מצוות נעשים מלבוש לעולם הבא

עוד, גימטריא 'מלבוש', לרמוז על מה שכתב בזהר הקדוש (ח"א רכז) על פסוק (בראשית כד א) 'ואברהם זקן בא בימים' ועל פסוק (שם מז כט) 'ויקברו ימי ישראל', דהמעשים טובים שאדם עושה בעולם הזה בימים, אותם הימים נעשים לו מלבוש שמתלבשת בהם נשמתו בצאתו מן העולם הזה, וזהו 'ואברהם זקן בא בימים', באותו מלבוש שנעשה מימיו. וזהו הרמז כאן, 'ראה עקב', דהינו ראה מה תתקן לאחריתך, והתקן הוא שתכין מלבוש מימך: (פיתוחי חותם)

חשה בירן את ישראל שיקבלו את המצוות

את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום (יא כז).

יש לדקדק, היה לו לומר 'את הברכה אם תשמעו', כמו שאמר גבי קללה (להלן פסוק כח) 'אם לא תשמעו'. ואפשר, דזו בעצמה ברכה היא, ואין ברכה מעלה מזו, דתחלה ברכם משה רבנו עליו השלום שיהיו שומעים ומקבלים ומקיימים מצות ה' והוא עקר ביאת בני ישראל לעולם, ושיהיו בעיניהם דברי התורה והמצוות בכל יום כחדשים, וזהו שאמר את הברכה אשר תשמעו, דהינו, הברכה שאברך אתכם תחלה היא זו, יהי רצון אשר תשמעו, דהינו שתהיו שומעים ומקבלים ומקיימים מצות ה' אלהיכם, ועוד, אשר אנכי מצוה אתכם היום, יהי רצון שכל יום יהיו בעיניכם כחדשים, נמצא זו ברכה בעצמה: (פיתוחי חותם)

גודל מעלת הברכות ופעולתם בעולמות העליונים

בא לרמוז על ענין הברכות שאנו מברכים, שישים האדם דעת מכוונת בשעת הברכה ויהיו פיו ולבו שוים לכוון מה שיועץ, דהברכות דבר גדול הם ופעולתם עצומות פועלים בעולמות עליונים, ומלשונם נברת מעלתם, שהם בלשון נוכח ובלשון נסתר, תחלת הברכה בלשון נוכח 'ברוך אתה ה', ואחר כך בלשון נסתר 'אשר קדשנו במצותיו וצונו', משם ראינו דבר גדול הוא, וצריך אדם לתן דעתו ולבו לזה אם בעל נפש הוא, וזהו שאמר את הברכה אשר 'תשמעו' דריש בה לשון הבנה, דהינו צריך שתבינו ותתנו דעתכם (ע) [על] הברכות שהם דבר גדול למעלה, לכן הזהירו בהם, והנה תשמעו גימטריא 'לנכח ונכסתר', להורות בא, דמלשון הברכות דנתקן בלשון נוכח ונסתר, משם ראינו דכלהו עלמין אתכלילין בהו, בין דאתגליין ובין דלא אתגליין, דעל ידי הברכות משפיעים כל העולמות זה בזה, וזה הדבר הצריך בכל יום, ולפיכך מסים אשר אנכי מצוה אתכם היום, דהינו, זה הדבר הצריך בכל יום, והנה הברכה גימטריא רל"ב, שהוא ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, וארבעה שמות אלה כללות כל העשר ספירות וכללות כל ארבעה עולמות אצילות בריאה צדינה עשינה כידוע, לכן צריכים אזהרה אחר אזהרה לשמר הברכות כתקונם: (פיתוחי חותם)

הגה"צ הרב יעקב מאיר שכטר שליט"א

קומת השנה שעברה עליו, ולבנות יסוד חזק בירח האיתנים לקראת הקומה של השנה הבעל"ט, ואת זה אפשר לתקן על ידי "הרנינו לאלקים עוזנו" - עבודת הדיבור, שהדיבור מזכר את האדם בזיכרון אחר זיכרון.

וכלל קודם למעשה בעבודת הבורא, הוא, שאל יבהל האדם ממה שאינו מצליח ואינו רואה תוצאות בעיניו, אלא ימשיך בדיבוריו, ובודאי מדי פעם ירגיש אף התעוררות, ולבסוף יראה את התועלת הגדולה שהיתה לו בזה.

ועלינו לדעת כי הדיבור מעורר את הנפש, שעל ידי רוב הדיבור בודאי יתעורר בהתעוררות רבה, וזה יתכן גם באותם הדיבורים הרגילים לאומרים מדי יום ביומו, רק יתמיד בדיבורו יותר ויותר, ובפרט בימים הללו.

(אוסף אמרים - אלול)

אתם קרויים אדם

בענין יציאת מצרים מלמדת אותנו התורה"ק (דברים טו ג) "כי בחפזון יצאת ממצרים". בחפזון זה נכלל גם המעבר ממ"ט שערי-טומאה למ"ט שערי-טהרה שנעשתה במ"ט יום בלבד, כי אעפ"י שעשו הכנה במ"ט ימים אלו והיתה כבר אתערותא דלתתא גדולה אצל ישראל לקבל את התורה הק', עכ"ז עדיין נחשב לחפזון, כי הרי סוף כל סוף הוא זמן מועט בכדי שיוכלו לצאת בו ממ"ט שערי-טומאה ומכל המידות רעות שנאחזו בהם במצרים, אל תכלית שלמות המידות הטובות והמתקנות כפי שהיו במעמד הר סיני, כמו שדרשו חז"ל עה"כ (שמות יט ב): "ויחן שם ישראל נגד ההר" שהיו 'כאיש אחד בלב אחד', שהגיעו לתכלית שלמות המידות עד שהיו נקיים מכל רבב של קנאה שנאה ותחרות וכיו"ב - ששים ריבוא בני אדם נזדככו מכל שמץ של שנאה וכעס וקפידה ונתמלאו בטוב עין ובלב טוב וכו' עד שהיו כולם כאיש אחד ממש, בזמן קצר של מ"ט יום בלבד.

אין ספק שצריך לזה סיעתא מלעילא, והוא

הגה"צ ר' אלימלך בידרמן שליט"א

יאחזון בכל לב, בידועם כי הנה עתה מברכין כבר גם על ראש חודש תשרי - ראש השנה שהוא המשפיע לכל השנה הבאה, ונמצא שבברכת חודש זו נכלל כל שנת תשפ"ד וכל אשר יתרחש בה.

ומספרים על אדמו"ר בית בעלזא שהיו תדיר משבחים את מנהג בני אונגריין שהיו מנגנים את הניגון של הימים נוראים בעת ברכת חודש אלול, והיו מזמרין ברטט את ה'ראש חודש אלול יהיה ביום ה... ולמחרתו ביום ה... הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה', להזכיר לעם שהנה ימים המבורכים באים.

ואולי אפשר להסביר את השבח שיש בזה, עפ"י מה שענינו הראות שאף אם האדם עוצר את רכבו באופן הרגיל אמצע נסיעתו, מ"מ הגלגלים ממשיכים עדיין להסתובב וליסע, אך באם עוצר את רכבו בבלימה חזקה, נעצר כל הרכב לגמרי ואינו ממשיך ליסע כלל. כיו"ב בהגיע חודש אלול אם האדם נעצר רק מעט עדיין הוא ממשיך בהרגלי הקודמים, משא"כ בעת שנוסח הימים הנוראים נשמע כבר באזניו, וחיל ורעדה יאחזון, בזה נעצר האדם לגמרי, ואינו ממשיך בכל מעשיו שעשה עד השתא.

ונזכיר כאן מנהג טוב שנהגו רבים וטובים, אשר בכל אחד מחמש שבתות אלו, משבת מברכים ועד השבת האחרונה של השנה, אומרים 'ספר' אחד שבתהילים, וכגון בשבת מברכים קוראים את ספר ראשון, וכן על זה הדרך, ובכך מצטרף הכל לאמירת כל התהילים.

ידועים דברי הגה"ק רבי ישראל סלנטער זצ"ל (אור ישראל אגרת יד) מלפנים כאשר ידעתי - כל

ע"פ מה שגילה רביה"ק, שבמעמד הר סיני המשיך משה את שפלותו לכל אחד ואחד מישראל בכל אבר ואבר. כי כשם שזכו ישראל לקבל את התורה בזכות משה רבינו מהימנא שהוא שורש נשמות ישראל, כך זכו גם להגיע לרום מעלות המידות בכוחו של משה אשר זכה לזיכרון המידות בתכלית השלמות כפי שאנו רואים בעוצם מדרגת ענותנותו, שהתורה"ק מעידה עליו (במדבר יב ג): "והאיש משה עניו מאד".

כי מידת הענוה היא שורש כל המידות טובות, ומי שיש בו מידה זו נקרא 'אדם'. וכמובא בס' תולדות יעקב יוסף (קרח אות ג), שכאשר האדם שפל רוח ועניו אזי יש לו תואר אדם (ועיי"ש שעי"כ אמרו במשנה (אבות פ"ד מ"ד) "מאד מאד הוי שפל רוח, מאד אומיות אדם).

(כדת נפש משיבת - מאמר ד"א קדמה לתורה)

עבודת ימי אלול

כשם שהאדם הוא קומה שלימה, כמו כן השנה הוא שנה שלימה, והש"ת נתן לנו ימי אלול ותשרי כדי שבימים אלו יתקן האדם את כל

ביאר דבר נחמד בטעם שמצינו בלשון חז"ל שה'ממון' נקרא בשם 'דמים', שכשם שהדם הוא הנפש כך הממון הוא חיותו של אדם ומעמידו על רגליו. אך כשם שלפעמים צריך להקזי מהדם בכדי שלא יפסד ולצורך בריאות הגוף, כך צריך גם לנכות מעותיו ולמעטם על ידי צדקה כדי שלא יקבל הממון הפסד, ועי"ז מקיים הוא ה'דמים' שהם המעות. ובזה פירש בלישנא דקרא (ויקרא יט ט) 'לא תכלה פאת שדך' - כי אם אינו מניח את המתנות עניים שהם לקט שכחה ופאה הרי הוא מכלה ומאבד את כל שדהו. והוסיף לרמז זאת בלשון הגמ' (קידושין מז.) 'מלווה להוצאה ניתנה', כי הממון שביד האדם אינו שלו אלא הקב"ה נתן לו רק כמו 'הלואה', והתכלית היא 'להוצאה ניתנה' - שיוציאם לענייני צדקה. וכתב עוד וז"ל, וכמו שיש ללמוד לבניו אחריו את דרך האמונה, כך ילמדם דרך הצדקה, כענין שנאמר באברהם 'למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה' (בראשית יח ט).

ולא רק לפתיחת שערי ברכה ורווחה כנגד מעשיו זוכה האיש, אלא גם יוסיפו לו מן השמים 'מתנת חנים'. וכמו שכתב הרה"ק ה'עבודת ישראל' זי"ע (שמות לג יט, ד"ה וחנוני) וז"ל, שהבורא יתברך נותן לו מדת חנינה ורחמנות - שיתנהג האדם עצמו במדת רחמים וחסד, ועי"ז נותן לו מאוצר מתנת חנם (שהוא אוצר גדול), וכמו שדרשו (שבת קנא:) על הפסוק (בפרשת יג יח) 'ונתן לך רחמים - ורחמך', עכ"ל. בזה מתבאר כפל הלשון 'חנותי את אשר אחון', שהקב"ה חונן לאדם ונותן לו שירחם על אחרים כדי שיוכל אח"כ הקב"ה לחון אותו.

ידועים דבריו של הרה"ק ה'בית אהרן' מקארלין זי"ע (במכתב לבנו, הובא בבית אהרן קמ"ט), שהיות ואין מברכים את חודש תשרי בשבת שלפני תחילת החודש, על כן יש לכוון בברכת החודש של חודש אלול גם על חודש תשרי. ולפי זה חיל ורעדה

חיל ורעדה יאחזון - שבת מברכין אלול

בשבת זו מברכין מקהלות בני ישראל את חודש אלול הבעל"ט. הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע אמר על דברי הפסוק שאמר לבן הארמי ליעקב אבינו (בראשית לא כט) 'יש לאל ידי לעשות עמכם רע, ואלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר, השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע', כי הנה ארמי אובד אבי הוא 'המקטרג' הרוצה לאבד ולהזיק לעם בני ישראל, וזה אשר אמר הכתוב, 'יש לאל ידי לעשות עמכם רע' בכוחי להרע לכם על ידי קטרוגים נוראים, אך מה אעשה ואלוקי אביכם אמר' - ר"ת שבת מ'ברכין אלול, אמר אלי, היות ובני כה מתעוררים לתשובה ולתיקון דרכיהם בשבת בשמעם כי הנה מתקרבים ובאים ימי הרחמים והסליחות - וימי הדין, אי לכך מעתה השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע, ויותר אין בכוחי להזיק לעם בני' (הרה"ק המקור ברוך זי"ע היה אומר זאת משם המהרי"ד).

כי ברוך יברכך ה' שפע גשמי ורוחני הנשפע ע"י הצדקה

בפרשתן (טו ט), 'נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך'. כתב ה'חנינו' (תפ) וז"ל: 'וכל מבין דרכי התורה ומשיג לדעת אפילו מעט בחין ערכה, ידע בבירור כי המפזר ממונו לצריכים נוסף עוד (היינו שלא די שלא יחסר ממונו מהצדקה, אלא אף יתברך) כי ה' ידן את האדם לפי מעשיו ויעניקהו מברכתו כפי התקרבו אליה (היינו כפי אשר יתקרב האדם אל הברכה המצויה ביד ה'), ומידת הכילות (הקמצנות) היא מחיצה של ברזל בינו ובין הברכה והנדיבות הוא חלק מחלקי הברכה, ונמצא המתנהג בה (בנדיבות הלב) שהוא בתוכה (בתוך הברכה). וכבר אמרו חז"ל (תנחומא יח, תענית ט.) על הפסוק שבפרשתך (יד כב) 'עשר תעשר' - עשר בשביל שתתעשר.

בספר 'החיים' (לאחי המהר"ל, 'פרנסה וכלכלה' פ"ה)

איש אחזו פלצות, מקול הקורא קדוש אלול. וכן מסופר על החפץ חיים זי"ע (תולדות החפץ חיים עמוד קה) 'סח לנו רב גדול אחד פעם נזדמן לו להתפלל עם רבינו ה'חפץ חיים' זצ"ל בבית הכנסת בשבת מברכים ר"ח אלול וכשהתחיל החזן לומר המילים 'ר'ח אלול יהיה ביום ה' הזדעזע רבינו ונרתע כל גופו, ופרץ בבכי גדול עד שאימה וחרדה נפל על כל קהל המתפללים'. וכן שמעתי מפי אחד מגדולי הדור, שהיה נוכח בהלוויתו של הגה"צ רבי דוד בהר"ן זצ"ל במוצאי שבת מברכין אלול, והספידו הגה"צ רבי זעליג ראובן בענגיס זצ"ל, ובתוך הספדו אמר שעדיין הנו זוכר כי בימים מקדם כה רעדו ופחדו בימים הללו עד שבעת שהיה החזן מכריז בשבת מברכין אלול 'ראש חודש אלול יהיה...' הגיעו בעזרת נשים עד כדי עילפון, והיו צועקים 'מים' 'מים' ולדין יאמר, שלכל הפחות נחל מלצעוק 'גלידה' (אייס קרים) ולרדוף אחר תענוגים ושאר הנאות.

מרגלא בפומיה של הרה"ק רמ"מ מלעלוב זי"ע לספר על הפחד והיראה אשר אפפו את זקנו הרה"ק רבי דוד'ל זי"ע, עד שמשרתות הבית היו נופלות זו על זו בבקשת סליחה ומחילה בעש"ק מברכין אלול, וכמנהג ישראל קדושים בערב יום הכיפורים...

הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא זי"ע רמז בפרשתן 'ראה' שהוא ראשי תיבות ראש אלול היום, כי קריאת זאת הפרשה תהיה תדיר בפתחה של חודש הרחמים והסליחות (בשבת מברכין אלול, או ב"ח אלול), והודיענו הכתוב בזו העת, ל' יום קודם ראש השנה, 'ראה אנוכי נותן לפניכם היום' - 'היום' זה ראש השנה (כמבואר בזה"ק ח"ב לב) ובו 'ביום' הנני נותן ברכה וקללה, - כי בראש השנה נקבע כל המאורעות העתידיים להיות במשך כל השנה הבאה, על כן זכור מ'עתה' את היום הגדול הבעל"ט, וניתן לכם חודש זה כמתנה לקנות לעצמכם 'שנה טובה ומתוקה', התעוררו כבר מעכשיו לקראת יום הגדול של 'ראש השנה' הבא עלינו לטובה, ותזכו בדין לשנת גאולה וישועה.

כעין זה הביא הגה"ק רבי חיים פלאגי זי"ע (מועד לכל חי סי' יא אות ה) מה שכתב בספר 'סופי ענבים' לדרוש את הפסוק שבריש פרשתן 'ראה אנוכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו' וגו', כי הנה 'ראה אנוכי נתן' ר"ת ראש אלול הבט, אשר נגד כל ישראל נושא תשובה נכונה, והיינו כשיתחיל מבעוד מועד בער"ח אלול ולא ימתין עד יום הכיפורים. ובוזה מבאר מה שפתח הכתוב בלשון יחיד 'ראה' וממשיך בלשון רבים - 'לפניכם', כי כבר אמרו חז"ל (יזמא פו:) שאפילו יחיד ששב בתשובה מביא רפואה וברכה לכל העולם, ובאמצעות שיקיים בעצמו 'ראה אנוכי נתן', שישב בתשובה כבר בחודש אלול יביא 'לפניכם' היום דא יומא דדינא הוא ר"ה, וכן ביום הכיפורים, שבאותו היום נכתבים ונחתמים, את הברכה אם ישוב ואת ה... ח"ו אם לא... 'את הברכה אשר תשמעו', את ר"ת אלול תשרי, כי אם ישוב בהם יזכה לרוב ברכה, והבא לטהר מסייעים לו אשר יזכה לשמוע לדבר ה' ולהתקרב אליו (ועיי"ש בהמשך הדברים).

סיפר לי אברך שהוצרך להגיע ביום 'תשעה

באב' לבית חולים בכדי לשהות בסמוך למיטת בנו שם, וניסה לעצור 'טרמפ' (היטש) אשר יובילנו לכל הפחות למקום הסמוך לביה"ח, אך לא עלה בידו... עד שעזר לו 'בעל חסד' והראה לו סימן שיעלה לרכבו, ובטרם הספיק האברך לשאול להיכן פניו מועדות הקדימו הנהג ושאלו איה מחוז חפצו, ואכן, הלה היטה את דרכו והוליכו עד פתח בית החולים. הודה לו האברך מקרב לב על נדיבותו הגדולה. ולפליאתו מדוע סטה מדרכו עבורו, הסביר הנהג, כי הנה כל אחד מכין עצמו לקראת התענית בריבוי אכילה ושתייה, אמנם, ידוע מה שאומרים הרופאים, כי אין שום תועלת באכילה גסה ושתייה יתר על המידה 'ברגע האחרון'... ואדרבה, נזק יש בדבר, אלא הדרך הנכונה היא שמבעוד מועד (במשך כמה ימים) יוסיף באכילה ושתייה וכך יהא מוכן כראוי לקראת ה'צום'... ומשהתבונן בזה התעורר בעצמו לחשוב, הנה בעוד כמה שבועות נעמוד כולנו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בחיל וברעדה באמירת 'כל נדרי' לקראת תחילת 'צום' יום הכיפורים ביום בו יחתם גזר דינם של כל באי עולם, הרי גם לזאת לא יתכן להיכן עצמו ברגע האחרון... אלא צריך כבר כמה שבועות מקודם להתחיל 'למלא' את הנפש במעשים טובים, ובוזה נזכה להכנס לימים הקדושים כשהנפש זכה יותר.

מעשה באשה שבאתה לפני ה'רב', יסדר נא רבינו עבורי 'גט' פטורין מבעלי שנשאתי לו אך לפני שבועיים ימים, שאל אותה הרב, מה אירע ביניכם, ענתה האשה היום מיד אחר אכילתו סעודת בשר ביקש ממני שאגיש לו 'קאווע' (קפה) עם חלב, הזדעזעתי לגמרי, שאלתי שמה שחב בעלי הצדיק שזה עתה אכל בשר, לא שכחתי, אולי כוונתך לחלב סויה', כן, כוונתי לחלב 'אמיתי', שמוצאו מפרה, ולא ממשיקה הדומה לחלב... ובוזה נוכחתי לדעת שאין בו יראת שמים ל"ע, כיצד אדור עמו בכפיפה אחת, הנני מתחננת ומבקשת מהרב שיעשה כל מה שבידו לפרק את החבילה ויפה שעה אחת קודם.

אמר לה הרב, אי אפשר לו לעשות דבר וחצי דבר מבלי לשמוע תחילה את הצד השני, ומיד הלך אל ה'כולל' בו למד האברך דנן, וקרא לו והחל לשוחח עמו לדעת מ'כלי ראשון' גופא דעובדא היכי הוי, אולם הבעל 'הודה' בכל פרטי המעשה, כי אכן ביקש ממנה כוס קפה עם חלב לאחר אכילת בשר, נדהם הרב ושאלו, וכי ירדת מדעתך, מה לאברך חשוב כמותך לעבור על איסור אכילת בשר בחלב, השיב לו הבעל, כי בימים הספורים והבודדים שהספיק לחיות עימה למד להכיר בטבעה, כי כל מה שהוא מבקש ממנה נעשה רק כעבור שש שעות... וממילא אין כאן שום חשש של עבירה, כי עד שהיא תכין את הקפה כבר יעברו 'שש שעות', ומותר לי לכתחילה לשותות את החלב...

ולעניינו ייאמר, טבעו של אדם משעה שהוא 'זוכר' להתעורר ועד שיצא הדבר למעשה נמשך הדבר זמן הרבה, על כן הבה נתחיל מעתה להתעורר ול'התחמם' לקראת ראש השנה, ובוזה נקווה שבסייעתא דשמיא נכנס כבר בעובי הקורה ונשלמים את העבודה בהגיע הימים הנוראים, כי אילו נמתין ח"ו עד אז, הרי אנו מסוכנים שנזכה להתעורר רק לקראת חנוכה...

די מחסורו אשר יחסר לו - מצוות הצדקה באמרי פי' ולהרגיש את הרגשותיו

בפרשתן (טו י"א) 'כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך וגו' על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לאחיק', ביאר בה הרה"ק מרו"ן זי"ע (הובא בעירין קדישין השלם) דלכן הוסיפה תורה תיבת 'לאמר', ע"ד דאיאת בגמרא (ב"ב דף ט:) שהנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך ב"א ברכות, וזהו כוונת הכתוב, שאם העני מתבייש לקחת צדקה, 'אנכי מצוך לאמר', שתאמר להמתבייש דברי פיוס ותחנונים ותגיד לו שיקח עכשיו לפי צרכיו, וכשיעזור לו ה' וירווח לו אז פתח תפתח את ידך לאחיק, הוא יהיה הנותן.

ובזה ביאר ה'כלי יקר' (יד כב) הטעם שכפל הכתוב בלשונם בכל המקומות שנזכר בפרשתן ענין הצדקה, וכמו שנאמר (יד כב) 'עשר תעשר', 'פתוח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו' (טו ח), וכן נאמר (שם י) 'נתון נתן', ולא עוד אלא שגם מתן שכרה כפול, וכדכתיב (שם ד) 'כי ברך יברכך ה' אלוקיך וגו', ע"כ נראה שכל ענייני הצדקה כפולים, הנתנה ביד והפיוס בפה, ע"י שלא ירע לבבו ויתן לו בסבר פנים יפות ובלב שלם, וזהו 'פתוח תפתח' - פתיחת היד ופתיחת הלב, וכן על דרך זה בכל ענייני הצדקה, 'ועל כל אחד מאלה הקב"ה קובע לו שכר בפני עצמו לכך נאמר כי ברך יברכך'.

וכך כתב החינוך (מצוה תעט) על האמור בפרשתן (יד כב) 'עשר תעשר', וז"ל, לעשות צדקה עם הצריך אליה בשמחה ובטוב לבב. שיחסר לו ולחזק העני בכל מה שצריך למחיתו בכל יכלתנו, ועל זה נאמר (טו ח) פתוח תפתח את ידך לו וכו'. ואתה בני, אל תחשוב שענין מצות הצדקה לא יהיה רק בעני אשר אין לו לחם ושמלה וכו', כי התורה תבחר לעולם בגמילות חסדים, ותצוה אותנו להשלים רצון הנבראים בני ברית באשר תשיג ידינו. וכלל הענין, שכל המהנה את חבריו בין בממון בין במאכל או בשאר צרכיו או אפילו בדברים טובים, דברים נחומים, בכלל מצות הצדקה היא ושכרו הרבה מאד. עכ"ל.

בפרשתן (טו י"א), 'ושמחת לפני ה' אלוקיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך', והיינו שצריך לתת ולשמח את הלוי והגר והיתום והאלמנה. הקשה הגה"ק ה'כתב סופר' זי"ע (כת"ס החדש) שלכאורה תיבות 'אשר בקרבך' אין בהם צורך, שפשיטא שהם בקרבך, וכי תעלה על דעתך לתת למי שאינו בקרבך... ומבאר כי עיקר מצוות 'ואהבת לרעך כמוך' היינו שישתתף עם רעהו הן במאובו וצערו והן בשמחתו והצלחתו, כי אין די במעשה החסד והנתינה בלבד, אלא צריך שיכאב לו כאבו של זולתו, שעל ידי זה 'יעשה כל התפעלות למעט יגונו ואנחתו ולחזק לבו הנשבר ככל האפשר', ולזה האריך הכתוב ואמר אשר בקרבך, וכלשון הכת"ס, היינו נתונים נתונים המה בקרב לבך אשר אתה משתתף בצערן ומצפה לשמח אותם, ובשמחתם ישמח לבך גם אתה. הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא ויבשר לנו בשורות טובות ישועות ונחמות, ויקבץ נדחנו מארבע כנפות הארץ בב"א.

הגאון הגדול רבי מאיר סירוטה שליט"א

ביאור הדברים. נראה הטעם, דאין חיוב מכה בפטיש רק בדבר שעל ידי פעולתו גומר את מלאכת הכלי, וכמבואר במשנ"ב (סק"ט). ולפיכך בנידו"ד, שבהורדת התוויות אינו גומר את מלאכת ועשיית הבגד, אין חיוב מכה בפטיש בזה.

והדגיש מו"ר, דבזה אפי' שהניחן האומן קודם גמר עשיית הבגד, אעפ"כ מפני שאינו דבר שעל ידו נגמר המלאכה, אין כאן חיוב משום מכה בפטיש.

ארכיון 'עוז והדר'

אכן הוסיף מו"ר לבאר, דכל הנידון בשו"ת בפנים הוא דוקא בתוית שהוא דבר נפרד מהבגד, רק מחובר עם חוט לבגד, אמנם לפעמים מצוי שתפרו ממש כל התוית לבגד [כפי שמצוי במעילים וכדומה], הרי שבזה אמר לי מו"ר, דיש סתירות במשנ"ב בכיוצא בזה האם יש כאן דין קורע [דמצד מכה בפטיש אין כאן וכו'ל], רק הספק הוא משום איסור קורע, עי' במשנ"ב סי' שמ (סקמ"א) דלפי"ז לכאורה יהיה כאן איסור קורע, ומאידך עי' במשנ"ב סי' שמ סעי' י"ג (בביאור הלכה ד"ה ולא נתכוין) דמבואר שם לגבי פותח בית הצואר דאי"ז קורע, יעוי"ש היטב, וה"ה לכאורה בנידון דידן. וכן בביאור הלכה בסי' שיד (סעי' ח' ד"ה חותלות) מבואר דאם אין שייך תפירה אין בו איסור קורע, וא"כ גם בנידון דידן אין הדרך לתפור (ולכן לא יהיה כאן גם איסור קורע מאותו טעם המבואר שם), ולכן נשאר בזה מו"ר בצ"ע.

מכה בפטיש.
ביאור הדברים. כן מבואר במשנ"ב סי' ש"ז (סק"ג בסוגריים, ובסק"ד), דדברים שהאומן מניח אחר שנגמר הבגד, אין בהסרתן משום מכה בפטיש, והוא הדין בנידו"ד.

הפרדת גרביים הקשורים יחדיו

שאלה: גרביים או כפפות חדשים הקשורים יחדיו כדי

שלא יפרדו ע"י חוט, האם מותר להפרידם בשבת.

תשובה: מותר.

ביאור הדברים. הטעם, כמו שנתבאר בהע' לעיל, דמפני שמניחין זאת אחר שכבר נגמר עשיית הבגד אין בזה משום מכה בפטיש. ומשום מלאכת קורע ג"כ אין כאן, משום שלא שייך תופר בזה, כמבואר בביאור הלכה סי' ש"ד (סעי' ח' ד"ה חותלות). וכן לא שייך בזה משום מלאכת מחתך, כיון דאינו מכניס למידה מסויימת, וכמבואר במשנ"ב סי' ש"ד (סקמ"א) ובעוד כמה מקומות.

הסרת תוויות שעל הבגד

שאלה: האם מותר להסיר תוויות [סימן שמניחים במפעל שייצרו בגד זאת וכדומה] בשבת.

תשובה: מותר. ובטעם הדבר, עי' בהערה.

הסרת חוטי תפירה שנשארו בבגד

שאלה: האם מותר להסיר מבגד חדש את חוטי התפירה שנשארו על הבגד. כמו כן, האם מותר למחוק את סימני הגיר שבו עשו סימנים על הבגד בכדי לתקנו במידה הראויה.

תשובה: באופן שמקפיד שלא ללבוש את הבגד כך, אסור להסיר את חוטי התפירה, וכן אסור למחוק את סימני הגיר, מפני מכה בפטיש. **ביאור הדברים.** מבואר בשו"ע (ס"ב) דהלוקט יכולות שעל גבי הבגדים חייב משום מכה בפטיש, והיינו שבהם נגמר תפירת הבגד. והוא הדין בדברים הנידונים בשאלה. אכן מבואר בשו"ע שם, דכל זה דוקא כשמקפיד עליהם להסירם בשביל לייפות הבגד. וביאור הדבר ביאר מו"ר, דבאם אינו מקפיד להסירם הרי זה מוכיח שכבר נגמר הבגד מבחינתו, וממילא אין כאן גמר מלאכה, ופשוט. ועי' עוד בשו"ע הרב (סעי' ו').

הסרת סיכות שנשארו בתוך הבגד כדי לשמור על הקפלים

שאלה: מצוי שמניחים סיכות בתוך בגד חדש, כגון בתוך החולצה וכדומה שמניחים בבית החרושת, בכדי לשמור על הקפלים של הבגד. האם מותר להסירם בשבת קודש.

תשובה: מותר להסירם, כיון שמניחים זאת אחר גמר עשיית הבגד, הרי שהבגד כבר היה עשוי ומושלם קודם שהניחו זאת בתוך הבגד, ואינו

הגאון רבי אהרן מרדכי גרין שליט"א

על גב שאינו מחויב לאכול בראש חודש סעודת פת, כל המוציא מעות על סעודת ראש חודש ואוכל ושותה בו בטוב הרי זה משובח, ואיתא במדרש, דכל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה עד ראש השנה, חוץ ממה שמוציא בשבתות, וימים טובים, וראשי חודשים, וחול המועד, ומה שהתנינוקות מוליכין לבית רבן, אם מוסיף מוסיפין לו ואם פוחת פוחתין לו.

ארכיון 'עוז והדר'

ב. כתב המשנה ברורה [שם] מה שמרבה בסעודה ביום לכבוד ראש חודש די, ואין צריך להרבות גם בלילה. ונוהגים המדקדקים כשחל ראש חודש ביום חול, להוסיף מאכל אחד יותר מכלל הימים לכבוד ראש חודש, וכשחל בשבת, מוסיפים מאכל אחד יותר ממשאר השבתות כדי שיהא ניכר כבוד של ראש חודש. [ובשלמי מועד הביא שהגרש"ז אויערבאך בנוסף למה שהוסיף עוד מאכל, הקפיד לאכול סעודה בשבת דוקא]. ג. מי שעשה סעודת ראש חודש רק בלילה, יש אומרים שיצא בזה ידי חובתו. [ערוך לנר בדעת המג"א, סנהדרין ע: ד"ה בגמרא]. ד. חתן וכלה שחל יום חופתם בראש חודש, אין מתענים בו, חוץ מראש חודש ניסן. [מ"ב סי' תקעג סק"ט].

תפירה, אם היא עובדת באופן עצמאי, לכתחילה ראוי שתחמיר על עצמה ולא תתפור, ואם הם דחוקים בפרנסה, או שיש בזה צורך חשוב, כגון שתופרת בגדים לחתונה שאי אפשר לדחותו, ומותרת לתפור, וכן אם היא עובדת במתפרה אצל אחרים, אין צריכה להחמיר על עצמה. [הוראת הג"ר מאיר סירוטה, ועיין בערוך השלחן שם ס"י שהתיר לעשות מלאכה לצורך פרנסה, ובא"א בוטשאטש מהדו"ת כתב, שמה שהתירו בחול המועד מותר גם בראש חודש].

ו. נוהגים הנשים שלא לכבס ולגהץ בראש חודש, אפילו כשחל ראש חודש ב' ימים. [הגר"ש אלישיב, הגר"ח קניבסקי, הגר"נ קרליץ, הו"ד במ"ב דרשו שם]. בשעת הדחק, יש מתירים לכבס במכונת כביסה. [כיון שאין בזה טירחא יתירא כביבוס ביד, מהגרש"ז אויערבאך, הו"ד בשלמי מועד על ר"ח. ומש"כ "בשעת הדחק", הוספת ילקוט הליכות]. והוראת הגר"ח קניבסקי שאפשר להקל בזה רק אם הבעל מפעיל את המכונה, והגר"נ קרליץ הורה להחמיר בזה בכל ענין. [הו"ד במ"ב דרשו].

מצוה להרבות בסעודה

א. כתב השו"ע [סימן ת"ט] מצוה להרבות בסעודת ראש חודש. וכתב המשנה ברורה, דאף

הלכות ראש חודש

איסור עשיית מלאכה

א. כתב השו"ע [סימן ת"ז ס"א] ראש חודש מותר בעשיית מלאכה, והנשים שנוהגות שלא לעשות בו מלאכה הוא מנהג טוב. ב. כתב הטור [שם], דלפי שלא פרקו נזמיהם לעגל, ניתן להם ראש חודש ליום טוב. ג. כתב המשנה ברורה [שם], דאנשים שאין עושים מלאכה, אין זה מנהג כלל. ד. אין להסתפר ולגוז הצפרנים בראש חודש, אפילו כשחל בערב שבת, כי כך ציוה רבי יהודה החסיד. [מ"ב סי' רס סק"ו]. ואפילו לילד חלאקה הורה הגרש"ז אויערבאך להחמיר שלא לספר כשחל היום הולדת בר"ח, הו"ד בשלמי מועד. כשחל ר"ח ביום שישי, כתב השע"ת בסי' רנא סק"ד, שיקצוץ הצפרניים ביום חמישי, דבאופן כזה אין להחמיר שלא ליטול הצפרנים בחמישי, והגה"צ רמ"א פריינד, נהג ככה"ג ליטול הצפרנים ביום רביעי. ואם צפרניו גדולים כתב הכף החיים בסי' רס סק"ב, שמותר ליטולם אפילו בר"ח, וכן פסק בספר אלף המגן ח"א סי"ב, דהן אמת שהמג"א מעתיק את צוואת רבי יהודה החסיד גם על קציצת צפרנים, יש אומרים שצוואתו היה רק על תספורת השערות. ה. מנהג הנשים שלא לתפור ולא לסרוג בגדים בראש חודש. [שו"ת שבט הלוי ח"ו ס"ג, הליכות שלמה על ר"ח]. ואשה שמתפרנסת ממלאכת

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק ובעמח"ס 'חשוך חמד'

ארכיון 'עוז והדר'

[של התרומת הדשן], משום דאין לאדם עסקים וגם יש לו פנאי ללמוד, והביא משל כשבאו ישראל לארץ ישראל רוצה תורה לחגור שק משום שכשהיו ישראל במדבר היו פנויים ממלאכה, והיו לומדים תורה, אבל עתה כל אחד ואחד הולך לכרמו, ואינם לומדים תורה, אמר הקדוש ברוך הוא משל לשתי אחיות ואחת לוקחה לאיש ואין לה בת זוגה כו', כך השיב הקדוש ברוך הוא יש לך בת זוג ושבט שמו, ובשבט הם פנויים ממלאכה והם לומדים תורה, לכן טוב להתחיל ביום א', כי העם שמחים מחמת מצות התורה שהם לומדים בשבת, וגם מחמת ענג שבת, ואמרין בשבת (דף ל ע"ב) אין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה של מצוה, לכן טוב להתחיל להתפלל מתוך שמחה של מצוה, וגם הפייט התחיל במוצאי מנוחה, עכ"ל.

אמנם בשאלה הראשונה שהאחר בנץ הוא רב, יפסיקו באמצע הסליחות וישלימו את הסליחות לאחר התפילה. וכן בשאלה השנייה שאם יאמרו קודם הסליחות לא יתפללו כוונתין, עדיף שיאמרו את הסליחות לאחר התפילה, וכן הוה עובדא שהגיעו אלי מתפללי בית הכנסת שרצו לשנות סדר הסליחות של תענית עשרה בטבת ולאמרה קודם התפילה, משום שזמן הנץ הוא מאד מאוחר והם יאחרו לעבודתם, ושאלתי את מורנו הגאון בעל שבט הלוי שליט"א, ואמר לי שהוא מותר, וכ"ש הכא דבשביל מעלת התפילה כוונתין שמותר להחליף.

הזמן הראוי לאמירת סליחות בחצות הלילה או באשמורת הבוקר

שאלה: בית הכנסת שנבנה זה עתה, ורוצים בני הקהילה לקבוע ביניהם את זמן אמירת הסליחות, ומקצת המתפללים רוצים לומר הסליחות באשמורת הבוקר, ומקצתם רוצים לומר הסליחות בחצות הלילה, ובאו לשאול מתי עדיף יותר לומר סליחות, באשמורת הבוקר, או בחצות הלילה?

תשובה: נאמר ביומא דף כב ע"א "שאני מיגנא ממיקם", ופרש"י נוח לו לאדם לנדוד שינה מעיניו שלא לילך לישון עד סוף הלילה, מלהיות עומד ממטונו בהשכמה כו'. וכן פירש רבינו חננאל ז"ל: וקשה הוא המבקש לעמוד משנתו ממי שיושב ומשמר ובדעתו אחר שעה לישון. ולפי זה כתב השערים המצויינים בהלכה (יומא שם) דחשיבות יותר לקום בהשכמה לומר סליחות, מלנדוד שינה עד חצות ולומר סליחות, דהרי קשה לו לקום ממטונו ואפ"ה קם. וכן מדויק לשון הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ד) "ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום". וממה שכתב לקום בלילה משמע שיש ענין בקימה בלילה, וכן כתב השו"ע (או"ח סימן תקפא ס"א) וז"ל: נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים וכו', וכתב המשנ"ב (סק"א) דסוף הלילה הקדוש ברוך הוא שט בעוה"ז והוא עת רצון.

לפי זה יוצא שעדיף לקבוע את זמן הסליחות באשמורת, שהוא עיקר הזמן של אמירת סליחות, ונראה שגם אותם שנהגו בימים קדמונים לומר סליחות בחצות, הלכו לישון בתחלת הלילה וקמו בתצות לילה לומר סליחות, וכמו שעשה דוד המלך שאמר חצות לילה אקום להודות לך... אולם לומר סליחות אחר חצות ומיד לאחר מכן לילך לישון מעלתו פחותה יותר.

כל זה אינו אמור על ליל ראשון דסליחות, שאומרים הפזמון 'במוצאי מנוחה' שבאים לבקש סליחה בזכות השבת. ויעוין בלקט יושר (ה"א עמוד קיח) שכתב וז"ל: לעולם עומדין [לסליחות] ביום ראשון [שלפני ראש השנה] משום שהוא סמוך לשבת, ונהג כל אדם ללמוד בשבת, וכן הוה בימיו

האם למחר בסליחות כדי להתפלל כותיקין

שאלה: ציבור המתפלל כוונתין, ואומרים הסליחות בחודש אלול קודם התפילה, והנה יום אחד היה חזן שהאריך קצת בסליחות, וראו שאם יגמרו את הסליחות לא יוכלו להתפלל כוונתין, ועתה יש להם שתי אפשרויות, או להפסיק הסליחות ולהמשיך לאחר התפילה, או שלא להתפלל כותיקין, מה יעדיפו?

עוד יש להסתפק מנין שרוצים להתחיל הסליחות והתפילה חצי שעה קודם הנץ, ויש להם שתי אפשרויות או לעשות כסדר הנהוג לומר קודם הסליחות ואח"כ להתפלל, אולם אז לא יהיה להם את המעלה של תפילה כוונתין, ויש להם גם אפשרות לשנות מהסדר הנהוג, קודם להתפלל, ויאמרו את הסליחות לאחר התפילה, ויהיה להם את מעלת ק"ש ותפילה כוונתין, אך לא יהיה להם את המעלה של סליחות בסוף הלילה, שאז הוא עיקר זמנו כמבואר לעיל, איך ינהגו?

תשובה: כתוב בספר לקט יושר (ה"א עמוד יז) וז"ל: וזכרנו שלא היה מקפיד [התרומת הדשן] אם לא היה מתפלל ק"ש של שחרית כוונתין, אפילו אם עמד קודם עמוד השחר כגון בסליחות או מר"ח אלול עד סליחות, מ"מ היה מניח טלית ותפילין קודם ברוך שאמר, [אף על פי שבשאר ימות השנה היה מניח טלית ותפילין קודם עוטר ישראל], והיה מנגן בברוך שאמר כנגד ג' חלקי שעה, לבד שאר מזמורים שלא אמר במהירות, ושמעתי ממנו שאמר שכתוב בתוס' (פ"ק דברכות דף ט ע"ב ד"ה לק"ש כוונתין) כי רוב בני אדם אינם בקיאים לכוין אותה שעה, מ"מ אינני זוכר אם אמר דבר זה לפסק הלכה, עכ"ל. ולכאורה משלא הפסיק התרומת הדשן בסליחות כדי להפסיק להתפלל כוונתין, משמע דאין צריך למחר בסליחות בשביל זה, וכן לכאורה היה לו האפשרות לומר הסליחות לאחר התפילה, ומשמע דעדיף לעשות כסדר ולהתפלל בנחת, ולא להתפלל כוונתין.

אמנם צ"ב דהא התפילה כוונתין היא מעיקר הדין כמבואר בשו"ע (סימן נח ס"א) שמצוה מן המובחר לקרואה כוונתין, וכתב המשנ"ב (סק"ו) שעיקר מצוות תפילה לכתחילה היא מעת התחלת הנץ יעו"ש. ומעלת כוונתין היא גדולה מאד כמבואר במסכת ברכות (דף ט ע"ב הובא במשנ"ב שם סק"ח) דהמתפלל כוונתין אינו ניזוק כל אותו היום, ומובטח לו שהוא בן עוה"ב, ויעוין בשערי תשובה (סימן תקפא סק"א) שכתב דמי שקם בעת שהציבור אומרים סליחות ויהיה צריך לבטל תיקון חצות טוב שיאמר תיקון חצות כסדר הארי"ז"ל שהוא עיקר גדול יותר מהסליחות, ולכאורה כ"ש תפילת ותיקין שיש לו עיקר גדול מן הדין, וא"כ קשה איך הידר התרומת הדשן בסליחות שהוא רק מנהג ודחה את הוונתין שהוא מעיקר הדין, וצ"ל שאמנם כיון את הזמן של הסליחות בהתאם לכך שק"ש תהיה קרוב לנץ, אך נתארכו הבקשות ומכיון שבין כך לא ידועים לנו זמני הנץ על בוריים לא רצה לקצר בסליחות בשביל איחור קל בנץ החמה.

מה עדיף לקנות, וילה, או דירה מרווחת בבית משותף

שאלה: אדם החפץ לקנות דירה, והציעו לו שתי הצעות והמחיר כמעט שווה, הצעה אחת היא וילה קטנה ויפה, מאידך מציעים לו דירה יפה בבית משותף, ושואל במה כדאי לו לבחור?

תשובה: יש יתרון לדירה המשותפת, שכתב הרשב"א בעירובין דף עח ע"ב: בעירובי חצרות יש קצת מצוה ודרכי שלו' כשאדם נושא ונותן ומתערב עם חברו, ועוד דאמרין בירושלמי (עירובין פ"ו ה"ט) מפני מה אמרו מערבין בחצרות מפני דרכי שלום, ומעשה באשה אחת שהיתה שונאת את חברתה ושלחה עירובה ביד בנה, ונסבתיה וגפפתיה ונשקתיה, אתא אמר לה לאימיה, אמרה הכין רחמה לי [כך אוהבת אותי], מתוך כך עשו שלום, והדה הוא דכתיב כל נתיבותיה שלום.

ובזה ביאר בספר שערים המצויינים בהלכה (מסכת עירובין דף כא ע"ב) הא דיצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, שע"י שמערבין ביניהם באים לאהבה ואחווה וריעות.

נמצא לאור דברי הרשב"א שיש קצת מצוה בעירובי חצרות, וזה אפשר לקיים רק בבנין משותף, אולי עדיף לקנות דירה בבנין משותף, ויש לדון אם דבר זה שייך בימינו כאשר אין אנו עושים עירובי חצרות ע"י שאוספים מכולם ככרות לחם, אלא שמזכים עבור כולם, ובכנה"ג לא ברור שמביא אהבה ואחווה.

אולם בעיקר הדין, נראה שהרי בכל אופן אפשר לקיים כמה מצוות בדירה עם שכנים שכשסר להם דברים יכול להלוותם, ולכן אם מכיר בעצמו, שיתדר עם שכניו, ורק יעשה עמהם מצוות וגמילות חסדים, עדיף לקנות בבנין עם שכנים, אך עם חושש שלא יסתדר עם שכניו, ויכול לבא ח"ו לידי מחלוקת, מצוה עליו לקנות את הוילה, כדי שלא יבא לידי מחלוקת, שהיא מהדברים החמורים בעולם הזה.

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים
ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של
מזן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם
אוצר בלום וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך
שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרניץ שליט"א

אור

לצדקה

הרה"ק רבי יואל טייטלבוים
מסאטמר זי"ע
יומא דהילולא - כ"ו אב תשל"ט

שעברו בשעה האחרונה, אולם הם לא נתנו את דעתם לזוטות מעין אלו, הן חייהם נצלו ברגע האחרון! שעות ארוכות המתונו הנוסעים תחת כיפת השמים למטוס חילופי אשר יבוא ויחלץ אותם מאותו מקום נידח.

שקט שרר במטוס, ניכר על נוסעיו שעברו חוויה לא פשוטה, אולם העיקר שהדבר מאחוריהם, ישובים במטוס חליפי אשר מוביל אותם בבטחה אל מחוז חפצם. לפתע נשמע פיצוץ... ברק פגע באחד מהמנועים השמאליים של המטוס, והוא החל לעלות בלהבות!

פחד, אימה, שוב הם מרגישים את הסכנה נושפת בעורפם, פעם שנייה! שוב נשמעו זעקות שבר ופחד, המטוס עומד להישרף על נוסעיו! עלולים הם להתרסק לתוך מימי הקרים של האוקיינוס. "ישנם דברים בגו" עברה המחשבה במוחו של חצק'ל, לא סתם אמר לי הרבי לקחת עמי לחם משנה. ושוב נשמע קולו המרגיע של הקברניט "מצאנו מקום להנחת את המטוס, מקווה שהמטוס על נוסעיו ישרוד את הנחיתה הקשה".

שמחה מלאה את לב כולם, שוב קרקע מוצקה תחת רגליהם, אינם נותנים את לבם לדבר, שמחים ומאושרים הם על הצלת חייהם.

יום שישי לפנות בוקר עולה חצק'ל יחד עם יתר הנוסעים למטוס החילוץ, טיסה השלישית! רבים רבים מהנוסעים פחדו לעלות שוב על הטיסה, אולם ברירה רבה לא הייתה להם, לא היה ניתן להישאר רגע נוסף באותו מקום שומם ונידח. שעות ספורות לפני כניסת השבת נחת חצק'ל על אדמת ארץ הקודש, רווחה עצומה מלאה את ליבו, הן שוב הוא נמצא בקרקע מוצקה מוקף בבני משפחתו.

בני משפחתו הדאגים המתונו לו בכיליון עיניים באולם הנוסעים, והנה הם רואים אותו מתקרב ותיק יד בידו האחת ושתי לחמניות קטנות בידו השנייה. "זהו הקמע!" הכריז חצק'ל, "בזכות מצוות לחם משנה זכיתי להינצל ממוות בטוח!"

בפיוט הקדוש של אבן עזרא 'כי אשמרה שבת' כתוב 'מופת בתת לחם משנה בשישי'. הרבי הקדוש מסאטמר ציווה על חסידו הנאמן לקחת עמו לחם משנה כדי שמצווה זו תשמור עליהם פעמיים: 'מופת בתת לחם משנה בשישי', נוסעי המטוס זכו למופת נוס מיוחד בזכות מצוות לחם משנה.

הרה"ק רבי יואל טייטלבוים מסאטמר זי"ע נולד בעיר סיגט במדינת אוסטרו-הונגריה בשנת תרמ"ז לרבי חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים - הרבי הקדוש מסיגט, ולאמו הרבנית חנה בתו של רבי יואל אשכנזי מזלוטשוב. כבר בגיל צעיר התבלט הרבי בכישרונותיו הברוכים ובידיעותיו המופלגות, ועוד קודם חתונתו קיבל כתבי סמיכה משמונה רבנים.

בשנת תרס"ד בכ"ט בשבט נפטר אביו, היה זה ימים מספר לאחר נישואיו של הרבי עם הרבנית חוה בתו של רבי אברהם חיים הורוביץ - הרבי מפלאנטש. שנה לאחר מכן עקר את מגוריו לעיר סאטמר שם החל להנהיג את קהל חסידיו שהלך וגדל עם השנים. הרבי הקדוש מסאטמר ידוע היה בקנאותו הנחרצת לכל דבר שבקדושה, ואף ידועה התנגדותו ומלחמתו לרעיון הציוני. ואף ראה בכך את מקור כל הרעות שקרו לעם היהודי במאה שנים האחרונות.

בשנת תשל"ט בכ"ו באב חש הרבי ברע ופונה לבית החולים, וזמן קצר לאחר מכן נסתלק לבית עולמו ונקבר בבית העלמין בקריית יואל, מונרו. הרבי לא השאיר אחריו צאצאים, כל בניו נפטרו על פניו בלא שהשאירו זרע של קיימא. אולם הרבי השאיר לנו את ספריו הקדושים: ויואל משה, שו"ת דברי יואל, דברי יואל - מכתבים, דברי יואל על התורה, חידושי מהר"י ט"ב, על הגאולה ועל התמורה, ואגרות מהר"ט.

בניו יורק עמוס בני אדם ובתוכם המוני חסידים אשר באים או חוזרים לארץ הקודש משהות ממושכת בצל רבותיהם הקדושים. מתח קל מלווה אותם, בכל זאת, הן לא בכל יום ואמר לו הרבי לקחת עמו לחם משנה לטיסה.

עיניו של חצק'ל נעצמו מיד כאשר התיישב במקומו, יום עמוס עבר עליו. לפתע התעורר בבהלה, פעמונים מצלצלים, דיילים מתרוצצים, וברקע נשמע קולו של הקברניט. מבין קורי השינה הוא מבין שמהו כאן לא בסדר. "נוסעים נכבדים" אמר הקברניט, "צר לי לבשר לכם על תקלה חמורה במטוס, שלושה מתוך ארבעה מנועים של המטוס לא פועלים! אנו מבקשים מכל הנוסעים לשבת במקומות לחגור חגורות ההצלה. ולהישמע להוראות הדיילים". "אשר יגורתי בא לי" חשב חצק'ל, אולם לאחר רגע התעשת, בטוח בברכתו של הרבי.

מהומה רבתי פרצה במטוס, הנוסעים המפחדים הרגישו שהמטוס מאבד גובה, "האם אלו רגעיו האחרונים?" עברה המחשבה במוחם של כולם, "האם בשרינו יישמש כמאכל לדגים?"

דקות ארוכות היו שרויים נוסעי המטוס בפחד נורא, "הירגעו נא" נשמע קולו המרגיע של הקברניט מצאנו מקום לנחיתה, בעוד כמה דקות ינחת המטוס בבסיס צבאי אמריקני. חיינו נצלו!

שדה תעופה נידח, לנוסעים המותשים לא היה אפילו קורת גג מסודרת להניח את עצמותיהם אחרי החוויה הלא פשוטה

לחם משנה בשחקים

מוצאי חג הסוכות תש"כ, המוני החסידים אשר הגיעו להסתופף בצלו של הרבי הקדוש מסאטמר נכנסו אל הקודש פנימה לקבל ברכת פרידה מהרבי, ולקבל את ברכתו לכל השנה כולה. בין ההמונים שנכנסו אל הרבי עמד יהודי בשם חצק'ל אשר התגורר בעיר הקודש ירושלים. על אף המרחק הרב היה חסיד זה מקושר ביותר לרבי, ולא עשה דבר קטן כגדול בלי להיוועץ ברבי.

"חצק'ל" פנה אליו הרבי, "פאר גיזונטרהייט לחיים ולשלום, ובנוסף אל תשכחו לקחת אתכם לחם משנה לנסיעה".

לחם משנה לנסיעה? חצק'ל לא הבין מדוע יש לקחת לחם משנה לטיסה, אולם חסיד נאמן לא שואל שאלות. הרבי אמר לקחת לחם משנה, הוא ייקח איתו לחם משנה. אלא שלפתע תקף אותו פחד, "מדוע אמר לי הרבי לקחת לחם משנה לטיסה האם ישנה סכנה בטיסה, האם רואה הרבי בעיניו הצופיות דברים שאנו לא רואים?"

לכך החליט להיכנס שוב אל הרבי לקבל את ברכת הדרך ולשאול האם לנסוע בטיסה אחרת, אולי להמתין כמה ימים? אולם הרבי הרגיע אותו בחיוך רך "הכל בסדר, סע לחיים ולשלום, רק אל תשכח לקחת אתך לחם משנה".

אם הרבי אומר שהכל בסדר וודאי שהוא לא צריך לדאוג. חצק'ל ארז את מטלטליו וכמובן לא שכח להכניס שתי לחמניות לתיק היד שלו ויצא לשדה התעופה. שדה התעופה

נהזר

אורות של אמונה לדרך החיים

החזרת

מלוקט מדברות
קדשו ותורתו של
האדמו"ר רבי דוד חי
אביחצירא שליט"א

גיליון כ
פרשת ראה תשפ"ו

בצל האמונה

פרקי חינוך לחיים של רוענע ושלווה

בכל משלח ידר' - גבולות ההשתדלות ושלוות הבוטח

המס הקצוב של ההשתדלות

אחד הניסיונות התמידיים המלווים את האדם בעולמו הוא המרוץ אחר הפרנסה. טבעו של עולם הוא שהאדם רואה את הישגיו כפועל יוצא של גייעתו, מאמציו וכשרונותיו. אולם, גדולי ישראל לאורך הדורות האירו בפניו את המבט הטוהר של פנימיות התורה. ההשתדלות שאדם עושה בעולם הזה אינה אלא "מס" שעליו לשלם בעקבות חטא אדם הראשון, אך היא בשום פנים ואופן אינה צינור השפע עצמו. מזונותיו של האדם קצובים מראש, ומי שמבין שההשתדלות היא רק כלי כדי לאפשר לברכת השם לחלוץ עליו, משוחרר מהחרדה ומהרדיפה אחר ריבוי נכסים, וזוכה לשלוות נפש אמיתית של בעל ביטחון.

ההשתדלות היא רק כלי לברכה

המשנה במסכת אבות (פ"ב מ"ז) מלמדת מרבה נכסים, מרבה דאגה. יש לבאר זאת לאור דרך ההשתדלות שמחויב בה האדם לפרנסתו, כמו שכתוב בפרשתנו (דברים טו, יח) וברכה ה' אלקיך בכל אשר תעשה. הרי שברכת השם תחול דווקא על מעשי ידי האדם, אשר הם ההכנה והכלי להשגת ברכת השם. וכן דרשו בספרי (ראה פיסקא קט), וברכה יכול אף כשיושב ובטל, תלמוד לומר בכל אשר תעשה.

חובת העשייה נגזרת מחטא אדם הראשון. כפי שאמר לו הקדוש ברוך הוא (בראשית ג, יט) בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם. ואם כן קשה, כיצד מתקיימת קללה זו בעשירים גדולים שאינם נזקקים לזיעת אפיים כלל כדי להשיג את פרנסתם. אלא כיוון שאמרו מרבה נכסים מרבה דאגה, הרי שבדאגה ובטירדה התמידית הזו, מתקיים בהם הכתוב בְּזַעַת אֶפֶיךָ.

מורבה דאגה מיותרת ולא מועילה

לימוד גדול יש לנו ממשנה זו, כי יש לו לאדם לדעת שכל מה שיעשה בהשתדלותו לפרנסה אינו מועיל ואינו מוריד. הסיבה שיש לו לעסוק במציאת טרף לביתו היא רק משום שכן היא גזירת מלך עליון שיהיה עוסק באיזו

מלאכה, אך המלאכה אינה הסיבה שדרכה מגיעה פרנסתו באמת. ייתכן שאדם ישקיע את כל מירצו במקום מסוים, ולבסוף יתפרנס ממקום אחר לגמרי. רצון השם הוא שהאדם יעשה את ההשתדלות, אך הוא יתברך ימציא לו את מזונותיו בדרך הידועה לפניו.

כן כתב בספר **חובות הלבבות** (שער הביטחון פ"ג), ואל יחשוב כי טרפו מועמד על סיבה ידועה, ושם תימנע הסיבה ההיא ממנו לא יבוא בסיבה אחרת, אלא יבטח על האלוקים בטרפו, וידע כי הסיבות כולן אצל הבורא שוות, יטרפיהו כמה שירצה מן ובעת שירצה מאיזה עניין שירצה. ואם אינו חי בהרגשה טהורה זו, מתקיים בו בפשטות מרבה נכסים מרבה דאגה, שכן הוא תמיד בחול על ממונו להוסיף כהנה וכהנה, ובסך הכל מביא על עצמו עוד דאגות.

הריגה מההשתדלות מביאה לחוצאות

רעיון נפלא הסבירו בזה, שהנה בגמרא אמרו (בצה טז, א) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים. כיוון שכן, אדם המרבה בהשתדלותו יתר על המידה, והרוויח כסף רב יותר ממה שקצבו לו בשמיים, בהכרח יוציא את הממון הנוסף הזה על דברים שלא היו מלכתחילה בקצבתו. כגון שיצטרך להוציא את כספו על רפואה חס ושלום, או שיפסיד מכספו בכל מיני נזקים ומקרים לא צפויים.

כדרך שאמרו בגמרא, שאם קצבו לעולם סך 'גשמי ברכה' וחזרו בהם בני ישראל וקלקלו את מעשיהם, מוריד הקדוש ברוך הוא את הגשם שלא בזמן שהעולם צריך לו ובמקום שלא נצרך לגשמים. כך בדיוק קורה אם נקצב לאדם בראש השנה סכום מסוים, והוא מוסיף על ההשתדלות, מוליך הקדוש ברוך הוא את התוספת שנוספה לו וממציא לו חוצאות. ובה מבוזר אמרת משנתנו מרבה נכסים מרבה דאגה, כי האדם המרבה בהשתדלות מיותרת מרבה לו דאגה בכל מיני מקרים שיבואו עליו כדי לכלות את אותו ממון.

וכן מבוארים הדברים בבהירות בספר **המשך בעמוד הבא**

נהירין

פניני דעת
לנתיבות חיי היום

הכל משלו יתברך - להיות צינור לשפע השם

הנותנת. לכן יש לו לשבח ולהודות לבורא יתברך, וזהו דברי המשנה תן לו משלו שאתה ושלך שלו.

חינוך עצום לדברים מציעו בספר **שלה חק'** (פרשת ראה דרך חיים ותוכחות מוסר), שכתב ביאור נפלא על תוספת אותיות הכ"ף בפסוק איש כְּמִתְנֶת יָדוֹ כְּבִרְפֹת ה'. אל יחשוב האדם כשהוא מפורז ונותן שהיא מתנת ידו משם, כי משל הקדוש ברוך הוא הוא שהזמין לו, וזהו שכתוב כְּמִתְנֶת יָדוֹ ולא מתנת ידו משם.

פשיטת היד של העני - חסרון באמונה

בזה יובנו גם דברי המשנה (שבת ב, א) שאם פשט העני את ידו לפניו ונתן או נטל מתוך ידו של בעל הבית, העני חייב. ולכאורה קשה, מדוע פותחת המשנה בחיוב העני בעוד שיש אופנים שבעל הבית חייב, וכי אין די בכל הצער שהיה מנת חלקו של העני עד שהוצרך לפשוט ידו לצדקה. אלא שהיה עליו להבין כי כל מה שיקבל הוא מאת המקום ברוך הוא, ואם היה זוכר מזה לא היה מושיט ידו, שכן הקדוש ברוך הוא זימן לו צרכיו גם אם לא יפשוט ידו מעצמו, ועל כן העני חייב.

וכפי שמביא בספר **אגרא דפרקא** (אות יד) בשם הרמב"ם **רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב** ע"ה, שהקשו לפניו שאלה זן, ואמר שגם במתיבתא דרקינא הקשו כן. והשיבו שם, שכיוון שעשה העני השתדלות יתירה, לפיכך הוא חייב.

הוראה למעשה:

מבט זה משנה לחלוטין את הגישה שלנו אל הממון ואל ההשתדלות. בפעם הבאה שאנו ניגשים לתת צדקה או להפריש מעשר כספים, לא נרגיש שאנו חסרים או מוותרים על משהו שהוא שלנו, אלא נשמח על הזכות האדירה להיות הצינור והיד של בורא עולם להעברת השפע. ומן העבר השני, כאשר אנו זקוקים לשיעור או לפרנסה, לא נרדוף אחר השתדלות יתירה, אלא נזכור שבבורא עולם הוא הנותן והמפרנס, והוא זימן לנו את צרכנו במתינות ובכבוד.

האדם כגובר נאמן של הבורא האדם בעולמו נוטה לעיתים לנכס לעצמו את רכשו, את כספו ואת הצלחותיו. אך האמת הטהורה המאירה מתוך פנימיות התורה היא, כי אין לאדם משלו מאומה. כל השפע, הכישרונות והממון המופקדים בידיו, אינם אלא פיקדון מאת הבורא יתברך, שמינה אותנו להיות גוברים נאמנים לחלק מברכתו לעולם. כאשר יהודי מפנים הכרה זו, הוא מבין שכל נתינה שלו היא בעצם החזרת הפיקדון לבעליו, והוא זוכה לתת צדקה מתוך שמחה ורחבות הלב, בידיעה ברורה שהוא רק מעביר הלאה את מה שניתן לו במתנה.

הכל משלו יתברך והאדם הוא רק היד הנותנת

על האדם לדעת כי כל אשר לו הוא מהשם יתברך, וכדברי התנא תן לו משלו שאתה ושלך שלו. נמשל הדבר לראובן הנותן לשמעון חפץ כלשהו, הרי שמעון אינו אמר תודה לידו של ראובן, שכן היד שייכת לראובן והוא הנותן. כך גם כשאדם מקבל מתנה מחברו או מאדם הממונה עליו שנותן לו את שכרו, אין חברו הנותן כי אם בורא העולם, והחבר או המעסיק הוא רק היד הנותנת.

זהו לשון קודשו של ספר **השבט מוסר** (פרק א, יז), שישים האדם בליבו שהקדוש ברוך הוא העשירו רק כדי להשימו אפטרופוס על העניים. ואם ימצא המלך שזהו אפטרופוס בלתי הנון, שאוכל ממון העניים לעצמו, יסיר אותו וישים אחר תחתיו.

איש כמתנת ידו - הכל שייך לבורא

כן נרמז בכתוב בפרשתנו (דברים טז, יז) איש כְּמִתְנֶת יָדוֹ כְּבִרְפֹת ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר יָתַן לָךְ. מאחר שכל מה שיש לו לאדם הוא בברכת השם הנותן לו, והוא נמשל רק ליד המעבירה, לכן מבקש השם שבעליית הרגלים יביא האדם את מתנת ידו דווקא. שהרי כל מה שיש לו אינו נקרא מתנתו שלו, כי הכל שייך להשם, ותפקיד האדם הוא רק לשמש כיד

משלחן המלכים

עבודות והנהגות מגדולי הדורות

רק בעולם הזה יש קושיות - המבט מעלמא דקשוט על מאורעות החיים

בעולם הדמיון ייראה כדן

הרה"ק רבי אברהם יהושע העשיל מאפסא ע"ה, האוהב ישראל, חי בדור הגון שקיים תורה עבודה וגמילות חסדים. אף על פי כן, פקדה את העולם שנת יוקר וחולאים רבים רחמנא ליצלו, וביותר סבלו עם ישראל המדוקדקים בעניות. היה הדבר בעיניו של הרב הקדוש לפלא, מה פשעם של ישראל שהקדוש ברוך הוא שולח עליהם יסורים כהנה.

תוך כדי הרהורי, ראה הרב שתלמידו שהיה גברא רבה חולה מאוד והוא נוטה למות. לקח ממנו תקיעת כף שיבוא מעולם האמת להגיד לו את טעם הדבר, מפני מה נגזר עליהם דין קשה כזה.

המתין הרב הקדוש עד שלוש יום והתלמיד לא בא. הלך הרב על קברו של התלמיד ואמר לו, למה לא תקיים תקיעת כף. תוך כדי דיבור נפלה על הרב תעומה, והנה הוא רואה את התלמיד בחלום. אמר לו התלמיד, דע שמדברים נסתרים שבעולם העליון אסור לגלות, אך פסוק אחד אפשר לך. דוד המלך אמר (תהלים מח) דמינו אלקים חסדך בקרב היכלך. וצריך להבין, אלקים רומז לדיון, והוא יאמר אחר כך חסדך. אלא הפירוש הוא כך, דמינו אלקים, כשהאדם כאן בעולם הדמיון ייראה לו שהוא דין. אבל חסדך בקרב היכלך, בבואו לעולם האמת ששם היכל האמת, אז יבין שהכול חסד.

קושיה שמתבטלת בחיבול העליון

מעשה פלא נוסף מובא בספר משנה שכי, על תלמידו של הרמב"ן שהלה נטשה למות. בא אליו הרמב"ן לבקרו ואמר לו, שמע בני, הנה למעלה יש היכל עליון ושם כיסאות למשפט ושם השכינה בעדתם. קח לך קמיע ממני ותיתן אותו לשומר הפתח, ויפתחו לך כל השערים עד אשר תגיע לאותו היכל עליון. שם תבא את פני הקדוש ברוך הוא כמה שאלות עצומות שיש לי על הנהגתו עם עמו ישראל. הרמב"ן נתן לו את השאלות בכתב, ובקש שלאחר מותו יבוא אליו בחלום להגיד לו מה השיבו לו שם.

בצל האמונה

המשך מעמוד קודם

מסילת ישרים (פרק כא), שישלח יתנו על השם לגמרי, כאשר ידע כי ודאי אי אפשר שיחסר לאדם מה שצנב לו. וכן אמרו (ויקרא כב) אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלוא יומא. וכבר יכול היה אדם לשבת ובטל והגזירה שקצבו לו הייתה מתקיימת, אילו לא שקדם הקנס לכל בני אדם בזמנו אפ"ן תאכל לך. ועל כן חייב אדם להשתדל איזו השתדלות לצורך פרנסתו, הרי זה כמס שפורע כל המין האנושי. אך אין ההשתדלות היא המועילה, אלא רק מכשירה את המקום לברכת שמיים שתשרה עליו, ואינו צריך לבלות את ימיו בחריצות מופרות.

אין טעם להרבות השתדלות בשעת דוחק

טעות רווחת יש ביד העולם, החושבים כי כאשר אדם נזקק לסכום כסף גדול, עליו מיד להרבות ולהכפיל את השתדלותו. אך האמת הפוכה היא, ככל שצורך לממן רב יותר, עליו להבין כי לא תעזור כאן ההשתדלות הרגילה, ועליו להפנים כי הון ומפרנס לכל הוא שידא לו.

כפי שמסופר על הרה"ק רבי יחזקאל משינאווא ע"ה, בעל דברי יחזקאל, שעמד לפי נישואי בתו ונזקק למכור רב להוצאות החתונה. אך ככל שהרבנית הפצירה בו שיעל איזו השתדלות מיוחדת להשגת הכסף, המרה הוא יותר בלימודו והוסף זמנים לעבודת השם. בהזדמנות, כאשר אחיו בא לבקרו, פתח אליו הרבנית שמא יצליח לשכנע את בעלה הצדיק שיעשה דבר מה בעניין. השיבו הדברי יחזקאל, מאחר שישנן הוצאות רבות כל כך, מכין אני שההשתדלות הטבעית לא תועיל. לו היה זה סכום קטן, עוד אפשר היה לומר שהקדוש ברוך הוא דורש ממני להשתדל בהשגתו בדרך הטבע. אך כיוון שעל פי דרך הטבע אינו במציאות שאשיג זאת, כל שעליי לעשות הוא להוסיף קרבה לבורא העולם, כי זאת היא ההשתדלות הטובה ביותר שיש בידי לעשות.

מכאן ניפק לעבודתו היומיומית, להחדיר בקרבנו כי ההשתדלות היא רק דרישה, אך הקדוש ברוך הוא הוא הון ומפרנס. בפעם הבאה שאנו חשים לחץ כלכלי, דוחק בזמן עבודה, או רצון לקחת על עצמנו עוד פריקט על חשבון קביעות עיתים לתורה או זמן איכות עם המשפחה, נצטרך לדעת, נשנן לעצמנו, מזוונותי קצובים מראש השנה, ועוד שעת עבודה תחת לחץ לא היא זו שתביא את הברכה. נשקיע את השתדלותנו במתינות, באמונה וברונו, ונדע בבירור כי רק ברכת שמיים היא המועילה למלא את כל משאלותינו לטובה.

מוסר אבות

הדרכה מעשית בפרשת השבוע

כוחה של תורה - להפוך את המרירות למתיקות ואת הקללה לברכה

הכוח להפוך את החושך לאור

סגולתה של התורה הקדושה אינה מסתכמת רק בהיותה ספר חוקים והוראות, אלא טמון בה כוח אלוף עצום המשנה את המציאות עצמה. בעוד שבריאת העולם נעשתה באופן המון על הבריאה מפני מידת הדין, באה נתינת התורה והעניקה ליהודי כוח נשגב, הכוח לא רק לברוח מן הרע, אלא להתמודד עמו, לברר אותו, ולהפוך את הקללה עצמה לברכה עצומה. זוהי עבודת החיים של כל יהודי, לקחת את החומר והקשיים, ובכוח עמלה של תורה להעלות אותם לשורשם ולהפוך אותם לאור גדול.

לשון ברכה ולשון אריה

בפרשתנו אמרת התורה (דברים יא כו) ראה אָנֹכִי נָתַן לְפִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקִלְלָה, יש לבאר זאת על פי מה שאמר חז"ל (ירושלמי תעני פרק ב הלכה א) במעשה בריאת העולם, שפוחת באות ב"ת בראשית ברא. ואמרו חז"ל, לפיכך פתח באות ב"ת ולא באות א"ף, כי ב"ת לשון ברכה ואל"ף לשון ארור, ועל ידי שהעולם נברא בלשון ברכה יהיה לו יותר קיום מאשר אילו היה נברא באל"ף הרומזת לקללה.

מבואר כאן הכוח הגדול הטמון באותיות הקדושות שבהן נבראו שמיים וארץ, כמבואר בעומק דברי חז"ל (זוהר תרומה קסא ע"א) אסתכל באורייתא וברא עלמא. ולעולם האותיות הללו מחיות ומקיימות את כל העולמות, ולכל אות יש כוח לעצמה לטוב ולרוע, ולכן דקדק הבורא לפתוח את הבריאה באות שיש בה ברכה ולא קללה.

כוח התורה מוהפכים את הדין לרחמים

והנה במדרש (פראשית רבה א) אמרו, אמר רבי אלעזר בר חנינא בשם רבי אחא, עשרים ושישה דורות הייתה האל"ף קוראת תיגר לפני כיסאו של הקדוש ברוך הוא. אמרה לפניו, ריבנו של עולם אני ראשונה של אותיות ולא בראת עולמך בי. אמר לה הקדוש ברוך הוא, העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה, למחר אני בא ליתן תורה בסיני ואני פותח תחילה אלא בך, שנאמר אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ.

ויש להבין דברי חכמים, אם מתחילת בריאת העולם לא פתח באל"ף משום שיש במשמעה קללה, מדוע כשפותח בסיני כן ניתן לפתוח בלשון זו. פירש רבי שלמה קלוגר ע"ה (אמרי שפר ריש בראשית) כי אכן העולם מצד עצמו אינו יכול להתקיים באות א"ף כדי שלא יתעורר כוח הארור. אבל עשרת הדיברות פותחים באות א"ף של אָנֹכִי, כי התורה יש בה כוח להפוך את הקללה לברכה. וזהו שאמרו חז"ל שהייתה האות א"ף קוראת תיגר על שלא נברא בה העולם, ואמר לה הקדוש ברוך הוא שבעשר הדיברות יפתחו בה, כי מכיוון שניתנה התורה, ניתן בה הכוח להפוך את הקללה לברכה ואת הדין לרחמים.

עבודת האדם להפוך את הרע שבו לטוב

אמנם עדיין קשה, הגם שבכוח התורה אפשר להפוך את הקללה לברכה, מכל מקום הרי היה יכול לפתוח את התורה באות ב"ת שהיא בעצמה לשון ברכה, ולא לפתוח באל"ף ולהזדקק להפוך את הקללה. ונראה לומר על פי הפסוק שלפנינו ראה אָנֹכִי נָתַן לְפִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקִלְלָה, שהתורה כוללת בתוכה גם קללה וברכה. התורה נותנת לפניהם גם את כוח הברכה וגם את הכלים להתמודד עם הקללה.

כך גם האדם כולל בתוכו טוב ורע, רוחניות וגשמיות. ולפיכך פותחת התורה דווקא בלשון קללה, כדי לתת כוח ליהודי להפוך את הקללה לברכה. על ידי כוחה של התורה זוכה האדם להפוך גם את הרע שבו ואת תאוותיו לטובה ולברכה מוחלטת.

במתן תורה ניתן לתחתונים הכוח לעורר את העליונים

קודם מתן תורה לא היה ביכולת האדם להפוך את הרע לטוב, כי עדיין לא ניתן הכוח בתחתונים לעורר במעשיהם השפעה מהעליונים. בריאת העולם הייתה באעצרותא דלעילא, ללא התערבות התחתונים, בבחינת עולם חסד יְכָנָה. התעורר נחת רוח במרום ממה שעתידיים ישראל לקיים תורה ומצוות בעולם, וכן נמשך בקיום העולם בחסד הבורא בלבד עד למתן תורה. לכן לא נברא העולם אלא באות ב"ת הרומזת לברכה, כי עדיין לא היה בכוח התחתונים להפוך את הקללה לברכה.

אמנם כשבא ליתן תורה לישראל פתח באות א"ף, כדי שיהפכו ישראל את הקללה לברכה. כי במתן תורה ניתן הכוח בידי האדם שיחיו מעשיו משפיעים בעליונים, וכן יהיה ביכולתו להפוך את הרע שבקרב לטובה בכוח התורה.

הוראה למעשה:

לעיתים אנו מוצאים בעצמנו מידות רעות, נטיות שליליות או קשיים מבית ומחוץ שנראים כמעין קללה. עלינו לדעת שעל ידי עסק התורה וחיבור לפנימיותה, יש בידינו כוח אלוף לקחת את אותן מידות עצמן ולהשתמש בהן לעבודת השם. במקום להישרב מול קושי או ניסיון, נאחז בעוז התורה הקדושה, ונבקש מהשם יתברך שייתן לנו את הכוח להפוך את החושך לאור, ואת המרירות למתיקות ולברכה.

ובחרת בחיים

גיליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק שביעי: רבינו בסאל פולמוס החגבים ("אל זרד")

וראה זה פלא:

"וגדול הנס האחרון שעשה ה', שתמיד דבר רגיל היה לבא מין זה לב' או לג' שנים, ולא אחר טפי מד', ומשעה שפרסמתי איסורם וחכמי העיר הטו אזנם ואסרום מאותה שנה לא נראו עוד במערב למעלה מעשרים שנה".

היה בכך גילוי אומץ רב בכח הפסיקה של רבינו. אף שעוד היה צעיר לימים, כבן עשרים וחמש שנים בלבד, והנה הוא בא לאסור על בני ארצו דבר שדורות נהגו בו היתר, ובפרט שמרוקו מלאה היתה בגדולי עולם קשישים ממנו לימים.

אמנם כן, רוב רבני מרוקו לא קיבלו את פסקו של רבינו, ואיסור החגבים לא פשט בכל ארץ המערב. היו בהם גם כאלו שיצאו להגן בכל עוז על מנהג אבותיהם שבידיהם. ראש וראשון להם היה ידידו וידיד אביו של רבינו, הגה"ק רבי כליפא ׳ מלכא זי"ע. הוא כתב קונטרס שלם ושמו "רך וטוב" כנגד דעת רבינו, אבל מתוך יראת כבוד עצומה, וזאת על אף שהוא היה מבוגר מרבינו בשנים. גם גדולי תורה נוספים ממרוקו, יצאו כנגד איסור החגבים של רבינו, והשיגו על דבריו.

עוסק בצרכי ציבור

בשנים ההם העמים רבינו על עצמו גם את העיסוק בצרכי צדקה, ובפרט בפרנסתם של תלמידי חכמים עניים.

וכך יספר רבינו בעצמו:

"...נוסף על צרכי צבור ומשא הנצרכים, לא לחלק בלבד אלא לגבות ולספות ולחלק, ולהצטר במצומצמות, צריכים ראייה שכלית, לזון נפש אדונים צדיקים וטובים".

הדים לעיסוקו במלאכת הצדקה מוצאים אנו בין בתרי ספריו. כך למשל כתב:

"בזמננו בעוונותינו נתמעטו הנותנים וכמעט כל בני העיר עניים, והגם דאיכא קופה אינו מספיק לכל עני אפילו לסעודת שבת, ולא היה בימיהם מה שאנו רואין בעינינו בעוונות שכלתה פרוטה מן הכיס ורבו העניים ואין כח ביד הגזברים לגבות צורך העניים לרביע פרנסתם..."

פניני אור החיים

ראוי לקבל את דבריו

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: (דברים יא כו)

אם אדם, עני ואביון, או אפילו אחד מן השורה, לא עשיר ולא עני, היה בא ואומר: איזו הנאה יש לעשיר. בית גדול ומשרתים זה הרי הבל, ומטוס פרטי מה זה נותן בכלל וכו' וכו'. היינו חושבים בלבנו, אתה בטוח שזה שום דבר? למה, ניסית את זה?

אך לו היה אומר זאת עשיר מופלג, היינו מקבלים את דבריו אחרת לגמרי. הוא יודע. הוא מכיר. והנה הוא אומר כך וכך. בתחילת הפרשה, כשמשח רבינו משדל את בני ישראל לבחור בטוב הנצח, וממעיט בעיניהם את הנאות העולם הזה, הוא אומר להם -

"ראה אנכי".

מבאר האור החיים הקדוש: **ראה אנכי**, תראה אותי. כלומר, הביטו עלי, ותבינו שדבריי צודקים.

משה רבינו הכיר היטב את טובות העולם הזה. הוא היה גדול מאוד וגבוה ומלך ועשיר גדול, כמבואר בחז"ל. ומצד שני, גם את העולם העליון הוא הכיר. הוא זה אשר עלה השמימה וירד.

משה רבינו שמכיר ויודע גם את מה שהעולם הזה מסוגל להעניק, וגם את טובות העולם הבא שהוא טעם ממנו, ממנו חייבים לקבל. דבריו חייבים להתקבל על הלבבות. וזו האמירה: **ראה אנכי**.

שמעו ותחי נפשכם

את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום: (דברים יא כז)

תוספת המילה 'את' מגיעה ללמדנו דבר מה. והרי ניתן היה לכתוב 'הברכה' - אשר תשמעו, כשם שכתוב בהמשך 'הקללה' - אם לא תשמעו.

אומר האור החיים הקדוש, יש כאן תוספת על הברכה.

זה שזוכה לשמוע את דברי התורה, מלבד הברכה שישג מהליכתו בדרך ה', השמיעה בתורה היא עצמה תענוג נפלא, התורה פשוט מחיה את נפשו, וכמו שהנביא ישעיה אומר 'שמעו ותחי נפשכם'.

אדם שמרגיש את טעם התורה, מסתובב בתחושה שהוא זה שצריך להכיר טובה למי שנתן לו מתנה כה נפלאה, ובוודאי אינו חושב שמגיע לו שכר על כך.

התורה כל כך טובה לו, מתוקה מדבש ונופת צופים, משיבת נפש ומשמחת לב. מה אהבתי תורתך.

זו התוספת 'את' הברכה. מלבד כל מה שיזכה בגלל לימוד התורה, עצם הלימוד מתנה עצומה עבורו.

חזור על תלמודך

שמר ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך אחריו עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך: (דברים יב כח)

'שמור ושמעת'

אדם שומע את דברי התורה, לומד מה עליו לעשות, וכך הוא יודע מה לשמור ולקיים.

לפי זה היה צריך להיות הסדר בפסוק כך: **שמע ושמרת**. תשמע את הדברים, ותשמור ותקיים אותם.

מבאר זאת האור החיים הקדוש: אל יאמר האדם 'אחרי שלמדתי את דיני המצוה, מה יש לי ללמוד שוב. אני כבר יודע את הדברים ועכשיו עלי רק לקיים'.

אין זה נכון. כי **מצוות לימוד התורה היא גם כאשר אתה יודע היטב את הדברים**.

התורה אומרת 'שמור' לאדם שכבר למד, כי אם לא למד אין ניתן לומר לו שישמור. ואף על פי כן ממשכה התורה ואומרת 'ושמעת'. אתה כבר במצב של 'שמור' ותמשיך הלאה לשמוע.

גם דברים שלמדת ואתה יודע, לעולם יהיו שגורים על פיך, ואינך פטור מלעסוק בהם.

יצר לב האדם

כי יסיתך אחיך בן אמן או בןך או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשו בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך: (דברים יג ז)

'כי יסיתך אחיך בן אמן, או בןך או בתך וגו'.

האור החיים הקדוש דורש את כל הפסוק הזה על המסית האמיתי, היצר הרע הבא לפתות אותנו, ועל הדרך להילחם בו ולהכניעו.

אומר האור החיים הקדוש, יש יצר הרע שנמצא עם האדם מיום היוולדו, 'לפתח חטאת רובץ'. מרגע לידתו נמצא בקרבו יצרו הרע המסית אותו לחטוא ולעשות רע, 'ישמרו ה'.

אך יש יצר נוסף, שהאדם מביא על עצמו. זה הרי נורא ואיום, אדם פועל כמו ידיו להוסיף יצר רע על עצמו? איך זה קורה?

שכשאדם עובר עבירה, במעשה העבירה הוא מוליד בתוך עצמו חשק נוסף לעשות רע. כעת יש לו יצר רע במיטון מוגבר, לא רק היצר שהיה קודם, אלא העבירה עצמה מלבה בו כוחות רעים להוסיף ולחטוא. זה מה שמרמזים לנו חז"ל במאמר 'עבירה גוררת עבירה'.

'כי יסיתך אחיך' - זה החלק שמחובר באדם בטבעו ומתאחה איתו לפני בואו לעולם.

'או בןך או בתך' - זו התולדה של העבירה. מה שהוסיף

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

מפיהם ולא מפי כתבם

לא בכדי רכש הרה"ק ר' צבי הירש מזיטשוב זיע"א את כינויו 'שר בית הזוהר'. בקי היה בנסתרות וידיו רב לו בפנימיות התורה, עד שהיה לבר-סמכא המובהק בדורו בקבלה ובתורת הסוד. אולם לא רק בנסתר יצא לו שמו, אלא אדרבה ידוע היה כגאון מופלא ועילוי מבהיל בחלקה הנגלה של התורה הקדושה, עד שניצבו כל גדולי דורו נפעמים לנוכח התופעה האנושית המבהילה בעוצמתה.

דווקא משום כך היה הדבר לתימה בעיני הגאון ר' יעקב אורנשטיין מלבוש זצ"ל, בעל 'ישועות יעקב', על מה ולמה מכניע הוא עצמו בכפיפות ברך ושפלות של ממש לפני הרבי החוזה מלובלין. בידועו ומכירו את רום מעלת רבנו ואת היקף ועומק ידיעותיו בתורה, תהה על כך באוזניו תחת אחד השיחים.

'מה לכם, במטותא ממעלת תורתכם' פנה אליו בתמימה, 'לנסוע אל הרבי מלובלין? הלא כל התורה כולה כמונחת בכיסכם, הנכם בקיאים בכל קוצו של י"ד ונהירים בכל שבילי דאורייתא, ומה עוד תוכלו ללמוד בלובלין? וכי אין בנסיעות אלו משום ביטול תורה?'

'ודאי מכיר הגאון את סוגיית (עירובין ט, ב) 'מבוי העשוי כנדל' על בוריה' פתח הרבי את פיו בחכמה, 'בידועי ומכירי קאמינא שכבודו בקי היטב בנבכי סוגיא זו לפרטיה, ברור לו מהי צורת המבוי המדובר ומהם הצדדים להקל או להחמיר'.

'ועל אף זאת, במידה ותשלח קהילה רחוקה פלונית שאלה הלכתית בענין זה' המשיך, 'הלא אין כל ספק כי יטול הרב את צוררו וינדה רגליו עד לאותה עיר, על מנת לראות במו עיניו במה דברים אמורים ולהכריע על סמך ראייה, שהרי אינה דומה שמיעה לראיה'.

'כן הדבר בנוגע אליי' המתיק לסיום, 'אמת שיש בידני תורה, נביאים וכתובים; ששה סדרים ומדרשי חז"ל, ספר הזוה"ק וספרי יראים ומוסר. אך האם אסתמך על אותן אותיות שאני רואה בספר? איך אתאפק ולא אסע ללובלין, שם אפשר לראות בחוש ולממש בעין אצל הרב הדומה למלאך את התורה והעבודה, התפילה והשבת?' (צבי לצדיק עמוד כ).

צייוי מבהיל נאמר בפרשתנו (דברים יג, ה): 'אַחֲרֵי ה' אֱלֹקֶיכֶם תֵּלְכוּ וְאַתּוֹ תִּירָאוּ וְאַתּוֹ מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וְבִקְלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאַתּוֹ תַּעֲבֹדוּ וְבוֹ תִּדְבְּקוּ'.

אם נתבונן בדברים, תאחזנו רעדה ואף תמיהה רבתי.

'אותו תיראו', ניחא. 'את מצוותיו תשמורו ובקולו תשמעו ואותו תעבדו' גם מובן בעליל. הלא זו תכלית ירידתנו הנה לעולם, לעשות את רצון הבורא יתברך ולחיות את חיינו באופן שיעלה לנחת רוח תמידית לפניו.

אבל 'בו תדבקו'? אתמהה. כיצד יכול אדם קרוץ מחומר, בן תמותה ומעוט ערך, לדבוק בשכינה הנעלית ומרוממת גבוה מעל גבוה, באלקי השמים והארץ אשר הוא אש אוכלה ולית מחשבה תפיסא ביה כלל?!

התמיהה הזו מובאת כבר בחז"ל (כתובות קיא): 'וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה?' ועל כך באה התשובה: "אלא, כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה לתלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה".

בדרך זו מבאר רבינו האור החיים הקדוש זיע"א את לשון הכתוב: "ובו תדבקו", ואלו דבריו: 'שידבק בלומדי תורה, שהם מרכבה לשכינה, וכאלו נדבק בו יתברך. וכאן צוה ה' שלא ידבק אלא בקרובי ה' וקדושי'.

אכן, חשוב להבהיר כי גם לעבודה קדושה וחביבה זו של דביקות בצדיקים יש כללים משלה, דרך מסוימת בה יש לצעוד, ועל כך כבר עומדים רבותינו מאורי החסידות.

יש הנוסעים לרבם כדי לשאוב מלוא חפניים תורה, אחרים מכתתים רגליהם ממרחקים על מנת לחזות בעבודת התפילה ויש שעושים זאת במטרה לעמוד בסוד קדושים ולעקוב מקרוב אחר מעשי הצדיק והליכותיו.

כל אלו ראויים ונכונים, אהובים וברורים, אולם לא זו הכוונה ואין זו המטרה בנסיעה לצדיק. המטרה שונה לחלוטין, הרווח הרוחני אחר בתכלית, ועל כך מצאנו דברים כדרבנות בספר הקדוש 'מאור ושמש', וזו לשון קדשו (פרשת יחי):

'כי הנה שמעתי מפה קדוש איש אלקים בוציא קדישא הקדוש המנוח [הרה"ק ר' מרדכי] אב"ד ור"מ דק"ק נשכין זצ"ל שאמר, ששורש מה שנוסעים אל הצדיקים - יהיה עיקר הכוונה לא כיש מי שנוסעים עבור תפילה, ויש מי שנוסעים עבור תורה, ויש מי שנוסעים עבור שיראו מדרגות, לא זה הוא הנסיעה העיקרית. אלא העיקר הנסיעה יהיה רק עבור לבקש השם יתברך, לידע לירא מהש"ת היראה הרוממות, ולידע כי הוא עיקר ושורשא דכל עלמין. והאיך יוכל לבוא לזה - העיקר הוא על ידי התחברות הצדיקים'.

הנה מסב הרה"ק ה'מאור ושמש' את תשומת לבנו לכך שאפשר להתעלות ולהעפיל למדרגה המרוממת ביותר של יראת הרוממות, להתרומם טפח וטפחיים מעל הווי החולין, בכח הדביקות בצדיק!

פותחים לו שערי שפע

פעם חלה מאד נכד הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זיע"א ונשקפה סכנה לחייו. שיגר החידושי הרי"ם שליח מיוחד לראדזימין, לבקש בשמו מאת הצדיק הרה"ק רבי יעקב אריה מראדזימין זיע"א שיסורר רחמים על נכדו החולה. אף

הוסיף פדיון נפש נכבד בסך חמישה רובל. תוך כך, ציוה על השליח לפרוט את הכסף למטבעות חדשות של נחושת 'עשיריות', כדי שכף היד תהיה מלאה. הוסיף הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' ואמר, כי בשמים משתעשעים עם צדיק זה, כמו אבא טוב המשתעשע עם בן יחיד ונותן לו הרבה כסף שישחק בו, כי דרכם של דרדקי שאינם מבינים ערכו ומשמעותו של כסף אבל שמחים לשחק בו. ידע בו בריעו הקדוש כי אינו מכיר בצורת מטבע והוא ישמח במספר גדול של מטבעות אותם אפשר להעניק לעניים רבים. גם כאשר שיגר אליו אגרות עם פדיון היה משתדל לפרוט את הסכום ששלח למטבעות קטנות כי ידע שרבינו אינו מכיר בצורתו של מטבע ועדיף שיבואו לידי מטבעות הרבה...

ולמרות שלא הכיר בצורת מטבע הרי שכאשר התפרסם כפועל ישועות דרש מהמבקשים ברכתו סכומים גדולים לפדיון נפש, את הכספים שעברו תחת ידו הקדושה פיזר לצדקה בעוד הוא ובני ביתו ממשכים לחיות בצניעות מפליגה ומוציאים מעות רק לצרכים חיוניים ביותר. אכן כאשר נתקיימה בו ברכתו של רבו הרה"ק הרבי ר' בונם מפרשיסחא זיע"א שקיימים בו מאמר חכמים 'כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר' זכה את משחרי פניו ליתן מעות למרות שלא הכיר בצורתא דזוזא (הסבא קדישא מראדזימין, עמודים רנ-רנא).

ואלו הדברים אשר דבר בקדשו רבינו ה'אור החיים' הקדוש זיע"א בבואו לפרש את דברי הפסוק בפרשת השבוע, פרשת ראה (דברים טו): 'כִּי יִהְיֶה בָּךְ אֲבִיּוֹן מֵאֲחֶיךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תֹאמַר אֲתָּ לִבִּיךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחֶיךָ הָאֲבִיּוֹן. כִּי פָתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבַט תַּעֲבִיטֵנּוּ דִּי מַחֲסְרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ, שְׂכָאן הַבְּטִיחָה תּוֹרָה שֶׁהִנּוּחַן צִדְקָה יִזְכֶּה שִׁפְתָּחוּ לוֹ שְׁעָרֵי שִׁפְעַ:

"כי פתוח וגו'. צריך לדעת מה נתינת טעם הוא זה ללב אטום. ואולי שנתכוון לומר לו על דרך אומרו (משלי יא כד) 'יש מפזר ונוסף עוד', כי על ידי שפותח הוא ידו פותחים לו שערי שפע, והוא אומר 'כי', פירוש: טעם שאני אומר לך שלא תאמץ וגו', 'כי פתוח', פירוש: אוצר הנעלם אם אתה 'תפתח' את ידך. וגמר אומר 'והעבט' וגו', פירוש: כשאתה פותח את ידך לו אינך עושה אלא הלוואה דווקא, ותיכף ה' ישלם לך בתוספת מרובה, ובזה יש טעם נכון ללבו שלא יתאמץ".

ויתכן להוסיף על דברי רבינו ולרמוז זאת כמין חומר בדברי הספרי (פסיקא קטו, לפי גירסת הנצי"ב): "ומנין אם פתחת פעם אחת, אתה פותח אפילו מאה פעמים, תלמוד לומר 'כי פתוח תפתח' את ידך לו'. ויש לפרש על זה הדרך, כי אדם הפותח את ידו לצדקה הרי שמתרבים נכסיו כהנה וכהנה, בחינה זו של 'יש מפזר ונוסף עוד', ועל ידי כך הוא מעלה בקודש ופותח עוד מאה פעמים.

האדם על עצמו במעשיו הרעים. ניתן אל לבנו שמספיק לנו ביצר הרע הטבעי. גם אתו לא פשוט להתמודד. בודאי ובודאי לא נוסף עליו עוד.

כל המרחם מרחמים עליו

ולא ידבק בידך מאומה מן החכם למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתך: (דברים יג יח)

עיר הנדחת, כל תושביה נחרים ושללה נשרף. אחרי דין עיר הנדחת אומרת התורה: 'נתן לך רחמים ורחמך'.

אומר האור החיים הקדוש, כשאדם עושה פעולה כזו, להרוג עיר שלמה על תושביה, הדבר הזה, למרות שהוא נכון והכרחי, מוליד טבע אכזריות בלב האדם.

אי אפשר להילחם, לרדוף ולהרוג, מבלי שידבק בלב מידת האכזריות.

ומוסף האור החיים דבר מרטיט, שהוא שמע מגויים שתפקידם להיות המוציאים-להורג של אלו שקיבלו גזר דין מוות, ואותם-מוציאים להורג סיפור שהם פשוט נהנים להרוג, עד כדי כך.

לפי זה מבאר האור החיים את הפסוק כך:

'נתן לך רחמים' - ה' יתן בלבך את מידת הרחמים, כדי לקנות את הלב מטבע האכזריות שדבק בגלל המלחמה.

ואז, **'ורחמך'**, ה' ירחם עליך.

כי אין ה' מרחם, אלא לרחמים. כל המרחם - מרחמים עליו.

'יש מפזר ונוסף עוד'

כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיק האביון: כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו: (דברים טו ז-ח)

'כי יהיה בך אביון וגו', לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך וגו'

'כי פתח תפתח את ידך והעבט תעביטנו'.

מלשון הפסוק נראה הדבר כמו סיבה ותוצאה. לא תקפץ את ידך, 'כי פתח תפתח'. אל תקפץ בגלל שתפתח. האמנם יש כאן סיבה ותוצאה?!

מבאר האור החיים הקדוש:

אכן כך. **אם תפתח את ידך, יפתחו לך שערי שפע.** הקב"ה אומר לך, אל תקפץ את ידך, אל תקפץ מבלי לתת לעני.

'כי פתח' אצור הנעלם יפתח בפניך אם תפתח את ידך.

תן לעני, ומשמים ישלמו לך בתוספת מרובה.

ב' לא י' 'מהחל התרומה לביא בית ה' אכול ושבוט והותר עד לרוב כי ה' ברך את עמו', וכתוב (מלאכי ג י') 'הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי עליכם ברכה עד בלי די'.

ומובא **ב'נועם אלימלך'** (הוספות ליקוטי שושנה) על הפסוק (תהלים מ י') 'בשרתי צדק בקהל רב', דהנה כתיב (שם פה יד) 'צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו', פירוש, מי שרוצה לשום פעמיו לדרך האמת לילך בדרכי ה' צריך לעשות צדקה, וצדקתו מועלת לעורר על ידי זה צדקה העליונה כדאיתא (ספרי עקב מט) הדבק במדותיו מה הוא רחום וכו' מה הוא חנון וכו', והיינו על ידי שמחזיק במדה זו הוא מעורר את המדה ההוא בעולם העליון, כי הכל תלוי בהתערותא דלתתא, ועל ידי שהוא נותן צדקה למטה גורם שהקב"ה נותן צדקה לכל ישראל.

וזהו 'צדק צדק תרדוף' (דברים טו ז), פירוש, כשאתה נותן צדקה תהא כוונתך שצדק זה ירדוף הצדק העליון לעוררו. והנה הצדקה הזאת שאדם נותן אינו אלא כגומל חסד לפי שעה, כי בודאי בלתי אפשרי להעשיר אותו שנותן, אבל צדקה שהקב"ה נותן הוא מעשרת לו לזרעו. וזהו 'וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו' (תהלים קג יז), כלומר בשביל יראיו הנותנים צדקה הם מעוררים חסדים על כל העולמות, כי כל העולמות עליונים צריכים לחסדים, וצדקתו לבני בנים, כנ"ל שהצדקה של השם יתברך ברוך הוא הוא לבני בנים, וזהו 'בשרתי צדק בקהל רב', פירוש על ידי צדקה שלי אני מבשר צדקה בקהל רב, שאני מעורר שהקב"ה יתן צדקה לכל ישראל.

כשהיה הרה"ק **רבי חיים מטשערנוביץ** זיע"א, בעל **'באר מים חיים'**, מלמד דרדקי בימי חרפו, למד עם התינוקות של בית רבן בפרשת ראה חומש ופירש"י.

וכשהגיע לפרש הפסוק **'נתון נתון לו'**, ופירש רש"י: 'נתון נתון', אפילו מאה פעמים, קלט אחד מהתלמידים את הדברים במוחו, ורצה לנסות את הרה"ק במצוה הזאת. כשהגיע זמן תשלום שכר הלימוד, שלח אבי הילד עם בנו את כסף שכר הלימוד בסך זהוב אחד, והלך הילד ופרט הזהוב למאה פרוטות, ונתנו לה'באר מים חיים'. הרבי לקח את הכסף ונתנו בכר המיטה שנמצא בחדר הלימוד. ושוב הלך התלמיד והזמין עני אחד שיבקש צדקה מאת הרה"ק ה'באר מים חיים' ובא העני וביקש נדבה, וכמנהגו קם הרה"ק בזריזות ונתן לעני פרוטה, ושוב בא העני לבקש נדבה ושוב חזר הרה"ק ונתן הפרוטה לעני, וחוזר חלילה, העני מבקש עוד ועוד, וכל פעם קם הרה"ק בסבלנות גדולה להביא לו הצדקה, פרוטה אחר פרוטה עד מאה פעמים, ומכל שכר הלימוד לא נשאר בידי ה'באר מים חיים' מאומה לצורך פרנסת ביתו.

כשראה התלמיד את גודל צדקת רבו, מיד ביקש ממנו מחילה. נענה הרה"ק ואמר לו שמאז שהיה נער, מיד כשלמד הרש"י, גמר בלבו לקיים הדברים בכל מסירות נפש כל ימיו.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ומקור הדברים הוא בדברי הגמרא במסכת בבא בתרא (ט:): אמר רבי יצחק, מאי דכתיב (משלי כא כא) 'רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד', משום דרודף צדקה ימצא צדקה, אלא לומר לך: כל הרודף אחר צדקה - הקדוש ברוך הוא ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה.

וכפי שביאר **המהר"ל מפראג** זיע"א בספר **'נתיבות עולם'** (נתיב הצדקה, פ"א): הדבר הזה יש לך להבין כי מיוחד הצדקה בדבר זה, כי הצדקה שהוא משפיע לאחרים, כל אשר נכנס במדה זאת השי"ת מסייע אליו מלמעלה, ובמה מסייע אליו הקב"ה בממון שיוכל להשפיע, וזה כי המשפיע דומה למעין, כי כאשר המעין משלח מימיו למרחקים כן המשפיע לאחרים, לכך השי"ת אשר הוא מקור המשפיע אל הכל משפיע אליו כדי שיוכל להשפיע, כמו שהמעין כאשר מימיו מתפשטין לחוץ, הנה המקור משפיע אליו עוד מים שלא יחסר, וכל שמוסף לקלל המעין לחוץ המקור יותר נותן לו, ואם אין המעין משפיע לחוץ אין המקור נותן לו. ודבר זה בחינה גדולה מאוד, שכל אשר מוסף לעשות צדקה השי"ת משפיע לו לעשות צדקה, כמו שנראה מן המעין אשר משפיע מימיו לחוץ אז המקור משפיע לו.

משל נוסף על שכר הצדקה הביא הרה"ק **מאפטא זיע"א** בספרו **'אוהב ישראל'** (ליקוטי תנ"ך): 'זרעו לכם לצדקה' (הושע י יב). הנה הצדקה נמשל לזריעה ממש, דכמו שאנו רואין דרך בני אדם כשרוצים לזרוע לוקחים תבואה ומטמינים אותה בארץ עד שנקרבה וחוזרין וצומחין למעלה, וכשנגמר גידולה קוצרין אותה ומוציאין אז כמה וכמה פעמים כמו שהוציאו בהזריעה. ומי הוא הפתי יסור הנה ויאמר בלבו מה לי לצרה הזאת להפסיד תבואתי שהוא כבר בעין ולאבדה בידים להצניעה בארץ שתהא נרקבת ולהיות עיני מייחלות ומצפות שתצמח ומי יודע אם תצלה ולא יגיע לה איזה הפסד חס ושלום, ובודאי מי שהוא אומר זה הוא חסר תבונה ואינו מאמין בה' יתברך, שהגם שלעניי בשר ודם נראה שהוא הפסד וכליון להתבואה עם כל זה יבטח בה' יתברך שישלח ברכה והצלחה במעשה ידי ויעלה מכל גרעין וגרעין כמה וכמה גרעינים.

כמו כן בענין צדקה, יש איש אשר ירע לבבו באחיו האביון ומתיירא לפתוח את ידו וליתן צדקה כי היאך יחסר ממנו בחסרון לא יוכל להמנות, ואינו מאמין שה' יתברך ימלא חסרונו ואדרבא יוסיף לו שפע וברכה על דרך מלח ממון חסר (כתובות ס:). אך מי שיש לו איזה שכל ומדע אז הוא מאמין בה' יתברך בכל לבבו באמת כמו בזריעה. בוא וראה דבוריעה נותנת הארץ פריה בשפע רב ומעשרת את בעליה, ובאמת הארץ לית לה מגרמה כלום, אך היא מקבלת משמים בבחינת צדקה, דשמים וארץ הם בבחינת דבר ונוקבא. כמו כן האדם משפיע ממנו לעניים ואביונים וסובר דמשלו הוא נותן להם ושוכח מאין בא לו השפע והעשירות, כי גם זהו מתת אלהים אשר נתן לו עושר ונכסים גם כן בתורת צדקה ולא על פי מעשיו.

וכתב **רבינו הטור** (י"ד סימן רמז): כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד, כדכתיב (דברי הימים

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת ראה תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון מ"ב
פרשת ראה
תשפ"ז

אין אדם שומע לי ומפסיד

לבו בנים שמעו לי

פרשתנו פותחת בברכה וקללה, "רָאָה אֲנִי נִתָּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה: אֵת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֹתְכֶם הַיּוֹם" (דברים יא כו-כז). על פסוקים אלו סמכו חז"ל את מאמרם הידוע (דברים רבה ד ה): "אמר הקדוש ברוך הוא, שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד". אדם השומע ומקיים את רצון ה', אף כי לפעמים נדמה לו כי נגרם לו הפסד מכך, ידע נאמנה כי באמת אין אדם שומע לקדוש ברוך הוא ומפסיד, וסוף הכבוד לבוא.

שמור שארית ישראל

יש בדברים הללו בשורה נפלאה, ובפרט בימים הללו, אשר מרשיעי ברית ששכחו את צור מחצבתם ונאחזו בחוקות הגויים מבקשים להניח ידיהם על בחורי ישראל ועוסקי התורה, ולקחתם לתפיסה ושאר מרעין בישין. אך באמת ראוי להם ליראי ה' לכל יערצו מפניהם כלל, כי השומע לדבר ה', יזכור את דברי התורה (יהושע א ח) "לא ימוש ספר התורה הזו מפניך וְהָיְתָה בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה". והמקיים דברים ככתבם, אל יחוש מפני ההפסד, כי כבר הובטח מפי הגבורה כי אין אדם שומע לדבר ה' ומפסיד. וגם אם לפעמים נדמה לו לאדם כי בא עליו הפסד, ידע נאמנה כי באמת אין כאן שום הפסד, אלא שאינו יודע לראות את הנולד.

יש שומע – ויש שומע

וכך המשיכו חז"ל במדרש שם, ואמרו, כי אתה מוצא יש שומע ומפסיד, ויש שומע ומשתכר. ושניהם נאמרו באדם השומע אל אשתו. כיצד, אדם הראשון שמע לאשתו והפסיד. שכן באה חוה אליו וביקשה מאיתו כי יאכל מן העץ אשר ציווה הקדוש ברוך הוא שלא לאכול ממנו, ולבסוף אכל אדם מן העץ, ונענש על כך, כמו שנאמר (בראשית ג יז) "וְלֹאֲדָם אָמַר כִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר אָמַר לְאָמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ" וגו', ככל הקללות שנאמרו שם. הרי מבואר, כי עיקר העונש נאמר לו לאדם 'כי שמעת', על דבר השמיעה אשר שמע שלא כראוי, ולא רק על עצם האכילה.

דברי מי שומעין

והוסיפו חז"ל משל על הדבר, למלך בשר ודם שציווה לעבדו שלא יטעם כלום מכל המאכלים המונחים לפניו, עד שיבוא המלך מבית המרחץ. לאחר שהלך המלך, באה השפחה אשת העבד וטענה לפניו, כי לא דיבר המלך אלא על אכילה גמורה, אולם ודאי צריך העבד לטעום את התבשיל שמא חסר בו מלח או תבלין. אם תעשה כן – אמרה אותה פתיה – ודאי ישמח המלך, ואם משום שעברת על דבריו, הרי אינו צריך לדעת מזה כלל.

ברם, כשבא המלך הכיר על שפתי העבד את שמנונית המאכלים, ומיד הבין כי עבר על ציוויו,

ושאלו בקפידא: "מדוע עברת על דברי". פחד העבד, ומרוב פחדו האשים את אשתו ואמר: "אדוני המלך, שפחתך נתנה לי".

אך המלך לא קיבל את דבריו, ורק כעס עליו יותר, ואמר לו: "וכי לשפחה שמעת יותר ממני", והענישו.

כי שמעת לקול אשתך

כך גם אדם הראשון, אמר לו הקדוש ברוך הוא (בראשית ב יז) "וּמִעַץ הָדָעַת טוֹב נָךְע לא תֹאכַל מִמֶּנּוּ", והזהירו כי ענוש יענש. מה עשה אדם, שמע לקול אשתו והניח לה להאכילו מפרי עץ הדעת. ועוד הוסיפו שם, כי לא היה ביד חוה לעשות דבר כנגדו, אלא רק ביקשה לילל עליו בקולה, שנאמר 'לקול אשתך', ובקול בכי זה לבדו די היה כדי לגרום לו לעבור על מצות ה'.

כאשר בא הקדוש ברוך הוא לתבוע מן האדם כיצד עבר על מצוותו, אמר אדם הראשון (שם ג יב): "הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתַנָּה לִי מִן הָעֵץ וְאָכַל". אמר לו הקדוש ברוך הוא, "וכי לחוה שמעת יותר ממני". מיד (שם פסוק כד) "וַיִּגְדַּשׁ אֶת הָאָדָם" וגו'. זהו אדם הראשון, אשר שמע לקול אשתו והפסיד.

שמע בקולה

לעומת זאת, שמע גם אברהם אבינו לקול אשתו שרה, ויצא נשכר מכך. בתחילה אמרה לו שרי לקחת את אמתה לאשה, אולי תיבנה ממנה, אך לאחר מכן ראתה שרה את ישמעאל בן הגר המצרית מצחק עם יצחק בנה, וכפי כל הפירושים שכתב רש"י (בראשית כא ט) בזה. ואז שבה שרי ואמרה לאברהם לגרש את בן האמה הזאת, "וַיִּצֶר הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינָי אֲבִרָהָם עַל אֹדֶת בְּנֹת" (שם פסוק יא).

אמר לו הקדוש ברוך הוא (פסוק יב): "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֲלֶיךָ שְׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ". קשה היה הדבר בעיני אברהם, אך קיבל את מצות ה' באהבה, ועמד בנסיון בגבורה.

ואמרו שם במדרש בשם ר' שמואל בר נחמן משל על הדבר, לאדם שנולד לו בן, ובא החוזה בכוכבים והודיעו כי עתיד אותו הבן להיות ראש לליסטים, ומוטב לו כי ישליכונו כבר עתה. לא רצה אבי הבן לשמוע, אולם אז בא אלי אביו של החוזה, ויעץ לו שלא לעבור על דברי בנו, כי יודע הוא את אשר הוא מדבר.

כך גם ראתה שרה ברוח הקודש כי עתיד ישמעאל לצאת לתרבות רעה, ואף כי לא ניכר הדבר עדיין, היא כבר הבחינה בדבר. לכן אמרה לו לאברהם לגרש את האמה הזאת יחד עם בנה. ואף שהיה הדבר קשה בעיני אברהם, ציווה לו הקדוש ברוך הוא לשמוע לקול שרה אשתו, ואכן שמע והשתכר.

על כך מביאים חז"ל את דברי חכמת שלמה המלך (משלי א לג) "וְשִׁמְעֵל לִי יִשְׁכֵּן בְּטֵט וְיִשְׁאַנֵּן מִפְּחַד רָעָה". כי השומע לקדוש ברוך הוא – לא יירא רע.

להבין משל ומליצה

הנה, בדברי המדרש מבחינים אנו בחלוקה ברורה בין אדם הראשון אשר שמע לציווי חוה ולא שמע לקול דברי ה', לעומת אברהם אבינו אשר שמע לקול שרה אחר שכך נצטווה מפי ה'.

אכן יש להבין כמה דברים במה שאמרו חז"ל. ראשית, לשם מה הוצרכו להמשיל משל לביאור דבריהם בענין העבד ששמע לקול השפחה וטעם מן התבשיל, וכי אין הדברים מובנים דיים מאליהם.

וכבר עמד בשאלה זו בספר 'מצח אהרן' להגאון רבי אהרן וואלקין זצ"ל, וכתב כי כל העובר על המדרש הזה יעמוד כמשתומם להבין דברי חכמים וחידותם, מהו המשל ומה בא להוסיף על מה שכבר נאמר.

ובפרט יש לתמוה, שהרי לכאורה אין המשל דומה לנמשל, ואין הנידון דומה לראיה; כי במשל לא נתכוונה השפחה כלל לעבור על רצון המלך, וסבורה היתה כי כך הוא רצונו, שיטעמו את התבשיל כדי שיערב לחיכו. ובאמת באופן הרגיל לכאורה לא היה המלך צריך להקפיד על זה, ואף שציווה שלא לטעום מן התבשיל, לכאורה לא נתכוון אלא שתישאר הקדרה שלימה ולא יחסר ממנה, אולם כדי טעימה – אשר אין בה אלא כדי שיוכל המלך לשבת ולאכול מיד לכשיגיע בלא שיצטרך להמתין – הרי זה לטובתו, ומה פשר הדבר.

מה שאין כן לגבי אדם הראשון, הרי נצטווה שלא לעבור על דבר ה', ובאה חוה ועשתה את אשר לא ייעשה, והלך הוא אחר דבריה. הרי לכאורה אין עיקר החיסרון במה ששמע לקול אשתו, אלא במה שעבר על דבר ה'.

דוגמא לדבר

עוד עמדו המפרשים לבאר מפני מה הביאו חז"ל ראיות דווקא מאדם הראשון ואברהם אבינו, הלא מצינו עוד דוגמאות לזה. ואמנם שאלה זו אפשר לתרץ בפשיטות, שהעדיפו חז"ל להביא מן הראשונים שעמדו בענין זה, אדם הראשון אשר ממנו החל הכל, ואברהם אבינו שממנו החל עם ישראל להיבנות. ומכל מקום ביקשו המפרשים תוספת ביאור בזה.

וכך הקשה בספה"ק שפתי צדיק (פר' ראה אות יא) בשם בנו, מפני מה לא הביא המדרש את קורח, אשר שמע לקול אשתו ואיבד את חייו בעצתה, ויירד עם כל אשר לו חיים שאולה.

ותירץ שם, כי אין המדרש עוסק אלא באלו שנאמר בהם בפירוש כי שמעו לקול נשותיהם, ואילו הם אדם הראשון ואברהם אבינו, אשר בזה נאמר 'כי שמעת בקול אשתך', ולזה נאמר 'שמע בקולה'.

ועוד תירץ, כי הלשון 'מפסיד' משמעותה שגורם הפסד הן לעצמו והן לדורות הבאים אחריו, כאדם הראשון אשר מחמתו נקנסה מיתה לכל באי עולם. עוד הביא בשפתי צדיק שם שאלה אחרת שנשאלה

לה"ק"מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין", כי כבר טעמו את טעם החטא ויודעים אותו, ועם כל זה מתגברים ואינם חוטאים. והנה, הרי אדם וחיה נענשו מאוד על חטאם, ונקנסה מיתה עליהם ועל כל זרעם אחריהם. וזה עצמו מוכיח שלא כטענת הנחש, אלא שהחטא עצמו הוא המעניש, ואכילת עץ הדעת הביאה מיתה לעולם, כי הנכים אדם הראשון את הרע לתוכו, ונעשה תערוכת טוב ורע יחד בכל עיני החיים.

עבירה לשמה

מעתה יש לבאר, כי דבר זה ביקשו חז"ל במדרש ללמד ממשל העבד והשפחה. שהרי העבד היה סבור שעושה את רצון המלך, וכך גם אדם הראשון לשם שמים נתכוון, כי אם אין נזק גרם מעצם אכילת הפרי, מוטב לו להיות מבעלי התשובה, אחר שיפקחו עיניו ויראה כי נחמד העץ להשכיל ופריו מתוק לעינים. אך באמת לבסוף נפקחו עיני שניהם, אך שלא כדברי הנחש, אלא ראו כי ערומים הם ממצוה אחת שנצטוו עליה ולא קיימוה.

גם במשל, נתכוון העבד לטובת המלך כביכול, למען ייטב בעיניו התבשיל הערוך לפניו. וכך גם בגמל ביקשו אדם וחיה לעבוד את ה' במדרגה עליונה יותר, כי הבינו שלא הפרי הוא הגורם למיתה, אם כן מוטב שיטעמו ממנו וידעו את רצון ה' להיזהר שלא לאכול ממנו.

ובאו חז"ל להדגיש בפנינו, שחלילה לא חטאו אדם וחיה מתוך כוונת מרד, אלא לשם שמים נתכוונו. אך עם כל זאת, לא היה די בכוונה הטובה כדי למנוע את העונש; כי מי שאינו שומע אל דברי ה', אינו נענש רק על עצם מה שעבר על רצונו יתברך, אלא בגדר 'תיסרוך רעתך', כי מן החטא נברא משחית מחבל המזיק לאדם ולעולם.

אלו הם דברי המדרש, שנענש אדם הראשון בעטיה של חוה, כמו שנענש העבד על ששמע לקול השפחה. ומסקנת הדברים, לענין הדין והמשפט אשר כל באי עולם עוברים לפניו יתברך ביום ראש השנה כבני מרון. צריך כל אדם לשוב בתשובה ולהישמר מן החטא מכאן ואילך; ועיקר התשובה אינה רק לענין המרד במה שעבר על רצון ה' ומצוותיו, אלא גם בדברים שבשגגה ובלא יודעין, כי גם בהם הרבה במעשיו את הרע בעולם והכניס את הרע לתוך גופו. אלו הם דברי ה'מצח אהרן'.

ספר 'עמוד העבודה'

על דברים נפלאים אלו, נוכל להוסיף דבר נפלא ועמוק מאוד מן הספה"ק 'עמוד העבודה', שחיבר הרה"ק רבי ברוך מקוסוב זצ"ל, אשר חי בזמן רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א. רבים מיסודות העבודה הפנימית מובאים כבר בזה הספר, ורבים התייחסו אליו כאחד מספרי החסידות, אף כי לא היה מבני היכלא קדישא של רבינו הבעל שם טוב, אלא רק חי בתקופתו. ואף אנו זכינו להדפיס ספר זה מהודר ומבואר.

בדבריו מאריך רבינו להוכיח ולברר כי עיקר כוחו של אדם - במחשבתו הוא מצוי, במוחו ולא בגופו.

נקודת הבחירה - ברצון

דברים אלו מזכירים את יסוד הגדול של הרה"ק השפת אמת זיע"א (בכמה מקומות, וכאן נביא בנוסח שכתב במכתב, הובא בשפת אמת לקוטים לחודש אלול). כי באמת אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אם אין מכריזים עליו מלמעלה, ולא יוכל האדם לפעול מאומה אלמלא יקבל מאת ה' יתברך את הכח לעשות חיל, ובאמת הוא פלא גדול, איך יוכל האדם ליטול את החיות שנתן לו הקדוש ברוך הוא בידי ובשאר אבריו ולעשות בהם כנגד רצונו יתברך, אלא שהוא כח הבחירה שהשאיר הקדוש ברוך הוא לאדם. אך אין הבחירה כפי שהאדם סבור שבחור הוא לעשות כך, כי באמת המעשה נעשה על ידי ה' יתברך, רק הבחירה היא בכח נקודת הרצון, ואילו הפעולה שלאחריה שוב אינה תלויה ברצונו של האדם כלל. אם כן, הכל נמצא ותלוי ברצון.

תורה ליתן חמש טוטפות בתפילין, וחמישה מינים בלולב. והטעם, כי מצוות התורה כרפואה הן, ורופא המצווה לחולה ליקח רפואה בשיעור מסוים, ודאי אין להוסיף על השיעור ולא לגרוע ממנו, כי ריבוי בשיעור התרופה יוכל להזיק לעיתים אף יותר מן המחלה עצמה. וכך גם במעשה המצוות, עליהן אין להוסיף ומהן אין לגרוע, כי תכליתן לתקן את העולם כשיעור זה בדיוק.

כן יש לבאר את מה שאסרה תורה באופנים מסויימים לעבור על לא תעשה גם כשעל ידי זה יקיים מצות עשה, וכגון כהן טמא שאסור לו להקריב את הפסח. ואם העיקר הוא בעבירה על רצון ה', הרי כאן הוא עושה כן כדי לקיים את רצון ה', ומה רע יש בדבר. ולכאורה למה הדבר דומה, לאיש מלחמה הרואה את אחד מאויבי המלך קם עליו להורגו, וכי יהסס לרגע אחד שמא יש כאן איסור רציחה, הלא ודאי כך הוא רצון המלך שיצילנו מיד אויביו. אך מאחר שנבאר כי בעבירה יש קלקול, אמרה תורה כי אין הצד שווה בנזק המלך. ומה שבמקומות אחרים עשה דוחה לא תעשה, זהו משום שבה אמה תורה כי התועלת שבמעשה זה גוברת על הפגם שישנו במעשה העבירה שעושה על ידו.

עשו סיני לתורה

ומאחר והעונש הוא טבעי ובא מחמת החטא עצמו, שוב אין מקום לדברי המתפלספים ובאים ומערערים על הסייגים והגדרים שקבעו חז"ל ולאחריהם רבותינו הראשונים והאחרונים. כי אם העיקר הוא במה שלא לעבור את רצון ה', באמת ישנו פתח לטעון שאדם

ובפרט בימים הללו, אשר מרשיעי ברית ששכחו את צור מחצבתם ונאחזו בחוקות הגויים מבקשים להניח ידיהם על בחורי ישראל ועוסקי התורה, ולקחתם לתפיסה ושאר מרעין ביטין. אך באמת ראוי להם ליראה ה' לכל יצרנו מפניהם כלל

הסבור כי לא יבוא לכלל איסור אינו נחשב כעובר על רצונו יתברך. ואדרבה, יוכל לטעון כי מאחר וניתנה לו זכות הבחירה, מוטב לו להביא עצמו לידי נסיון, כדי שיקבל שכר כאשר יתגבר עליו. אולם מאחר והעבירה עצמה חמורה היא, אם כן ראוי לו לאדם לעשות כל טעדיק כדי שלא יכשל אפילו בטעות, וכמי שהזהירו הרופא ממאכלים המזיקים לו, שמשתדל שלא לעמוד במחיצתם אלא להרחיק אותם מעליו כדי שלא יבוא להינזק מהם.

בעטיו של נחש

בדומה לזה מבאר רבינו את הויכוח שהיה בין הנחש לחוה בחטא עץ הדעת. סברתה הפשוטה של חוה היתה כי עצם אכילת הפרי היא הגורמת למוות, וכפי שנאמר לו לאדם הראשון (בראשית ב' ז') 'כי ביום אֶכְלֶךָ מִקְּמוֹת מוֹת תָּמוּת', משמע שהפרי עצמו הוא גורם המוות.

משום כך עמדה חוה והוסיפה גדר וסייג, ואמרה כי 'מִפְּרִי הָעֵץ אֶשָּׂא בְּתוֹךְ הָגֶן אֲמָר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגָּעוּ בוֹ' (שם ג' א).

כאשר שמע הנחש את דבריה והבין את שורש סברתה, ביקש להפוך קערה על פיה, ואמר לה (שם פסוק ד') 'לֹא מוֹת תָּמוּתוֹן', כלומר, אין החטא בא בתוצאה טבעית מן האכילה, ואין הפרי מסוכן לאוכליו, אלא אדרבה, הפרי יפה אף נעים, ותאוה הוא לעינים. והוסיף וכיחש לה, כי לא מחמת שהפרי מזיק אסרו הקדוש ברוך הוא עליהם, אלא כדי שישמעו לקול רצונו ומצוותו. אם כן, טוב להם שיאכלו מן הפרי פעם אחת ויראו עד כמה טוב ומתוק הוא, ולאחר מכן יישמרו מלאכול אף על פי כן, ובזה יזכו לריבוי שכר, כי לפום צערא אגרא. ועל דרך מה שאמרו חז"ל (ברכות

מאיתו, מפני מה נקרא אברהם אבינו 'שומע לקול אשתו ונשכר', והלא רק לאחר שנצטווה על הדבר מפי ה' שמע לקול שרה, אם כן לא לקולה שמע, כי אם לקול דברי ה' המצווהו על הדבר. ותיירץ, כי אמנם נשתכר אברהם אבינו על ששמע אל דבר ה', אך מכל מקום בפסוק נאמר 'שמע לקולה', משמע שלדברי אשתו נצטוו לשמוע, ומכאן זה בא על שכרו.

על כל פנים, ישנן כמה קושיות על דברי המדרש, אלו ועוד אחרות.

ובאמת במקומות אחרים במדרשים אכן נטלו חז"ל דוגמא מאחרים, וכגון מיתרו ומיזאש (ראה מדרש תנחומא יתרו ב). אך אנו מבקשים לבאר את דברי חז"ל כאן, אשר השוו בין אדם הראשון לאברהם אבינו.

משלם רע לעוברי רצון

כדי לפתוח פתח להאי פרשתא, נפתח במהלך נפלא שכתב בספר 'מצח אהרן' הנזכר. וממנו נבוא אל המכוון, לבאר וללמוד נקודה הנוגעת למעשה לפי דרך העבודה.

את דבריו שם פותח רבינו ומביא מחלוקת ראשונים מפורסמת וידועה, העוסקת בכל ענין השכר והעונש בעולם, ושורשיה כבר בדברי הרמב"ם והרמב"ן.

הנה, ציווה הבורא יתברך בתורתו על הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, והזהירו מן הדברים האסורים. ואם חלילה עובר אדם על מצות ה', עונש יענש. ועונשו, לא רק על עצם הדבר שפעל פעולה אסורה שיש בה מן הגנאי, אלא גם אלמלא כן, עצם מה שעבר על מה שציווהו ה' ראוי הוא לעונש, מלבד הקלקול שנגרם ממעשיו.

וכגון, אדם אשר חילל את השבת בעדים והתראה, נאמר בתורה כי מצווים בית דין להוציאו לבית הסקילה ולהורגו. וכי הריגתו תוצאת מעשה חילול השבת היא, אין הכרח לזה, אלא כיון שעבר על דבר ה'. כך פירש הרמב"ם.

תיסרוך רעתך

אולם בדברי הרמב"ן מבואר כי דרך אחרת לו בזה, והחטא עצמו הוא סיבת העונש.

וכאן הוא המקום להזכיר כי יסוד זה נזכר גם בפירושו של רבינו האור החיים הקדוש לאורך כל התורה כולה (ראה בראשית ו' יא וכתבה רבות), ויסודו מן הפסוק (ויימי ב' יט) 'תִּיִסְרֹךְ רַעְתְּךָ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תִּזְכָּרְךָ'. ויסוד דבריו, שהאדם החוטא הוא עצמו המכין לעצמו את העונש, והרעה עצמה - היא המייסרת אותו.

דוגמא ידועה לדבר, היא במאכלות אסורות, אשר עליהן אמרו חז"ל (יומא לט.) כי אכילתן מטמטמת את הלב, והדם הנוצר מהן מזוהם הוא. וכך הוא הדבר בכל מעשה עבירה, כי העובר על מצות לא תעשה הרי הוא כמי שמכניס רעל לתוך גופו, ומזה מתייסר ונענש.

לעושה בשגגה

בזה מתבאר הטעם מפני מה גם העובר בשוגג צריך מחילה וכפרה, ועליו לתקן את חטאו. כיון שגם אם עשה כן בלא יודעין, סוף סוף הרי הכניס לגופו את המשחית הנוצר מאותו איסור, והוריד חלק רע לעולם. כי כל אדם העושה מעשה טוב, משפיע בזה טובה לכל העולם כולו, כמאמרם ז"ל (מכות כג.) 'ר' חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות'. ותתפרש תיבת 'לזכות' מלשון זיכור, כי כדי לעשות את ישראל טובים ומזוככים ציוה להם הקדוש ברוך הוא לקיים את המצוות, ובזה תרד השפעה טובה לעולם. ומאידך כאשר חוטאים יורד רע לעולם והעולם נעשה מזוהם. כמה ראיות מביא ה'מצח אהרן' לשיטת הרמב"ן, ובהן מה שציווה תורה להביא קרבן על השגגה וכדלעיל, כי הנזק לנפש נגרם גם בלא כוונה. ואף אם אין נוצר מזיק גדול וקשה כממזיד, מכל מקום צריך הדבר תיקון. אולם אם עיקר החטא הוא במרידה ברצון ה', לכאורה לא שייך ענין זה בשוגג.

בואו חשבו

בדומה לזה מתבאר איסור כל תוספי, שאסרה

התפשטות הגשמיים

אכן ב'עמוד העבודה' עמד על ענין המחשבה, אשר בה באה לידי ביטוי הנשמה העליונה. ואם מכון האדם את מחשבתו להידבק בעליונים ובמציאות ה', ויכל לבטל על ידי זה את כוחות הגוף הפשוטים.

והוסיף שם, כי באמת אדם המעמיק במחשבתו יוכל להגיע לידי ביטול כוחות הגוף, עד שיעמוד אדם לידו והוא לא ישמענו.

ואכן אף כי נשמע הדבר זר באוזנינו, אך בעינינו ראינו דוגמא לזה גם בדורינו, וכגון **הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל** אשר היה עוסק בתורה והיו יכולים לדבר סביבו ולא היה שת לב כלל, כי כל תשוקתו ורצונו היתה להבין את דברי התורה, וכל דבר אחר כמו זר נחשב בעיניו.

אכן אנשים כערקנו, אף בשעה שעוסקים בתורה באמת, אם ישמעו דבר מה מן הצד הרי זה מסיח את דעתם מן הלימוד, כיון שאין דברים כראוי בכח המחשבה.

ויותר מזה כותב בעל 'עמוד העבודה', כי אדם אשר זכה לכח המחשבה, אזי אפילו אם ידקרוהו בגופו או יניחו גחלת של אש על בשרו, אם יעשו כן בשעה שהוא דבק במחשבתו בעליונים - לא ירגיש בדבר כלל, כי בשעה זו בטלים אצלו כל חושי הגשמיים.

כי חולת אהבה אני

בזה מבאר רבינו, כי זהו אחד הטעמים למה שמצינו כי רבים מן המוסרים נפשם על קידוש השם בכמה מיני מיתות משונות ויסורים נוראים, לא זעקו כלל מתוך יסורי המיתה, כיון שבשעה זו היתה מחשבתם דבוקה לגמרי ביחוד ה', ולא הרגישו כלל ביסורי הגוף. בנוהג שבעולם, אדם המרגיש כאב או צער בגופו, מסיח דבר את דעתו מן המחשבה בדברים אחרים. אולם מי שמתאמץ להשקיע עצמו במחשבה זו, באמת לא ירגיש בכאב כלל.

זהו ענין 'חולת אֶהְבֶּה' שדיבר בו שלמה המלך עליו השלום (שיר השירים ב ה). אין המדובר באהבה סתם, אלא אהבה שאינה מותירה מקום לכל הרגשה אחרת. וזהו המכוון האמיתי במצות (דברים ו ה) 'וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ', שתהא אהבת ה' ממלאת את לב האדם לגמרי, עד שלא ישאר מקום בלבו לשום אהבה אחרת. והנה האדם הפשוט אינו יכול לקיים מצוה זו כראוי, כי לבו מלא באהבות רבות אחרות; ראשית כל אוהב הוא את עצמו, וממילא הוא אוהב כמה מיני מאכלים ושרא תענוגים המסבים לו הנאה. ואם הוא במדרגה גבוהה יותר, הרי הוא אוהב את בניו ובני ביתו. וכן יוכל לאהוב את ממונו, ושאר מיני דברים אשר יש להם שיטת אליו, או בגשמיים, ואפילו ברוחניים, אך עדיין אינם בכלל אהבת ה'.

אולם 'חולת אהבה' ענינו כאמור, אהבה כזו אשר לא שייך אהבה אחרת מלבדה. ואכן כך עשו צדיקי ישראל בכל הדורות; הן אלו אשר איבדו במלחמה האחרונה הנוראה את כל משפחתם ורכושם, הן אלו אשר אבותינו סיפרו לנו עליהם, והן הנזכרים בדברי חז"ל, אשר כאשר באו לכלל נסיון כזה ונתורו כאד מוצל מאש, ועם כל זאת נשארו נאמנים בליבם לה' יתברך. כי לא היה מקום פנוי בליבם לאהבות אחרות.

מיתת נשיקה

עוד מחבר רבינו ענין זה למה שמצינו בחז"ל שהפליאו דבר מעלתה של 'מיתת נשיקה' (ראה בבא בתרא ד, א), שהיא אופן הסתלקות הצדיקים מן העולם. והענין בזה הוא שאינם מתים בידי מלאך המוות, אלא שבאים באהבתם לדביקות גדולה כל כך עד כלות הנפש, השבה ומתדבקת במקורה ועל ידי זה עולה כפורחת מן הגוף.

על בחינה זו מדבר **רבינו האור החיים הקדוש**, בדבריו המפורסמים בפרשת בראשית (בראשית ב א): 'שאתי תשוקה בעולם עריבה וחביבה ותחדת ונאהבת ונתאבת ומקוות לנבראים וחפרט לחלקי הרוחני המכיר ויודע בחינת אור האלקות, כהדבקות באורו יתברך, ואילו יספכו כל נפש חיונית המגעת להכיר קצת מנועם אורו יתברך תצא נפשם לחיות

בנועם ה'."

דביקות מעין זו אינה כפי מושגינו כלל, אך קיימת היא אצל גדולי הצדיקים.

זהו גם מה שאמרו בגמרא (ברכות א:א) על רבי עקיבא שבשעת פטירתו היה קורא את שמע ויצאה נשמתו באחד, מהו 'באחד', שהיה רצונו אחד ולא נותר בו שום רצון אחר, רק מה שאמר (סו"ט) "מתי יבוא לידי ואקיימנו", אימתי יבוא הזמן שבו לא ישאר מאומה בליבי מלבד אהבת ה', ואז אוכל למסור את נפשי על קדושת שמו יתברך, כפי החיבור והדביקות שבמיתת נשיקה.

שמסור את נפשי על קדושת השם

עוד מוסיף בעל עמוד העבודה, כי אדם המחשב בגדולת ה', זוכה ומגיע לידי אהבת ה'. כי אדם העוסק בפנימיות העבודה וחושב כל העת על מציאות ה' ויחוד שמו יתברך, וכל מעשיו בעבודת ה' בתורה ובתפילה נעשים לשם שמים, שוב אינו צריך דבר מכל חפצי העולם, ואהבה כגון זו מביאה אותו לידי מסירות נפש, כי אין לו שום הרגשה בעניינים הגשמיים הטפלים.

איש אשר כזה, גם אם יענו את גופו בכל עיניו קשים ונוראים, לא ירגיש שום כאב, כי אין מחשבתו נתונה לזה כלל.

והביא בזה מעשה שהיה בימיו, מאיש יהודי קדוש אשר נפל קרבן לעלילת דם שפלה, והרגוהו הגויים בעיניו קשים, והוא לא שת ליבו לזה כלל, אלא היה מזמר לקדוש ברוך הוא שירות ותשבחות באהבה. וכאשר שאלוהו האם איננו מרגיש בכאב, נענה ואמר כי אינו מרגיש בזה כלל, כי מחשבתו חבוקה ודבוקה באהבת ה'. ורק באותו הרגע שבו השיב על שאלתם, נתעורר מעט מדביקות מחשבתו, ואז הרגיש ביסורים

מאחר והעבירה עצמה חמורה היא, אם כן ראי לו לאדם לעשות כל טעדיק כדי שלא יכשל אפילו בטעות, וכמי שהזהירו הרופא ממאכלים המזיקים לו, שמשתדל שלא לעמוד במחיצתם אלא להרחיק אותם מעליו כדי שלא יבוא להינזק מהם

הבאים עליו, ומיד שב למחשבת הדביקות בכל עוז. ודאי איש אשר כזה, לא פרח נשמתו ממנו מחמת פעולת הגויים שהרגוהו, אלא מסירות נפשו בדביקות לה' היא שגרמה לנשמה שתידבק בעליונים, וזו היא מיתת נשיקה.

[וקבלה בידיו, כי אותו צדיק עליו כתב העמוד העבודה' את דבריו, היה הרה"ק **רבי משה מזריזא הי"ד**, אביו של הרה"ק **רבי יוסף ספרוילר זיע"א** שהיה אביו של הרה"ק **רבי יצחק מזרחוביטש זיע"א**, אבי הרה"ק **רבי יחיאל מיכל מזלזטשוב זיע"א**, שהיה מבני חברי קדישא של **רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א**].

עלה בידיו יסוד ברור, כי המחשבה היא האדם. ולא זו בלבד, אלא שאדם שמחשבתו דבוקה במקור החיים, מתקן עצמו בזה מכל עניני העולם הזה. הרי כאן דברים ברורים ונפלאים למבין, ואף כי אין אנו קרובים אפילו לדרגה זו ואין אנו מבינים, מכל מקום מבינים אנו כי יש כאן מה להבין.

פיתוי הנחש

זהו החילוק בין השומע ומשתכר לשומע ומפסיד, אשר נתבאר בדברי חז"ל שחילוק בזה בין אדם הראשון לאברהם אבינו.

שכן לפי דברי המצח אהרן, עיקר פיתוי של הנחש לא היה לגרום לאדם וחווה לעבור על עצם ציווי ה', כי דבר זה לא יעלה על הדעת שהיה נכשל בו יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא. אלא להיפך, בא הנחש

בטענה ערמומית, לפתותם כי דווקא על ידי מעשה החטא יתרוממו לדרגה רוחנית גבוהה יותר, וזאת על ידי טענתו כי העונש אינו פועל יוצא מן החטא, אלא מחמת העבירה על ציווי ה', וממילא אם יעשו כן כדי להגדיל את הנסיון, הרי אין זה עבירה על רצון ה' כי אם קיום רצון ה', ויצא הפסד העבירה הראשונה בשכר כל מה שירוויחו על כל הפעמים האחרות שיתגברו.

ולאור מושגי העבודה של בעל 'עמוד העבודה', נאמר כי הנחש הבטיחם שעל ידי החטא דווקא יבוא לידי דביקות עליונה יותר בקדוש ברוך הוא, ותהיה עבודתם במדרגה העליונה.

אך באמת עירב הנחש אמת עם שקר וטוב ברע, והשתמש במראהו הנאה של הפרי כי תאוה הוא לעינים, כדי להוכיח שאין הנזק טבעי, שהרי לא מסתבר כי דבר המזיק והורס את הגוף והנפש יהיה בעל מראה נאה ומתקבל. ומתוך כך גרם להם לחשוב כי אם ילכו במהלך זה, יהיו עובדי ה' על פי רצון ה'.

התהלך לפני והיה תמים

לעומת זאת, כל מהותו של אברהם אבינו היתה שלא לחשב חשבונות כלל, אלא לעשות רצון ה' בדיוק. ודבר זה הוכיח במה שנכנס באהבה לתוך כבשן האש, ולא טען טענות כגון אלו, שאם יעבור פעם אחת על איסור עבודה זרה ויטעם את טעם החטא, תגדל מעלתו ממה שיתגבר עליו מכאן ולהבא.

כי סוד כוחו של אברהם אבינו היה באהבת ה' היוקדת בקרבו, אהבה שאין לה תמורה ואין דבר שיוכל להשתוות לה.

שורש עשרה נסיונות

ענין זה סובב הולך כחוט השני בכל עשרת הנסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו, למן הנסיון הראשון באור כשדים ועד נסיון העקידה.

כבר בנסיון בכבשן האש, יכול היה אברהם אבינו לחשב חשבונות של עולם, ולזכור כי הוא זה אשר פרסם את מציאות ה' בכל העולם, ואם ישרף עתה בכבשן האש, מה יאבד האמונה, ומי יודיענה מעתה לבריות. ואם היה אומר כן, הרי היה עושה כל טעדיק שבעולם כדי לצאת מתחת ידי של נמרוד, או לכל הפחות לא היה משבר את פסילי אביו מלכתחילה, כדי שיוכל לילך למקומות אחרים ולהביא אליהם את דבר האמונה. אך אברהם אבינו לא ערך שום חשבונות, אלא הודיע נאמנה את האמת הנחרצת, כי יש מנהיג לבירה. וגם כאשר השליכוהו לכבשן האש לא הרגיש בדבר, כי היה דבק באלוקיו באהבה, בבחינת מיתת נשיקה.

וכמו כן בנסיון האחרון, בעקידת יצחק, הלא הדברים מפליאים, וכבר האריכו בזה הר"ן **בדרשותיו** (הדרוש השישי) ועוד רבים, כי הרי מבנו זה זכה להבטחה כי ממנו תעמוד אומת ישראל, והבטחה זו סותרת לכאורה את הציווי להעלות אותו לעולה. ובפרט, שאברהם אבינו היה עומד ומפרסם בכל העולם את דעת התורה הקדושה לאסור קרבות אדם, ואת גודל האיסור להקריב בנו ובתו למולך, וכאן נצטווה הוא בעצמו לילך כנגד שיטתו ולהעלות את בנו לעולם, ומה יאמרו הבריות.

אך גם כאן לא ייחס אברהם אבינו כל חשיבות לחשבונות אלו, רק דבק בה' בדביקות מוחלטת, כדברי עמוד העבודה. כי במקום זה אין מקום אלא לציות גמור הבא מתוך אהבה שלימה.

עונשו של אדם הראשון - בתוצאת חטאו

זהו החילוק הגדול בין אדם הראשון לאברהם אבינו.

אדם הראשון שמע לקול אשתו וחישב חשבונות, ובזה שמע והפסיד. כי לפי חשבונם לא היה העונש טבעי מן החטא, והפרי יפה תואר ותאוה לעינים, ועל ידי ויכלו לעבוד את ה' על הצד היותר טוב. אך באמת היה העונש טבעי, 'כי ביום אכלך ממנו מות תמות', והכניסו לתוכם את חלק הרע, ונעשה הגוף מגושם. ומעתה אם יחטאו, אפילו אם ישונו בתשובה, הרי כבר נפקחו עיני שניהם, וכדי לקבל את השכר אינם

שפיהם מדבר מה שלא ראו בעיניהם.

ולא תתור

ודבר זה חידדו לנו חז"ל בדבריהם במדרש, שהיה אדם הראשון שומע ומפסיד, ומה טעם, משום שהשתמש בכח הראייה שלא לטובה. וכמו שנאמר (בראשית ג ט) "ותָּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תֹאמַר הוּא לְעֵינַיִם", ויש לתמוה, וכי העינים הן המכירות בטעמו של הפרי. אלא, עין רואה ולב חומד, מה שרואה אדם בעיניו הרי הוא חושק בו ומבקש לאכול. וכן נאמר לאחר החטא (שם פסוק יז) "ותִּפְתָּחַנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם", שהרי הנחש אמר להם (פסוק ה) "כִּי בָיִתְּ אֶכְלֶכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְתָּחוּ עֵינֵיכֶם", שיראו מה שלא ראו קודם לכן, אך עתה הכירו שלא זו בלבד שלא נתעלה כח ראייתם, אלא שראו בעצמם גנאי ופחיתות, והוצרכו לבקש להם כיסוי לבשרם, דבר שלא הוצרכו לו קודם לכן.

הנה מבואר, כי כל עיקרו של הפיתוי החל בראיית העינים, ובדבר זה נכשלו לבסוף.

לעומת זאת, ההפך הגמור מזה היה אברהם אבינו. לעבודת ה' השתמש בכח הפה, תחילה במה שהאכיל והשקה את אורחיו, ולבסוף שדרש מהם לברך על מזונם (ראה סוטה י:). [כאחות אדם שסיפרנו עליו למעלה, שבזכות ברכת המזון בכוונה ניצל מאימי המלחמה הנוראה].

תאווה לעינים

והנה בדבר ראייתו של חוה כתב בעל הטורים: "לעינים. ד' במסורת. [ב' בפתח וב' בקמץ]. הכא 'וכי תאווה הוא לעינים'. ואידך (שמואל א' טז ט) 'כי האדם יראה לעינים. 'מיתוק האור וטוב לעינים' (קהל יא ט). 'וכעשן לעינים' (משלי י כו). האדם יראה לעינים, על כן לפי ראיות מתוק האור וטוב לעינים, אבל אחריתו היה כעשן לעינים, שגרמה מיתה לכל".

כלומר, האדם סבור כי מה שרואה מתוק הוא לעינים, אך באמת סופו להיות כעשן לעינים.

עיני השכל

עוד יתבאר בזה מאמר חז"ל (סנהדרין א) "אין לו לדיין אלא מה שענינו ראות". ותמוה, וכי עלה על דעתנו שיש לו לדיין מה שאין ענינו ראות. אלא, 'עין' זו האמורה כאן, עין השכל היא, כלשון הכתוב (במדבר טו כד) "עֵינֵי הָעֶזְרָה". כי דין שזכה, רואה בעיני שכלו את המציאות האמיתית, ועליו אמרו חז"ל (שבת י:) "כל דין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת - מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית". וגם הדיין הנכשל בתפקידו נקרא פסולו על שם עיניו (שמות כג ח), "כִּי הִשְׁחֹד יַעֲזֹר פְּקָחִים", ואין הכוונה דווקא לעינים הגשמיות, אלא לעינים הרוחניות - עיני השכל.

אכן, העינים הגשמיות אינן אלא משל אל העינים האמיתיות - עיני הרוח. ועיקר תכלית העינים, הוא לבאר את דברי התורה. וכגון, לומדי מסכתות עירובין ואהלות, מכירים כי פעמים על ידי ציור אחד יבינו מה שלא הצליחו לבאר בדברים הרבה. וכן בצורת הבית שבספרי מלכים ויחזקאל ובמסכת מידות, אינה דומה שמיעה לראייה. והטעם, כי עצם ראיית הדבר היא חכמה.

ולעומת זה עשה אלקים, כי גם פגם העינים פוגם את כל צורת האדם, ועל ידי זה מתקלקל מאור הראייה ולא יוכל אדם להשיג טעמי תורה חלילה.

על זה אמר הכתוב (קהל ב ד) "הִקְחֶם עֵינָיו בְּרָאשׁוֹ", כי ראיית העינים היא הכלי הראשון להשגת האמת.

אם כן, התבוננות מעמיקה אינה סתירה לראייה, אלא אדרבה, הרחבת מראה העינים היא, ועל ידה מבאר האדם לעצמו את אשר ראה, שלא יפרש את הדברים שלא כראוי, ולא ישגה בעדות שקר.

זהו התיקון אשר לו אנו מצפים ומייחלים זה רבות בשנים, ומקווים אנו שנזכה לראותו במהרה, ותחזינה עינינו בשובר לציון ברחמים במהרה בימינו אמן.

כל חפצין לא ישוו בדבר אחד מדבריה של תורה. וכגון קהלת בן דוד שהיה מלך בירושלים, וכל אשר שאלו עיניו לא מנע מהן, הוא שיכל לבוא ולומר כי הכל הבל.

אמנם, גם איש אשר כזה, כאשר יבוא ויטען כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא יותר מכל חיי העולם הזה, עדיין לא יתקבלו דבריו על הלב. כי יבואו ויאמרו לו, כי אם אמנם בחיי העולם הזה מבין הוא, אך מי העלהו לשמים והראהו את חיי העולם הבא, ומנין לו לדעת מהותם וטבעם עד כי יוכל לספר על מעלתם.

אמנם, כאשר בא משה רבינו ואומר כן, הרי זה דבר נאה ומתקבל. כי לענין חיי העולם הזה, הרי לא חסר דבר, שהיה מלך עשיר וגביר, והשיג את כל טוב העולם הזה. וגם את חיי העולם הבא ידע וראה בעיניו, כי עלה בחייו למרום לשבות שבי, ולמד תורה מפי הגבורה.

על כן לו נאה לבוא ולומר, 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה'. הוא אשר ראה הכל בראייה חושית והשיג הכל בעיניו - הוא שיכול לבוא ולדבר על אשר ראה בעיניו, שלא מפי השמועה בעלמא.

ועל זה אמר משה רבינו, כי תבוא הברכה רק כאשר תשמעו למצות ה', כי תענוגי העולם הזה החומרי חשובים כאין וכאפס לעומת התענוגים הרוחניים שבעולם הבא, והיא הברכה האמיתית. זהו פירושו הראשון של רבינו האור החיים הקדוש.

אדם המחשב בנדולת ה', זוכה ומגיע ליד אהבת ה'. כי אדם העוסק בפנימיות העבודה וחושב כל העת על מציאות ה' ייוחד שמו יתברך, וכל מעשיו בעבודת ה' בתורה ובתפילה נעשים לשם שמים, שוב אינו צריך דבר מכל חפצי העולם

מדליה נפח

בפירושו השני דורש רבינו את לשון הכתוב כך: 'ראה - אנכי', כלומר, כל אחד מישראל יכול הוא שיהיה צדיק כמשה רבינו (ראה רמב"ם הלכות תשובה פרק ה הלכה ב). אך נכתב הדבר בלשון יחיד, כי באמת אין זוכים לכך אלא יחיד סגולה מישראל, אשר הבינם מדעם לעזוב את כל הקנינים המדומים והחשובות הרבים, ולעסוק בתורה ובמצוות כל הימים.

עוד מפרש רבינו בדרך רמז, כי כל בני התורה יש בהם ניצוץ מנשמת משה רבינו ע"ה, ואין צריך לומר כי בני הדור ההוא אשר שמעו בעצמם ממנו ודאי זכו לניצוץ זה. לכן אמר משה 'ראה אנכי', כי בכל הדורות עומד הוא ומדבר לכל אחד ואחד מישראל כמי שמדבר אל עצמו, כי אל חלקו אשר בהם עמד ודיבר. עוד פירש רבינו בדרך רמז, כי בא הכתוב להזכיר את מעמד הר סיני, שבו אמר ה' לישראל 'אנכי ה' אלקיך', וזה רמז להם משה רבינו, כי אותו שאמר 'אנכי' הוא הנותן לפניכם ברכה וקללה.

אלו הם פירושי רבינו האור החיים הקדוש בכמה פנים לתורה.

וראה בעיניך

בזה נשיג קצת מה שנתן לו הקדוש ברוך הוא למשה רבינו כאשר מנעו מלהיכנס לארץ ישראל, ובכל זאת זיכהו לראות את הארץ בעיניו, כמו שנאמר בפרשת ואתחנן (דברים ג כז) "עֲלָה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וצִפְנָה וְתִמְנָה וּמִזְרְחָהּ וְרָאָה בְּעֵינֶיךָ כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה".

אם כן כאשר בא משה ללמד לבני ישראל, אמר להם 'ראה אנכי', כפי שראה הוא בעצמו, ועל פי זה מסר את התורה לישראל, שלא יהא חלילה בגדר אלו

יכולים להישאר בעולם הזה, אלא צריכה הנשמה לעלות לשמים ולהיפרד מן הגוף. וכפי שהגדיר רבינו האור החיים הקדוש (בראשית ב טו) כי קודם החטא היה האדם רואה את תוצאת פעולת מעשיו מיד כשעשה מצוה, ורואה את דבריו עושים פירות, אך עתה לאחר שחטא הושלל ממנו ראות הדבר.

משום כך, גם אם נכון החשבון כשלעצמו - אין לו רגליים ולא יוכל להתקיים. כי הפרי האסור שאכל האדם, הביאו לידי כך ששוב אינו יכול לעמוד בגן עדן. וממילא, כיון שראוי האדם לקבל שכר נצחי, שאינו בדומה לל תענוגות העולם הזה, כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה (אבות פרק ד משנה יז) - ממילא מוכרחת הנשמה להיפרד מן הגוף. אם כן, המיתה שנקנסה על האדם - תוצאה ישירה היא מן החטא.

ביטול הרצון

לעומת זאת, אברהם אבינו - אבי האומה הישראלית, לא ערך חשבונות מעודו, אלא נקט בדרך 'אין אדם שומע לי ומפסיד'. ומידה זו ניכרה בו גם במה שמביא המדרש עליו, ששילח את הגר וישמעאל בעצת שרה אשתו. אמרה לו שרה כי ישמעאל הוא מחלק הקליפה, ויש להרחיקו חוצה. אך בעיני אברהם היה הדבר קשה מאוד, כי בנו היה. והלא מי הביאו לידי כך שישא את הגר לאשה - הרי מחמת עצת שרה עשה כן, שאמרה לו 'בא נא אל שפחתי', אולי אבנה ממנה. ואילו עתה מבקשת שרה ממנו לשלחה.

אכן אמר לו הקדוש ברוך הוא, 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה' - לקול רוח הקודש והנבואה שבה. כי אם לא יבדל מישמעאל וגורותיו, לא יוכל לזכות לדיקות ולאהבה השלימה. והטעם, 'כי ניצחק יקרא לך זרע'. אם כן, כל מה שיותר אברהם על ישמעאל, היה משום שייחד את כל ההבטחות שנאמרו לו - רק ליצחק.

אך הנה, שוב נגלה אליו הקדוש ברוך הוא וצויה עליו להעלות את יצחק בנו לעולה. 'בנך יחידך אשר אהבת', אותו יצחק אשר בו נתלו כל תקוותיו של אברהם אבינו בבנין כלל ישראל, ולמענו ויתר על ישמעאל בנו - אותו יעלה על המזבח ויפרד מן האהבה הגדולה אשר אהב אותו, כדי ליתנה לקדוש ברוך הוא, ולהישאר שווה נפש.

וישכם אברהם בבוקר, לא נתעצל כלל בדבר, אלא הלך בשמחה ובזריזות יתרה.

זוהי גדולתו של אברהם אבינו, והיא התלתו ותפארתו.

ראה אנכי

על דרך זו, נוכל לבאר את הפסוק הפותח את פרשתנו, בו אומר משה רבינו (דברים יא כז) "רְאָה אֲנֹכִי נָתַן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרִכָּה וְקִלְלָה".

וכבר עמד רבינו האור החיים הקדוש כאן לבאר מהו לשון 'ראה', היה לו לומר 'שמע'. ועוד יש להבין מהו 'אנכי', הלא כל שאר הפרשה בלשון רבים נאמרה.

ומפרש רבינו כמה פירושים בדרך פשט ורמז, אשר אם ניתן לב נראה כי כולם שייכים הם לענין שבו אנו עוסקים.

דברים כהווייתן

תחילה כותב רבינו, כי המדבר כאן הוא משה רבינו, והוא האומר 'ראה אנכי'. והמכוון בזה הוא כך. כי הנה, אם יבוא אדם מן העולם ויאמר כי העולם הזה כולו הבל, בוז יבזו לו, כי יאמרו לו בני אדם שמעולם לא טעם טעם תענוגי העולם הזה ותחמודותיו לא ראה, על כן מדבר הוא כפי שמדבר. וכי ישב בכל אותם הבתים הנאים והמפוארים שבעולם, וכי אכל מכל המאכלים המשובחים שיש בו, וכי צבר כסף וזהב ותכשיטי מלכים לאין מספר. וכן שאר מיני תפנוקים, אשר אי אפשר לפורטם כי רבים הם.

מיהו זה ואיזה הוא שיכול לומר כן - רק מי שראה הכל בעיניו ובדק את הכל בעצמו, הוא שיכול לומר כי

ספיר וזהר

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
משיגוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערמאן שליט"א
פרשת ראה

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

יראה ושקטה

שעת הסעודה יש בה יחודים עלאיים, ותיקונים נשגבים נעשים על ידה בעולם העליון, ויש להקפיד על כבוד ודרך ארץ בשעת האכילה כראוי לאוכל על שולחנו של מקום.

בענין זה סיפר הרב הקדוש רבי שאול ידידיה אלעזר ממודיץ זי"ע, שאביו, הרב הקדוש רבי ישראל זי"ע בעל 'דברי ישראל', הקפיד שישור שקט מוחלט בעת עריכת שולחנו הטהור בשבת קודש. ארע ובשבת פרשת תרומה התאספו אנשים רבים אל השולחן ומטבע הדברים הופר השקט כמה וכמה פעמים בקולות שיחה רמים. נסיונותיהם של ראשי החסידים לשמר על השקט לא עלו יפה, וההמולה גברה מרגע לרגע.

אז פתח הרבי את פיו הקדוש ואמר: בפרשת השבוע נאמר (שמות כה כג-כה) 'ועשית שלחן עצי שטים... ועשית לו מסגרת'. ויש לומר בדרך רמז: כאשר תעשה את השולחן לפני ה', הוא השולחן הקדוש של סעודת שבת, 'ועשית לו מסגרת' על הפה, שלא תשוחח אז בדברים בטלים, כפי שנאמר בכתוב (ישעיה נח ג) 'ממאזן חפץך ודבר דבר' (ישא ברכה ח"ה, לקוטים עמ' רפז).

אומץ לסעודה

ומכיון שסעודת השבת כמוה כשיבה על שולחנו של מקום, יובן ביותר המנהג הקדוש שנהגו בו בכל תפוצות ישראל להדר ולהזמין אל סעודת השבת אורחים שיסבו על השולחן. ויש שהפליגו בכך והקפידו מאד לכל ישוב לסעודת השבת בגפם, ללא אורחים.

שכן הכנסת אורחים גם היא כהקבלת פני ז"ל במסכת שבת (כז). שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה. ומעניין ביותר שדברי חכמים בחשיבות מצות הכנסת אורחים נסובים בגמרא על אודות הכנת מקום לקבלת האורחים בשבת קודש.

המקור לחשיבות מצות הכנסת אורחים נלמד מאופן התנהגותו של אברהם אבינו, עליו השלום, כשרץ לקבל את פני אורחיו על אף שהשכינה היתה עומדת כנגדו.

בהקשר לכך מסופר דבר נפלא על אחד מהצדיקים שדקדקו עמו מן השמים על שלא נזהר בלשונו, והיה משמע מדבריו קצת חסר כבוד למצות הכנסת אורחים שנעשתה על ידי אברהם אבינו.

היה זה הרב הקדוש רבי ליבר הגדול

על התורה

שלהבות קודש והגינות חכמה
עפרשת השבוע

לראות את העקב

פירש הגאון הקדוש האביר יעקב זיע"א את סמיכויות פרשיות עקב וראה, שעל האדם לראות את העקב, דהיינו התכלית והסוף, וזהו העולם הבא, ולכן יש לו לבקש ולחפש להרבות בתורה ובמצוות בעולם הזה כדי שהם יעמדו לו להנאה אמיתית בעולם הבא, ולא להתעסק בהבלי העולם הזה שאין בהם תכלית.

ואלו דבריו בספרו 'פתוחי חותם': יש לרמוז מלת 'עקב' הנאמרה בפרשה הסמוכה לה עם מלת 'ראה'. וכך אומר: 'ראה' - עקב, כלומר, אל תתעסק בהבלי העולם הזה שהוא עולם עובר, תן עיניך בעולם הבא שאתה הולך לו, שהוא עולם קבוע. שאין טפשות יותר מזה שמבקש הנאה שאינה מועלת לו לבסוף, שהרי מניחה והולך לו, ומה הנאה יש לו בזה. לכן העיקר הוא, כי מה שמבקש האדם הוא הדבר שיהנה ממנו, אבל הדבר שאינו נהנה ממנו, מה תועלת יש באסיפתו, לזה אומר 'ראה' - עקב, דהיינו, ראה האחרית שהיא עקב, שהוא עולם הבא, לזה צריך אתה לקבץ הנאה ולראות מה יהיה בסוף.

בספרו 'שמירת הלשון' (שער התורה פ"ב בהגהה) כתב רבינו החפץ חיים זיע"א: 'שמועתי מעשה על גביר אחד ובעל עסקים גדול, שפירש עצמו לגמרי מהבלי עולם לעסוק בתורת ה' יומם ולילה. וחברו עליו אחיו ובית אביו ואנשי ביתו להחזירו לעניניו הראשון, ולא הטה אותו להם, ונתייאשו ממנו.

ושאלוהו האנשים המכירים אותו מכבר לעסוק גדול: באיזה אופן פעל בעצמו שלא להטות און לצעקת אנשי ביתו.

ויען ויאמר אליהם, התבוננתי במה שאמרתי חז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר וגו', ופירושו, כאילו כבר מת. והיינו שיתבונן בעצמו כאלו כבר גמר כל עסקיו שהיה בכוחו, וגם גמר בהם את ימי חייו, והביאווהו לדין לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא על כל העניינים שכלה בהם את זמנו להבל ולריק, ויצא חייב בדין של מעלה. והוא צועק: אוי לי וי על רוע מעשי ועל רוע עיני.

ואילו בתוך כך הרשוהו שירד תיכף לעולם הזה ויעשה תשובה, בודאי לא היה מתעצל אפילו רגע אחד מזה, ולא היה מטה אזנו כלל לידע מעסקי ביתו. ואם כן יחשוב האדם בעצמו לפי עיונותיו שהיה ראוי לו למות מכבר, ואם אחרי המוות היה הקדוש ברוך הוא עול על כל העניינים שכלה בהם את זמנו להבל ולריק, ויצא חייב בדין של מעלה. והוא צועק: אוי לי וי על רוע מעשי ועל רוע עיני.

אם כן, מה היקף עושה לו הקדוש ברוך הוא שהוא מאריך את ימי חייו? כדי שיעשה

תשובה בחייו ממש, בודאי צריך לזרז את עצמו בכל כחותיו לעשות תשובה על עונותיו, וללמוד התורה תמיד, ועל כל פנים להיות לו עת קבוע תמיד לתורה, ולא להטות און כלל למי שרוצה להפריעו מזה.

ראיית פני הנדבך

פירש הרב הקדוש רבי משה מרדכי מלעלוב זיע"א בספר 'ברכת משה' את הפסוק (דברים יא כ-כז): 'ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה. את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום', על פי המסופר על הרב הקדוש רבי אברהם המגיד מטריסק זיע"א, שפעם בעת עריכת שולחנו הטהור ציוה שיגביהו אותו על כסאו. ואמר להחסידיים שיתבוננו היטב בדמות צדיק הדור, כי ראיית פני הצדיק היא סגולה ליראת שמים. וכן אמר להם משה לישראל: 'ראה אנכי', הסתכלו עלי, וזה יהיה סגולה שיתקיים בכם 'את הברכה אשר תשמעו', כי יהיה בכם יראת שמים.

פעם, שלח הרב הקדוש רבי יוחנן מטאלנא זיע"א כמה אנשים בשבת אחר הצהריים שילכו רגלי מבית וגן לבית המדרש גור, אל הרב הקדוש הלב שמחה זיע"א, כשהוא אומר להם: בודאי בשבת זו יהיה פתוח לעבור ותזכו לראות פני הצדיק הדור, שנאמר 'ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה', זו היא הברכה הגדולה ביותר שיכולים לראות פני צדיק הדור.

התנצל הרבי ואמר: אני קצת קשה עלי ההליכה, האמינו לי פעם הלכתי הרבה מאוד, לא חסכתי הזדמנות לראות את הרבי. באמצע עריכת שולחנו הטהור לביל שבת אמר הרב הקדוש רבי מנחם מענדל מרימנוב זיע"א, כי שמע כרוז מן השמים שכל מי שהוא בדורו של המגיד הקדוש מקו'נץ זיע"א וזכה לראות את אור פניו, מובטח לו שיזכה לשכר גדול ונפלא.

באותו מעמד נכה תלמידו הרב הקדוש רבי צבי אלימלך מדינוב זיע"א, הבין שישכר, והוא לקח את הדברים אל לבו, ועוד באותו יום החליט לצאת לקו'נץ להשיב עיניו מזיו פניו של המגיד הקדוש.

עם צאת השבת נטל ברכת פרידה מרבו ויצא לקו'נץ. בהגיעו אל בית המגיד, מצא אנשים רבים מכונסים סביב למיטתו של המגיד, כי עקב חולשת הגדולה לא היה בכוחו לעמוד על רגליו. קשה היה לו להבין שישכר להדחק בין האנשים כדי להגיע סמוך למיטת הרבי. על כן תמך רגלו האחת בזו שבכותל ואילו בידו השנייה נאחז בערפו של אחד העומדים, וכך הצליח להתרומם מעל האנשים ולהתבונן היטב בפניו של המגיד הקדוש.

אותו רגע פקח המגיד הקדוש את עיניו

המשך בעמוד ב'

המשך בעמוד ג'

את גור דינו הקשה וימירוהו בעונש קל, לפיו יהיה עליו לגלות במשך שנה שלמה, ונע נד יהיה בוארץ. אך אם לא יצליח לעמוד בנסיון, תתקיים הגזרה הקשה ככתבה וכלשונה ולא ישלים שנתו.

הגיע יום ערב שבת קודש, רבי ליבר כבר לבש את בגדיו לכבוד שבת קודש ופניו כפני מלאך ה' צבאות, והנה אליהו הנביא בא לקראתו, כשרבי ליבר כמובן אינו יודע מי הוא העומד לפניו.

בדמות של איש עני ואביון, שכור כלוט ומזוהם ביותר, הגיע אליהו הנביא. בגדיו קרועים ובלויים, וכל גופו מדיף ריח בלתי נעים בעליל.

האורה המשנה נכנס לבית והודיע בקול רעש גדול כי רצונו עכשיו לאכול ולשתות שכן הוא רעב וצמא מאד.

חרד רבי ליבר לקראת האורה, נפנה מכל עסקיו והכנותיו לקראת שבת מלכתא, וקם לשאת את האורה ולכבדו ביותר. קערה נאם עם מיני מזונות ופת הבאה בכיסנין הציע לפני האורה, מנה יפה של דגים ממולאים ואף בקבוק יין שרף משוכח.

"טעם נא מן המאכלים כעת, וכשתשוב נפשך נפנה לילך יחדו לתפילת מנחה וקבלת שבת", אמר בפנים מאירות לאורה מעורר הסלידה.

האורה התנפל ברעבתנות רבה על המאכלים וכעבר רגעים מספר לא נשאר מהם שריד ופליט.

אלא שעדיין לא נחה דעתו ממינוט המאכלים שהוגשו לפניו, ובקול רם הודיע על תאותו לסעודה של פת לחם אשר לבב אנוש יסעד, ואף לא לו במיני תרגימות בלבד. בד בבד הביע האורה את שביעות רצונו מטעמם של הדגים הממולאים וביקש להביא לפניו את הקדרה הגדושה בדגים, לצד בקבוק יין שרף שיסיע לו להחליק את המאכלים אל גרונו.

מה רבי ליבר לעשות רצונו, והגיש לפניו חלה שחומה וגדולה שהוכנה לחם משנה יחד עם קדרת הדגים ובקבוק יין שרף. בפליאה הביט כיצד ברגעים ספורים ממש האורה מכלה אותם, בבחינת מה שנאמר בכתוב (משלי כ ג) 'התעריף עיניך בו ואיגנו', ועדיין הוא מצעק ומכריז שהוא רעב מאד וכלתה נפשו לאכל משאר מאכלי השבת.

בעוד רבי ליבר מהרהר אלו מאכלים בידו להגיש לפני האורה שכחו וגבורתו בפיו להשמיד ולאבד מאכלים ומשקאות כגדוד חיילים שכירי חרב, לא המתין ההלך, קם ממקומו ונגש אל התנור, ממנו הוציא את הפשטידה הגדולה והריחנית שהוכנה לסעודת הלילה.

האורה הבלתי קרוא לא התספק בכך, אלא הוסיף ולקח עמו כלאחר יד את קדרת העופות אל השולחן אותו הפך לבסיס זליה, תוך כדי שהוא מהלל בקול את טעמם הטוב. ברגעים ספורים עשה כלה בפשטידה שהוכנה לאורחים כה רבים, והפך את העופות לגל של עצמות.

משגראה היה כי האורה בא לידי רגיעה מסיימת לאחר כמיות המאכלים והמשקאות שהכניס אל פיו, נסה רבי ליבר לבקשו כי יאיל לבוא עמו אל בית הכנסת להתפלל.

רעיון משונה שכזה לא עלה כלל על דעתו של האושפיו שהודיע לרבי ליבר בשפה ברורה שהוא עייף מהדרך עד מאד, ועיפיותו גברה עוד יותר לאחר 'עבודת האכילה' שעסק בה עד עתה. מבקשו הוא שיציע לפניו מטה עליה יוכל לתת תנומה הגונה לעפעפיו.

החזה רבי ליבר לאורה על מטה מוצעת בחדר האורחים, אך זה האחרון נעלב למדי. "לישון עם כל הארצה-פרחי מציע אתה לי?" שאל בנימה פגומה.

"את מטתו של בעל הבית מבקש אני!" הודיע בצורה ברורה.

רבי ליבר הבליו והתעלה מעל עצמו כשנטל את האורה לחדרו והציע לפניו את מטתו שלו, אלא שאז התעלה גם האורה הגס לעמתו, ולחדרתו של בעל הבית הטיל את עצמו על המטה הנקיה עם כל מלבושיו המרובבים ומנעליו המלוכלכים בטיט ורפש.

כשקול נחרתו של האורה נשמע בעוז בחלל הבית, יכול היה רבי ליבר סוף סוף ללכת לבית הכנסת להתפלל.

בינתיים פנו בני הבית לבקש מהשכנים ממאכלי השבת, כיון שהאורה אכל את כל מה שהכינו ולא נותר להם במה לכבד את השבת.

כששב רבי ליבר מבית הכנסת, הקיץ האורה משנתו העמוקה באורה פלא ונטל את חלקו בראש בין המסובים, כאילו לא הכניס דבר מאכל לפניו זה עדן ועדנים.

בבוקר השכם, עוד בהיותו במטתו החל האורה לצווח ככרוכיאל על היותו רעב ככלב וכי רצונו לאכול זה עתה, שאם לא כן הנה נפשו יוצאת והקולר יהא תלוי בצוארם על שהרעיבוהו!

כיון שרגיל היה רבי ליבר באורחים בלתי קראים שבאו לשבת בביתו ברגעים האחרונים של ערב שבת, מוסכם היה בינו לבן אחותו, ר' גרשון המוזג, שיכין עבורו לקראת שבת כמות גדולה של מאכלים: חלות אפויות, דגים גדולים ועופות שלמים, מדי שבוע היה רבי ליבר נותן לאחינו סכום של שמונה-עשר זהובים כדי שיכין מאכלים אלה וישארים לעת עתה בביתו, וכך היה התנאי ביניהם: אם יבואו אורחים סמוך לשבת ולא יהא פנאי להכין מאכלים בעבורם, יהיו מאכלים אלו מוכנים מבעוד יום לצרכם, ואם לא יאכלו אלו בשבת, יהיו מזמנים לכבוד סעודת 'מלוה מלכה'.

אורח שכזה הוא בודאי סיבה הגונה להביא את המאכלים מר' גרשון המוזג, חשב רבי ליבר, ותכף שלח להביא את כל המאכלים אל ביתו ולהגישם לפני האורה.

ואכן כך היה, האורה אכל את כל שהוגש לפניו ותכף חזר למטתו - מטת בעל הבית שאזה לו, והמשיך בשנתו העמוקה.

קביעות היתה לרבי ליבר לדרוש בבוקרו של יום השבת, לפני קריאת התורה, בדברי אגדה המשיבים את הלב. גם באותה שבת דרש כדרכו, אלא שבסיום הדרשה הוסיף דברים בנימה אישית וסיפר למתפללים כי בביתו מצוי אורח חשוב מאד, וכדי לכבדו כהוגן הרי הוא פונה ומבקש מכל מי שיש בידו מאכלים ומשקאות שיאיל בטובו להביאם לביתו, לבל יחסר לאורה כלום וישיבע עצמו לאור נפשו.

השומעים התפלאו מאד: מי הוא זה אותו אורח חשוב שלא הגיע עם מארחו להתפלל בבית הכנסת? אולם לא הרהרו אחר דבריו של רבי ליבר, ואחר התפילה מהרו לביתם והביאו ממיטב מאכלי השבת: פשטידות מפוארות מעשה קדרה ומאפה תנור, קדרות חמין מלאות בתפודים ובמיני קטניות המעלים ריחם, ואף בקבוקי יין מתוק ויין שרף.

כיון שראה רבי ליבר שהשולחן מלא ב'משלוחי המנות' שהגיעו אליו, שלח להזמין את האורה להצטרף עמהם לסעודת שבת.

האורה בא בבהלה גדולה וידי יפות לאכול ולשתות בלתי כל הפסק, ועדיין היה קורא ואומר: "רחמו עלי כי רעב אנכי! מה לכם ואתם מחמירים עלי עד כזית ועד כביצה, בעוד נשמתי עומדת לפרוח מרעב? אל תהססו והגישו אל השולחן אכל בעין יפה ובמדה טובה ומרובה, וכולי האי ואולי אשאר במצחין."

הפעם אכל האורה כמיות כאלה עד שבשעה שחזר למנוחתו במטתו של המארח רבי ליבר, כבר לא היה מסוגל להכיל אותם, והחל להקיא עד שכל הבית היה מלא בלכלוך מצחין.

הריח היה נורא, ולא היו יכולים לנקות את הבית כראוי מחמת יום השבת. למרות זאת המשיך האורה ותבע לאכול גם בזמן סעודה שלישית, ושוב הקיא מה שאכל.

לאחר הבדלה ביקש האורה לשוחח עם רבי ליבר ביחידות.

באותה שעה גילה לו האורה שהוא אליהו הנביא זכור לטוב, ואף סיפר לו על פסק הדין שיצא עליו בבית דין של מעלה על אשר חטא בלשונו.

מחמת שעמד בנסיון ולא כעס במשך כל יום השבת, ולמרות כל המאורעות השונים והמשונים שבאו עליו עשה את כל בקשות האורה בסבר פנים יפות, זכה ונתבטל ממנו עונש המיתה, אך עדיין יהיה עליו לרצות את העונש האחר שנגזר עליו: גלות של שנה שלמה, במהלכה לא ילון שני לילות רצופים בעיר אחת, חוץ מבשבתות ובימים טובים.

האורה סיים את דבריו באמרו כי גלות זו עליו להתחיל בה תכף עם בוקר יום המחרת. ופתח לו את האמרה.

קיבל עליו רבי ליבר דין שמים באהבה, השיג לעצמו בגדי פשתן פשוטים שיהיו לו ככלי גולה, וכבר בבוקרו של יום ראשון בשבת יצא לגלות.

במשך כל ימי השבוע עבר מעיר לעיר, כשהוא מקפיד שלא ללון שני לילות בעיר אחת, כך היו רגליו מוליכות אותו ממקום למקום עד שביים ערב שבת קודש הגיע אל עיר ואם בישראל, היא העיר ברודי המפורסמת.

נהוג היה בברודי שהאורחים המזדמנים אל העיר בערבי שבתות הולכים אל פרנס העיר הנותן לכל אחד פתק בו נכתב היכן יאכל בשבת. כשביקש רבי ליבר מהפרנס לקבל גם הוא פתק לסעודת שבת, החל הפרנס לקנטרו בדברים ואמר לו:

"אדם חזק ובריא שכמותך עליו להתפרנס מיגיע כפו, לחטוב עצים ולשאוב מים ולהרויח את כספו מעמלו, ואין כל סיבה שהוא יחא כמעמסה על כתפי אחרים. מאיוז סיבה אתן לך פתק שבו תצטרך להגיע לחסדי אחרים?"

רק לאחר תחנונים רבים נאות הפרנס לתת לו פתק לסעודת השבת, כשהוא מפנה אותו אל שומר בית הקברות שהתגורר בקצה העיר, על שולחנו יאכל בשבת.

הלך רבי ליבר לביתו של שומר בית הקברות, אלא שבאותן שעות לא היה השומר בביתו. מדי ערב שבת היה השומר מסתובב בין בתי העיר ומקבץ את שכר מלאכתו. לכל בני העיר היו קרובי משפחה שהיו קבורים בבית העלמין, ואותן הפרוטות שאסף היו שכרו על שהיה שומר על הקברים ודואג לנקיונם ולשלמותם.

סיפר רבי ליבר לאשת השומר שהפרנס שלחו להתארח בביתם לסעודת השבת. בתגובה, הסבירה לו בעלת הבית כי אמנם בעלה אינו בבית, אך הוא בודאי ישמח מאד לשמע שהאורח עזר וסיוע לצרכי השבת.

"ובכן, הנה הגרזן והעצים, עמוד נא ובקע אותם כהוגן כדי שהם יהיו מוכנים לצורך הבישולים..."

רבי ליבר שמח מאד לעזור בגופו להכנת צרכי השבת, אלא שכיון שמימיו לא עסק בכך ולא היה לו מושג קלוש במלאכת חטיבת עצים, נכשל במלאכתו ותוך כדי עשייתו התנתק אחד מגורי העצים החטובים וניפץ את חלון הווכית לרסיסים.

קל לתאר את חרון אפה וכעסה של בעלת הבית בראותה את החלון השבור. היא החלה לחרף ולגדף, עד שרבי ליבר הבין כי מוטב יהיה אם יתן לה מספר מטבעות כדי להפגי את כעסה. הוא הוציא שני זהובים מכיסו, ונחה דעתה מעט.

בתוך כך הבחין רבי ליבר כי אין כל כוונה בבית זה להכין דגים לכבוד שבת, ובחדרתו לעג את השבת בדגים פתח בתפילה חרישית לבורה כי עלולמים שירחם עליו וישלח לו דגים כדי שיוכל לכבד את השבת כהרגלו.

לא חלפו דקות ארוכות ורבי ליבר רואה כי תפילתו התקבלה. לא החצר נכנס גוי ובידו דג גדול הנקרא 'העכט': "קני את הדג במחיר שלשה זהובים!" קרא אל האשה.

נענתה האשה: "אכן דג נאה ויפה הוא, אך אין ידי משגת לנקותו".

שמע זאת רבי ליבר, וככתוב השלישי המכריע נכנס ביניהם ואמר: "אני מוכן לשלם את מחירו של הדג, ובלבד שאני אהיה זה שישלם ויכינו לשבת".

התפילה האשה מאד והחלה לקנטרו בדברים:

"האם מדובר בעשירי המתחזה לעני? הנה יש בידך מעות לרב כדי לקנות דגים גדולים אחד, ומאידך אתה מגיע להתארח בביתנו כאחד העניים המרודים!"

וכי לא מתאים וראוי שרק עניים אמתיים, כאילו המתפרנסים בקב חרובים, יבואו לאכול את לחמנו ולשתות את מימיונו?" לא שם רבי ליבר לב אל דבריה והפציר בה מאד לקנות את הדגים, וחזר על הצעתו שהוא ישלם את מחירם המלא ואף יכניס ויבשלם לקראת שבת.

סוף דבר, נאותה האשה לכך, ורבי ליבר שילם לגוי את מחיר הדג, והיא הביאה לו קדרה ועצים כדי להכין את הדג. עמל רבי ליבר על נקיון הדג, חתך אותו לפרוסות נאות, שפת את הקדרה, ומשכנס לבית כדי לבקש מעט מלח ותבלינים חלק שבבהלה חתול אשפתות שהפך במרוצתו את הקערה על פיה.

האשה ששמעה את רעש התהפכות הקדרה יצאה החוצה, ומשראתה את שאיפת החלה לצעוק לצווח על רבי ליבר. היא סירבה לתת לו לנקות את הדגים, אספה בעצמה את הדגים שהתגלגלו בעפר והכניסה אותם ברוגז כמו שהם אל תוך הקדרה כדי שיתבשל.

לקראת שבת יצא רבי ליבר אל השדות המוריקים שמחוץ לעיר כדי להתפלל ולקבל את השבת. כהרגלו התפלל בדבקות וכלל לא שם לב שהזמן חולף עד שעוררו אותו צעקותיו של השומר שחיפש את אורחו.

כבר לפני שעה ארוכה שב לביתו, וכאשר שמע מאשתו את סיפורו של האורה המוזר שהגיע, יצא לחפש כדי שיוכל להתחיל את הסעודה. לאחר חיפושים רבים גלה אותו בשדה ופתח עליו בצעקות: "אורח פורח! למה אתה עומד בחושך? כבר הגיע זמן הסעודה, בוא נלך אל ביתי כי רעב אנכי!"

בדרך הילוכם היה שומר בית הקברות מטיף תוכחות מוסר לרבי ליבר וגוער בו על

העצומות, והבטי בעיניו של ה'בני יששכר', וכשחיוך מרחף על שפתיו הקדושות אמר: בראיה בעלמא קני.

אלו דברי הרב הקדוש ה'תפארת שלמה' זיע"א (פרשת שמות ופרשת נצבים): להורות גודל מעלת הצדיקים אשר כל הנגשים אליהם בראיית פניהם נמשך על האדם יראת שמים, כמו שנאמר במשה רבינו ע"ה 'וייראו מגשת אליו', כאשר נגשו אליו וראו פניו נפל עליהם יראת ה'...

דהנה זה ידוע באנשי דורינו, כי בזמננו העיקר לעבודת השם הוא להתדבק אל הצדיקים כל אחד לפי מדרגתו. וזה הענין פרסם הבעל שם טוב ז"ל בעולם שכל מי שמפריד את עצמו מהצדיק ואומר בלבבו מה לי לנסוע לצדיק הדור לבקש תורה מפי, הלא כמה ספרים קדושים במוסר השכל דרושים לכל חפציהם בתורה ויראת שמים. אבל באמת אין זה כלום, כי ראיית פני הצדיק הוא מבטל ממנו כל המידות רעות, והדינו העצלות ועצבות וכל התאוות רעות רח"ל.

האיסור כחומה בדול

בספרו 'פרדס שאול' (פרשת וישב) פירש הגאון רבי שאול משה זילברמן מוירשוב זצ"ל את הפסוק (דברים יב יז): 'לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבתך ותרומת ידך' באופן חסידי.

פסוק זה פירש רש"י בזה הלשון: רבי יהושע בן קרחה אומר, יכול אתה אבל אינך רשאי, יוצא בו 'ואת היבוס' יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם' (יהושע טו טז), יכולים היו אלא שאינן רשאים.

והסביר, כי קשה היה לרש"י לשון הכתוב 'לא תוכל', ולכן פירש כי יכולים היו אלא שאינם רשאים. והוסיף, כי כך הוא צרון הבורא 'יתברך, שכל איש ישראל יהיה כל כך דבוק במצוות השם, כי מה שאינו רשאי יהיה נדמה אצלו כאילו אינו יכול לעשות כלל הדבר הזה.

הוסיף הרב מוירשוב את ששמע בשם רבו הגאון הקדוש בעל 'חידושי הרי"מ' מגור זיע"א, שלכך מכונים ישראל בשם 'אום אני חומה', היינו, מה שאסור להם לעשות נדמה להם כחומה שאינה יכול לעבור על זה. ולאור זאת, פירש את דברי המדרש על הכתוב (שה"ש טו ט) 'אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף'; 'אם מעמיד דברים כחומה נבנה עליה טירת כסף'.

דברים אלו העלה על הכתב נכדו הרב הקדוש בעל 'שפת אמת' זיע"א (פורים תרנ"ח): ושמועתי ממורי זקני, ענין המוקפים חומה הם אותן שדברי תורה כחומה אצלם, כמו שנאמר אום אני חומה.

סיפר החסיד המופלג רבי בן ציון אוסטרובר זצ"ל, שנשמע מפה קדש של הרה"ק ה'שפת אמת' מגור זיע"א שהחשיב עצמו לתלמיד הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מקוצק זיע"א, והיה זה חידוש עבורו, כי בעת פטירת הרבי היה בסך הכל ילד בן שתים-עשרה.

אחר כך נודעה כוונת קדשו לאור סיפור קצר אותו סיפר הוא-עצמו.

ילד רך היה בעל השפת אמת, ובהיותו יתום מאב ואם גדל בבית זקנו בעל 'החדושי הרי"מ'.

כך, זכה לחזות בפני קדשו של השרף האלקי רבי מנחם מנדל מקוצק זיע"א. סבו הגדול לקחו עמו בנסיעותיו, בלא לחוס על גילו הצעיר ומזוגו הרך של הנכד הקטן.

על מנת להגיע מזורשה - מקום מגוריו,

לקוצק, היה עליהם לחצות את נהר הויסלה במעברת שנסתה לפלס את דרכה בין גושי הקרח הגדולים והמסכנים ששיטו בנהר. "הכל כדאי, ובלבד שיראה יהודי אמת..." אמר לאלו שתמהו על טלטוליו של הילד הקטן בחורף הפולני.

באותה הפעמים בהן שהה בקוצק - סיפר בעל השפת אמת, נעלם חפץ יקר-ערך מבית הרבי, ויצאה השמועה שנגנב. כשנודע הדבר לפייבל המשמש, נענה בקול רם: "ומדוע שלא יגנבו כאן?"

הלא הכל כאן הפקר, והבית פתוח לרווחה. כל הרוצה יבוא ויכנס..."

קולו של פייבל הגיע לאוני הרבי הקדוש שישב בחדרו, ולשמע הדברים הרעים בקולו:

"לגנבו!?! הלא כתוב בתורה לא תגנבו!!!" "באותה שעה ששמעתי את קריאתו של הרבי", אמר לימים רבנו השפת אמת: "נדמה היה לי במוחש ממש, כאלו נצבת חומת-ענק שלא נתן לעבור דרכה, ומונעת מלגנוב..."

כן אמר השפת אמת' בילדותו, כאשר למד על חטא עץ הדעת, כי עיקר חטאו של הנחש הוא במאמרו 'אף כי אמר אלקים, שקר את האשה מן האיסור, באמרו: אמנם אמר אלקים, אך מה בכך.

מפיהם ולא מפי סתם

לא בכדי רכש הרב הקדוש רבי צבי הירש מזידיטשוב זיע"א את כינויו 'שר בית הזהר'. בקי היה בנסתרות וידיו רב להציל במימיות התורה, עד שהיה לבר-סמך המובהק בדורו בקבלה ובתורת הסוד. אולם לא רק בנסתר יצא לו שמו, אלא אדרבה ידוע היה כגאון מופלא ועילוי מבהיל בחלקה הנגלה של התורה הקדושה, עד שנצבו כל גדולי דורו נפעמים לנוכח התופעה האנושית המבהילה בעוצמתה.

דוקא משום כך היה הדבר תמוה בעיני הגאון רבי יעקב משולם אורנשטיין מלובו זצ"ל, בעל 'שועות יעקב', על מה ולמה מכניע הוא עצמו בכפיפות ברכ ושפלות של ממש לפני הרבי החוזה מלובלין. בידעו ומיכורו את רום מעלתו ואת היקף ועומק ידיעותיו בתורה, תהה על כך באזניו תחת אחז השיחים.

'מה לכם, במטותא ממעלת תורתכם', פנה אליו בתמיהה, 'לנסוע אל הרבי מלובלין? הלא כל התורה כולה כמזנוח בביסכם, הנכם בקאים בכל קוצו של יו"ד ונהיירים בכל שבילי דאורייתא, ומה עוד תוכלו ללמוד בלובלין? וכי אין בנסיעות אלו משום ביטול תורה?'

'ודאי מכיר הגאון את סוגית 'מבוי העשוי כנדל' על בריה' (עירובין ח) פתח הרבי את פיו בחכמה, 'בידעי ומכירי אמינא שכבודו בקי היטב בנבכי סוגיא זו לפרטיה, ברור לו מהי צורת המבוי המדבר ומהם הצדדים להקל או להחמיר'.

'ועל אף זאת, במדה ותשלח קהילה רחוקה פלוגית שאלה הלכתית בענין זה', המשיך, 'הלא אין כל ספק כי יטל הרב את צוררו וינדד רגליו עד לאותה עיר, על מנת לראות במו עיניו במה דברים אמורים ולהכריע על סמך ראייה, שהרי אינה דומה שמינה לראיה'.

'כן הדבר בנוגע אלי', המתיק לסיום, 'אמת שיש בידנו תורה, נביאים וכתובים; ששה סדרים ומדרשי חז"ל, ספר הזהר הקדוש וספרי יראים ומוסר. אך האם אסתמך על אותן אותיות שאני רואה בספר? איך אתאפק ולא אסע ללובלין, שם אפשר לראות בחוש ולמשש בעין אצל הרב

המשך מעמוד ד'

תפילה

פנינים וערגליות בעניני עבודה שעלל זו תפילה

מבטחה ביישובת פרשתו

חידוש נפלא כתב הרב הקדוש רבי יהודה אריה לייב מגור זיע"א בספרו 'שפת אמת' (בא תרמ"ח), על דברי חז"ל (מנחות קי.), כי כל העוסק בתורת הקרבנות כאלו הקריבים:

כשם שכל העוסק בפרשת הקרבנות נחשב לו כאילו הקריבם בפועל, כן העוסק בפרשיות יציאת מצרים, כאלו עברה עליו הגלות, וכל הלומד ומתעמק בענייני גלות מצרים ועוסק בכל אותם שעבודים ויסורים שעברו בני ישראל במצרים, הרי זה נחשב לו כאלו הוא התייסר בכל היסורים האלו בפועל ממש.

הוסיף השפת אמת', כי לכך נכתב בתורה כל מה שארע לאבותינו במצרים, כי התורה קיימת לעד ולעולמי עולמים, ובה נקבעים לדורות כל המאורעות הכתובים בה, כך שבשעת הלימוד באותם עניינים, הלומד כביכול חי אותם וזוכה שיקרא כאילו הוא מקים אותם.

וכשם שאפשר לעורר את עבודת הקרבנות על ידי קריאה ולימוד עניניהם בתורה, כך גם המאורעות של גלות מצרים, ניסי הגאולה ויציאת מצרים, נכתבו ונקבעו בתורה, ועל ידי קריאתם אפשר לעורר אותם לעולם, עד שהעוסק בהם הרי זה כאלו הוא עצמו עבר את הגלות על כל שעבודיה, וכן כאילו יצא משם לחירות עולם.

בכך מתקיים מה שנאמר (דברים ו כא-ג) 'ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים וגו', ואתנו הוציא ממש, כפשוטו וכמשמעו, כי כאשר אנו לומדים את תורת הגלות ואת תורת הגאולה - הרי שאותנו עצמנו הוציא הקדוש ברוך הוא ממצרים.

כעין יסוד השפת אמת' הביא גם הרב הקדוש רבי יהושע מבעלזא זיע"א אודות פרשת התוכחות הכתובות בתורה, והסביר שאין הכוונה בכתיבתן שיתקיימו הקללות הללו בפועל חלילה, אלא התכלית היא שכאשר ילמדו ויתבוננו בפרשיות התוכחה והיסורים, ויבואו מחמת כך לפחד מה' וליראתו, יחשב הדבר כאלו ארע כן בפועל, ויצאו בכך ידי חובת היסורים.

הבנה זו מעוררת קושי ואי-נוחות מסוימת: אם נאמר שכל לימוד מעורר את הענין הנלמד, עד שנחשב לאדם כאילו קיים את אותו ענין, מה נאמר באותן פרשיות בתורה שבהן ישנם דברים שאינם רצויים, כגון חטאים ועוונות שונים - האם גם אז נאמר שהאדם הלומד את הפרשיות הללו כאילו קיים? האם יחשב לו כאילו עבר חלילה את אותן עברות?

דבר נוסף יש להעיר, כי לכאורה רעיון זה סותר יסוד המקובל בקרב רבים, שלא ללמוד עניינים שונים שאינם טובים, שלא לעורר עינים על הלומד, כגון הלכות אבלות וכדומה.

וכבר היה מעשה בישיבתו של מרן ה'חתם סופר' זיע"א, שבחקופה מסוימת הרבה מתלמידיו האברכים נתנו גטי כריתות לשותיהם, וראו בחוש שלא היה זה בדרך הטבע כי אם מחמת שהלימוד הקדוש של

ה'חתם סופר' עם תלמידיו במסכת גיטין השפיע על העולם את ענין הגרושין, וזה מה שגרם שתלמידיו שומעי לקחו נזוקו מכך ובאו בעצמם לידי גרושין.

מעין זה אירע גם אצל ה'חתם סופר' בעצמו, וכפי שכתב באגרת לחמיו הגאון רבנו עקיבא איגר זיע"א (שו"ת חתם סופר י"ד ח"ב סי' שמו), ששלח לו שתי שאלות בגללות אבלות - אותן הוא מכנה בלשון סגי נהור הלכות שמחות - ומספר לו כי נרתע לאחוריו בפחד כיון שהוא אדם החושש מדברים כגון אלה, ואף קרא את הפסוק (תהלים קיט טז) 'העבר חרפתי אשר יגרתי כי משפטיך טובים', ואכן באותה תקופה בא עליו אבל וצער.

ולכאורה, על פי הרעיון האמור, יהיה הדבר להפך, שכאשר לומד האדם ענייני יסורים וכדומה הרי זה כאילו באו עליו היסורים והוא כבר לא צריך לקבלם בפועל.

התשובה לכך היא, כי בודאי יש הבדל באופן בו לומדים ועוסקים בתורה. האופן האחד הוא, כאשר לומדים וגורמים את התעוררות הענין הנלמד בצורה שהלימוד נחשב במקום המעשה או המקרה. כך הדבר בקריאת פרשיות הקרבנות, שאז הלימוד הוא תחת הקרבת הקרבנות בפועל, וכך גם בלימוד ענייני יציאת מצרים, שהקריאה מעוררת ומחיה את הענין, עד שנחשב לו ללומד כאילו עבר על ידי לימודו את שעבוד מצרים ממש.

לעומת זאת, ישנו אופן של לימוד שבו הוא אינו מעורר דבר, כפי שאנו קוראים את הפרשיות שבהן מסופר על חטאים ועוונות, או לומדים עניינים שאינם טובים כמו גרושין ואבלות.

מדוע דווקא הלימוד בענייני הקרבנות ויציאת מצרים מעורר את הנלמד כאלו התקיים, ואלו בשאר עניינים לא? מסתבר, שההבדל בין אפני הלימוד הללו הוא בגישתו של הלומד, בתכליתו ובמטרתו בעת הלימוד.

כי כאשר האדם נגש אל לימודו במטרה שהוא יעורר את הענין באופן שיחשב לו כאלו עשה אותו בפועל, אזי כך אכן הלימוד פועל.

לעומת זאת, כאשר האדם נגש ללמוד פרשיות שהוא אינו מעונין שיחשב לו כאילו עשה את אותם מעשים המתוארים שם, והוא לומד רק לשם מצות תלמוד תורה או בכדי לדעת ממה להזהר - כפרשיות של איסורים, או הלכות אבלות וכדומה - ודאי שהלימוד אינו מעורר את אותם עניינים.

אמנם לפעמים הגישה ללימוד על מנת לעשות היא כה חזקה, עד שהיא עלולה לעורר בפעל ממש גם את המקרים שאינם רצויים.

הוכחה ליסוד האמור, שהתעוררות העניינים הלומדים תלויה גם בתכליתו וכוונתו של הלומד, נתן להביא מדברי רבנו האור החיים הקדוש זיע"א בענין זה, בפרשת ראה, על הפסוק (דברים יב כח) 'שמר ושמעת את כל הדברים האלה', שלימדה אותנו התורה כי יכול האדם לקיים את כל מצות התורה, אף שלמעשה ישנן הרבה מצות שאינן מצויות אצל כל

המשך מעמוד ד'

עצלותו שהביאתו לחזר על הפתחים: "יהודי שכוחו במתניו יצפה לשולחנם של אחרים? וכי אין בכוחך ללכת לעבוד ולהשתכר כראוי ולא להצטרף לברייתו?!"

רבי ליבר שמע את דברי החירופים והגידופים שלא פסקו, ושחק שתיקה רועמת שגרמה לשומר להוסיף דברים כהנה וכהנה.

כשהגיעו לבית מיהר בעל הבית להודיע לאורחו כי הוא מקדש על הפת, על לחם הקבר שיש לו, וברצונו גם להוציא בקידוש זה, ענה רבי ליבר לעומתו שברשותו יין לקידוש, ואין הוא צריך אלא כוס.

הדבר הרגיו מאד את השומר שחמד את היין, והוא טען כי אין לו כוס בביתו. סבור היה שכעת יאלץ האורח לתת לו את היין.

רק לאחר בקשות מרובות נתן השומר לאורחו כמין קדרה קטנה שתשמש לו ככוס, ולאחר שמלא האורח את הקדרה ביין חטף בעל הבית את הבקבוק והוריקו אל תוך גרונו, תוך שהוא נאנח ואומר: "דעו שיין כזה לא שתינו מימי! אף העשירים המופלגים בעירנו אינם מקדשים על יין משובח כזה, וכאן יש עני שדעתו רחבה ליין משובח שכזה?!"

עוד הוסיף השומר לטעון: "לא ראיתי מימי קבצן כזה! תוהו אני האם אין מצוה גדולה יותר להשאיר את הלחם שהוא אוכל בעבורנו, למשך ימות השבוע, אך מה אעשה, וכי יש ברירה ביד, הרי ירא אנכי מפני הפרנס, כי אם יודע לו שהוא לא סעד על שולחנו כראוי, ודאי יעסעע עליו ואולי אף יפטור אותי מעבודתי כשומר בית הקברות..."

לשיא הגיעו הדברים כאשר הגישה האשה את הדגים. השומר טעם מהם מלא פיו וירקם בחמת זעם: "הרי הדגים מלאים עפר ואבנים, וכי מבקשת את להרגיני?!"

האשה שראתה כי בעלל כועס מאד, הסיטה את האש לכוננו של האורח וצעקה אליו: "וכי מה אני אשמה בכך שהאורח הפך את הסיר של הדגים והם נשפכו לארץ ונתערבו עם האבנים והחול?!"

בשמעו זאת בערה חמתו של השומר עוד יותר, הוא קילל את האורח נמרצות ולא נחה דעתו עד שגרשו והוציאו מביתו החוצה, ורק כשנח מעסו הודיעו כי יכול הוא להכנס חזרה.

לאחר ברכת המזון הודיע השומר לרבי ליבר כי הוא אינו יכול לתת לו ללון בביתו, ירא הוא פן יגנוב איהו חפץ מביתו.

רבי ליבר נותר אובד עצות. בלית ברירה יצא החוצה, אל הלילה הקר והאפל, שם המתין

עד אור הבוקר.

משהאיר השחר הלך להתפלל בבית הכנסת שבו היה מתפלל גם הגאון הקדוש רבי אפרים, בנו של רבנו ה'הצמח צבי' ז"ע. רבי אפרים צופה היה ברוח הקודש ומיד הרגיש במעלתו של האורח, על אף שרבי ליבר נעמד מאחורי הבימה, בין שאר העניינים והאביונים, ואמר לגבאי בית הכנסת: "האורח העומד מאחורי הבימה יהודי נכבד הוא, ויש לחלק לו כבוד."

נגש הגבאי לרבי ליבר ובקשו לשבת בכותל המזרח, אך הוא סירב בתוקף. כשראה זאת רבי אפרים נגש אליו בכבודו ובעצמו ואמר לו:

"בגזרת מרא דאתרא הרי אני גוזר עליך לעשות ככל שאנכי מצוה אותך".

אחזו רבי אפרים לרבי ליבר בידו, הביאו אל כותל המזרח והושיבו על ידו, ואף ביקש שיכבדוהו בעליה חשובה כערכו הרם.

אחר התפילה אמר לו רבי אפרים: "יודע אני את כל מה שנגזר עליך בבית דין של מעלה, גם יודע אני כל מה שעבר עליך בשבוע האחרון, החל מיום צאתך מבייתך עד מאורעות ליל שבת, אבל דע לך שסבל זה וסבלת בשבת זו נחשב לך כגלות של שנה שלמה, ורשאי אתה לשוב לביתך כבר במוצאי שבת".

ואכן, לאחר הבדלה התגלה אליו אליהו הנביא וזכר לטוב, ובישר לו: "שבת זו נחשבת לך כאלו השלמת את עונש הגלות, ויכול אתה לשוב לביתך לחיים ולשלום".

הרי לנו מעלת הכנסת אורחים על שולחן השבת, שהיה בה כדי להמתיק את גזירת הגלות הקשה מעל ראשו של רבי ליבר, אשר בשכר שהתאמץ לקיים את המצוה ביתר שאת השלים את כפרתו במהרה.

המנע מכם

על הפסוק (בראשית י"א) 'ורא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האלה כחם היום' פירש רש"י: "ישב חסר כתיב."

אמר על כך הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מקוסוב ז"ע בעל 'אהבת שלום', שבא הכתוב למדנו את דרכם של הצדיקים לנהוג בענוה ובשפלות, וגם אם הם מקיימים מצות הכנסת אורחים, הרי שבשפלות רוחם הם סבורים שכלל וכלל לא קיימו את המצוה כראוי.

כי כך דרכו של הצדיק, שמסתכל למיד על עצמו כמי שעדיין לא התחיל לעבוד את הבורא יתברך שמו, ובכל פעם שזוכה למדרגה גבוהה יותר כך רואה בשפלותו יותר. וזו היתה מדתו של אברהם אבינו, עליו

השלום, שאחזו היה במדת החסד, לקיים מצות הכנסת אורחים בגופו ובממונו בהתלהבות ובשמחה, ובכל זאת לא נתקרה דעתו לעולם, כי היה נדמה לו שעדיין לא התחיל לקיים את המצוה כראוי והוא מחסר ממנה, וזהו הכונה בדברי רש"י "ישב חסר כתיב".

משלוח גבה

על הנאמר (דברים י"ב-כג) 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה. ואכלת לפני ה' אלקיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרך בפרך וצאנך למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים', מביא הרב הקדוש רבי יהודה אריה לייב מגור ז"ע בספרו 'שפת אמת' (ראה תרג"ד) בשם זקנו הגאון הקדוש רבי יצחק מאיר מגור ז"ע בעל 'חדושי הרי"ם', שמכאן יש ללמד שאכילה בקדושה לפני ה' מתקנת את האדם להיות ירא שמים, וכמו כן יש לומר על מאכלי השבת שהם מתקנים את גוף האדם ומרוממים אותו לזכות להיות ירא שמים.

במקום אחר (שם תרג"ב) כתב בעל 'שפת אמת' שמצא הוכחה לכך שדבר אמת היה בפיו של זקנו, שכן אמרו חכמינו ז"ל במדרש נחמא (ראה י"א) שבזכות שני דברים זוכים בני ישראל לשמור לפני המקום, בזכות המעשרות ובזכות השבת. הרי לנו ששניים שוים במעלתם, וכשם שאכילת המעשרות גורמת לאדם שיהיה ירא שמים, כן יש לומר במאכלי השבת.

כעין זה מצאנו גם במסכת שבת (ק"ט), שאמרו חכמינו ז"ל במסכת יבמות (צ"ג) שדרשו ז"ל שיש ללמוד 'למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים' שמדבר על השבתות והימים טובים. הרי לנו רמז לכך שהכוונה הטמונה במאכלי המעשרות קיים גם במאכלי השבת.

עוד אמר בעל 'חדושי הרי"ם', שקדושת המעשרות משפיעה גם על שיירי המאכל שלא הופרשו לגבוה, וכמו כן יש לומר על מאכלי השבת שהם בבחינת 'זה השלחן אשר לפני ה' (יחזקאל מא כב)', שאכילתם מביאה יראה וקדושה למאכליו של האדם בכל ימות השבוע.

בצדיקים יש כללים משלה, דרך מסוימת בה יש לצעוד, ועל כך כבר עומדים רבותינו מאורי החסידות.

יש הנוסעים לרוב כדי לשאוב מלא חפנים תורה, אחרים מכתמים גלילים ממרחקים על מנת לחזות בעבודת התפילה ויש שעושים זאת במטרה לעמד בסוד קדושים ולעקב מקרוב אחר מעשי הצדיק והליכותיו.

כל אלו ראויים ונכונים, אהובים וברורים, אולם לא זו הכוונה ואין זו המטרה בנסיעה לצדיק. המטרה שונה לחלוטין, הרוח הרוחני אחר בתכלית, ועל כך מצאנו דברים כדרכנו בספר הקדוש 'מאור ושמש' (פרשת ויחי), בשם הרב הקדוש רבי מרדכי מנשיץ, שאמר, "ששרש מה שנוסעים אל הצדיקים - יהיה עקר הכוונה לא כיש מי שנוסעים עבור תפלה, ויש מי שנוסעים עבור תורה, ויש מי שנוסעים עבור שיראו מדרגות, לא זה הוא הנסיעה העקרת. אלא העקר הנסיעה יהיה רק עבור לבקש השם יתברך, לידע לירא מהשם יתברך היראה הרוממות, ולידע כי הוא עקרא ושרשא דכל עלמין. והאיך יוכל לבוא לזה - העקר הוא על ידי התחברות הצדיקים".

הנה מיסב הרב הקדוש ה'מאור ושמש' את תשומת לבנו לכך שאפשר להתעלות ולהעפיל למדרגה המרוממת ביותר של יראת הרוממות, להתרומם טפח וטפחים מעל הוי החולין, בכח הדבקות בצדיק!

תפילה

המשך מעמוד ג'

אחד, או שאינן מציאותיות כלל כיום.

וזאת על ידי 'ושמעת', שייקים את המצוות בלימוד וישמע את האמירה בפה, ובוה 'יחשב לו כאלו באה אותה המצוה לידו וקיים אותה. ומעתה יכול לשמור ולעשות 'את כל הדברים האלה', כלשון הפסוק.

תוספת ביאור כתב האור החיים בפרשת בחקתי (ויקרא כ"ג), שם חזר בתחילת דבריו על היסוד האמור, שכל מצוה ומצוה שאינה בהישג ידו של האדם יכול הוא להשיגה ולהחשיבה כאלו עשה כאשר הוא לומד את ענינה בתורה.

אולם שם הזכיר האור החיים ענין נוסף שיש להוסיף בשעת לימוד המצוה במטרה להחשיבה כאלו עשה, וזו ההמתנה והצפייה לקיום המצוה, מתוך מחשבה 'מתי תבוא לידי ואקיימה'. רק על ידי שילוב שני הדברים, של לימוד המצוה והתקווה לקיימה - נחשב לו לאדם כאלו אכן עשה את אותה מצוה.

אולם יש המפרשים את דברי האור החיים הקדוש באופן אחר, ומבארים כי יש כאן שתי דרכים נפרדות איך להחשיב את המצוה כאלו נעשתה: או על ידי לימודה, או על ידי הצפייה והתקווה ליכולת לקיימה בפועל.

אמנם מעיין בפשטות דברי האור החיים הקדוש לא נראה כן, מה גם שבשאר המקומות בהם דבר בענין הזה, הזכיר רק את הדרך של לימוד תורת המצוה.

אלא נראה, כאמור, שהאור החיים הקדוש מוסיף כאן תנאי בתוך סגולת לימוד תורת המצוה, והוא שהלימוד עצמו צריך להיות מתוך צפייה ותקווה לקיים את המצוה בפועל, שאז הלימוד אכן פועל את התעוררות ענין המצוה, ונחשב לאדם על ידי לימודו כאילו עשה את המצוה ההיא.

געיר כי אמנם האור החיים הקדוש דבר על מצוות שבהן שייכת הצפייה לקיימן, אולם לפי שיטתו נוכל לומר, כי בעניינים בהם לא שייכת גישה של המתנה וצפייה למצוה, כמו בלימוד עניני השעבוד והגלות, מכל מקום יכול הוא לחשוב במחשבתו את הכוונה שיוזכה על ידי הלימוד שיחשב לו כאלו קיים ועשה את אותו ענין. הכלל הוא, שהלימוד עצמו, אם הוא נעשה מתוך גישה סתמית, אינו פועל לעורר את הענין הנלמד, ורק כאשר הולמד בא מתוך תכלית ומטרה כזו, אזי אכן בכוח התורה הענין מתעורר. בנוסף, האופן של התעוררות זו גם תלוי במטרתו ובתכליתו של האדם בשעת לימודו - אם הוא לומד על מנת לענין תגיע התעוררות באופן אחד, ואם הוא לומד על מנת שיחשב לו כאילו קיים ועשה אזי תגיע התעוררות באופן אחר.

על התורה המשך מעמוד ג'

הדומה למלאך את התורה והעבודה, התפילה והשבת?!

ציזוי מבהיל נאמר בפרשתנו (דברים י"ג): 'אחרי ה' אלקיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקו'.

אם נתבונן בדברים, תאחזנו ערדה ואף תמיהה רבת.

'אתו תיראו', ינחה. 'את מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו' גם מובן בעליל. הלא זו תכלית ירידתנו הנה לעולם, לעשות את רצון הבורא יתברך ולחיות את חיינו באפן שיעלה לנחת רוח תמידית לפניו. אבל 'בו תדבקו' אתמהה. כיצד יכול אדם קרוץ מחומר, בן תמותה ומעוט ערך, לדבק בשכינה הנעלית ומרוממת גבה מעל גבה, באלקי השמים והארץ אשר הוא אש אכלה ולית מחשבה תפיסא על כלל?

התמיהה הזו מובאת כבר בחז"ל (כתובות ק"א): "וכי אפשר לאדם לדבק בשכינה?" ועל כך באה התשובה: "אלא, כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמנהג תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאלו מדבק בשכינה".

בדרך זו מבאר רבנו האור החיים' הקדוש ז"ע את לשון הכתוב: 'ובו תדבקו', ואילו בדברי: 'שידבק בלומדי תורה, שהם מרכבה לשכינה, וכאלו נדבק בו יתברך. וכאן צוה ה' שלא ידבק אלא בקרובי ה' וקדושי'. אכן, חשוב להבהיר כי גם לעבודה קדושה וחביבה זו של דבקות

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברזלכר

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

להימנע מקנייה ברשת המחללת שבת וחובת מחאה

פעולה כלשהי.

עוד ביקש לברר, האם עליו לחשוש שמאבק נגד הרשת יגרום נזק לזכיינים אחרים שלה, השומרים שבת ולא הייתה בידם האפשרות למנוע את פתיחת הסניף בעיר האחרת, או שמא אין בחשש זה כדי לפוטרו מחובת המחאה והפעולה למען הפסקת חילול השבת.

תשובה: יש לברר את השאלה זו מכמה צדדים הלכתיים האם יש איסור לקנות בחנות או ברשת המחללת שבת, או שמא אין בכך אלא מידת חסידות והנהגה ראויה.

א. איסור 'לפני עור'

תחילה יש לדון מצד איסור 'ולפני עור לא תתן מכשול' (ויקרא יט ד), שאין להעמיד מכשול עבירה לפני אדם שעשוי להיכשל בה.

בגמרא (עבודה זרה ו:), מבואר, שאיסור 'לפני עור' נאמר דווקא כאשר החוטא אינו יכול להגיע לעבירה בלא סיועו של האחר, והוא הנקרא בלשון הגמרא 'תרי עברי דנהרא'. כלומר, שהחוטא נמצא בצד אחד של הנהר ודבר העבירה בצד השני, והמסייע מעביר את דבר העבירה אל החוטא, ולולא הוא לא היה בידי החוטא מכשול החטא. אולם כאשר העבירה הייתה נעשית גם בלעדיו כי דבר העבירה מוזמן לפני החוטא, אין בזה איסור תורה של 'לפני עור'.

בנידון שלפנינו, באופן שהרשת הגדולה הפתוחה בשבת אינה תלויה בקנייתו של אדם יחיד. פעילותה בשבת קודש וחילולה מתקיימת בין אם יקנה ובין אם לא יקנה, ואין קנייתו בימות החול מהווה סיבה ישירה לחילול השבת, אין כאן איסור של 'לפני עור'.

ב. איסור 'מסייע ידי עוברי עברה'

הרמ"א בדרכי משה (י"ד סימן קנא) הבין שנחלקו הראשונים אם באופן שהחוטא יכול

המשך בעמ' ג'

שאלה א:

בסמוך לביתי פועלת רשת שיווק גדולה, המציעה מחירים מוזלים באופן משמעותי לעומת שאר החנויות. דא עקא, שהרשת מחללת שבת בפרהסיא רח"ל ומפעילה את סניפיה גם ביום השבת.

מאחר שמדובר בהפרשי מחיר ניכרים, אם אמנע מלקנות בה ואעדיף רשת אחרת, אצטרך לשלם סכום גבוה בהרבה. שמעתי שיש הסוברים שמעיקר הדין אין אדם חייב להפסיד ממון כאשר ניתן להשיג שם את אותם מוצרים במחיר זול יותר. לעומתם, יש הטוענים שראוי לבן תורה ולירא שמים להימנע מקנייה ברשת כזו אף במחיר של הפסד כספי מסוים, הן משום חילול השם והן משום שהוצאות הנעשות לכבוד שבת ויום טוב אינן בכלל ההוצאות הקצובות לאדם, והקב"ה מחזיר לו את שהוציא לכבודו.

ברצוני לברר: א. האם יש חיוב מדינאי, או לכל הפחות מעלה, להעדיף קנייה במקום אחר או במחיר גבוה יותר? ב. האם יש הבדל בין הקנייה נעשית לצורכי שבת ויום טוב לבין קנייה רגילה? ג. והאם ניתן להשתמש בכספי מעשר כספים כדי לכסות את ההפרש שבין המחיר המזול ברשת זו לבין המחיר הגבוה יותר ברשת אחרת?

שאלה ב:

אדם התארח בשבת בעיר אחרת, בשל אשפוזו של קרוב משפחתו בבית החולים המקומי. בשבת אחר הצהריים, בדרכו לבית הכנסת, הבחין כי אחד מסניפיה של רשת מוכרת החל לאחרונה לפתוח את שעריה בשבת.

הוא הסתפק האם מוטלת עליו חובה לדווח על כך לארגונים ולנציגי ציבור הפועלים למען שמירת השבת, אשר עשויים לפתוח במאבק ציבורי ולהביא לסגירת החנות בשבת. או שמא מאחר שאין בידו עצמו למנוע את חילול השבת, אין עליו חיוב לנקוט

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

נגמר מזון דגי הנוי - האם מותר לאכול קודם שיקנה להם מזון

ברשותי אקווריום ובו דגי נוי ממינים שונים, כאשר כל סוג נזון ממזון המיוחד לו. אחד מסוגי המזון אצל, והחנות שבה ניתן לרכשו אינה נפתחת אלא בשעה מאוחרת בבוקר. עד לפתיחתה אין ברשותי כל מזון חלופי המתאים לדגים אלו, האם מותר לי לאכול את ארוחת

1 מקור הדין בגמרא (ברכות מ:): 'אמר רבי יהודה אמר רב, אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר 'ונתתי עשב בשדה לבהמתך', והדר 'ואכלת ושבעת'. נעו בגמרא (בבבא מציעא כ"ג:): 'אסור לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו'. והמאירי (נתיב שם) כתב שדין זה נאמר בדרך מוסר והדרכה, ומשמע שאינו איסור תורה אלא הנהגה שחכמים סמכוה על הכתוב. והנה גם הרמב"ם (עבדים פ"ק ט הלכה ה) כתב: חכמים הדינים מצויים ברשות האדם מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון בהמות והעבדים לסעודת עצמן. משמע שאינו דין גמור, ובשו"ת שאילת יעב"ץ (ס"ו י"ז) משמע שאף דגים בכלל, וכתב שכאשר הדינים מצויים ברשות האדם הסמוכים עליו רעבים. אולם בנידון שהשאלה, כאשר אין בידו כל אפשרות להאכילם כעת - משום שהמזון אול והחנות עדיין סגורה, ואין מזון חלופי הראוי להם - נראה שאין עליו להימנע מלאכול. הגרי"ש אלישיב (חשו"ק חמד, ברכות מ:), כתב בניצא בזה, שכל עיקר האיסור הוא כאשר בידו להקדים את מזון הבהמה למזונה, אבל כאשר אין בידו אפשרות להאכילה, אין כאן 'אכילה קודם נתינה', שהרי אין נתינה שביכולתו

הבוקר לפני שאקנה לדגים את מזונם, או שמא גם באופן זה נאמרו דברי חז"ל שאסור לאדם לאכול קודם שייתן מאכל לבהמתו?

ת. כאשר אין ברשותו מזון המתאים לדגים, והחנות סגורה ואין אפשרות להשיג להם מזון באותה שעה, מותר לו לאכול ואינו חייב להמתין עד שייפתחו החנויות'. מכל מקום, מיד כשיוכל להשיג את המזון, נכון להודרו ולהאכילם תחילה. עוד יש לציין, שכל האיסור נאמר באכילה בלבד, אבל שתייה מותרת לכתחילה קודם האכלת בעלי החיים².

ציאה לטיסה באמצע הלילה

תכננו לצאת למסע לקברי רבותינו בפולין. סוכן הטיסות הציע לנו שתי כרטיסי טיסה, אחד באמצע הלילה ואחד בשעות אחר הצהריים. מסיבות שונות העדפנו לצאת בטיסה הלילית. רציתי לברר האם יש עניין להעדיף את הטיסה בשעות היום, כיון שמבואר בגמרא (פסחים ב, תענית י"ג, ב"ק ס:): שעדיף לצאת לדרך ב'כי טוב'?

ת. בזמנינו לא נהגו להקפיד על כך, ויכול לצאת לדרכו אף בלילה³.

המשך בעמ' ב'

ופתחים וכן ממזיקים המצויים בדרך, וכיון שהוא סמוך לעיר הוא יודע להזהר מהבורות והפתחים שברך, וכיון שאינו יחיד אין חשש ממזיקים. אמנם המחצית השקל (פסק) הביא שרש"י (תענית י) כתב הטעם שיצא בכי טוב הוא מפני שלא יעלילו עליו עלילות מרגל או גנב, וכן משום ליסטים מוזיין שמצוין בלילה, וכתב שאפשר שלטעם זה גם בסמוך לעיר ובשנים אסור. והנה בזמנינו לא ראינו שנוהגים להקפיד על כך, וכתבו האחרונים (שערי המזיקים אינם מצויים היום, וגם לא שכיח במציאות) שיהיה זה היום שיעלילו עליו עלילות מחמת הליכתו בלילה, וגם ליסטים מוזיין לא מצוי, ובפרט שיש היום תאורה ובדרכים שורות אורה כמעט כאור יום. אמנם לא באמת נמצא במצב שמאירי סיבה יש לו לחוש לסכנה בלילה יותר מביום, צריך להמנע מלצאת בלילה. וכן לעניין הנוסע ברכבת, בספינה או במטוס, אין הבדל בין נסיעה ביום לנסיעה בלילה, ולפי שבכל אלה אין חשש סכנה נוספת בלילה מאשר ביום, אם לא במקרים יוצאים מן הכלל. והוא הדין בנסיעות ברכב, בכל המקומות שאין חשש סכנה בלילה יותר מביום וכנ"ל.

לצער הצמא ותכל להשקותו ותאמר גם למלך אשאב, כי בגדר זה שאינו מצטרף אותם צריך להקדים, והוא שסמך הכתוב לתכל להשקותו ותאמר גם למלך וגו'. ומוכח שסבר שגם בשבת יש להקדים הבהמה. ועיין עוד באו"ח הק' פרשת ויקרא (ממבר כ ה) שכתב לבאר מה שכתוב 'והשקות את כל העדה וגו', דכשיש סכנה בדבר, האדם קודם ויביא אפרים על השוע"ע (שם) ציין לדברי האו"ח הק' ובחנתם סופר עה"ת מחלק דדוקא לאדם עצמו אמרו שצריך להקדים בהמתו, אך לאדם אחר לא אמרו שיקדים הבהמה לחבירו, ולכן רבקה שבאה להשקות לאליעזר יש לה להקדים אותו ולא את הגמלים. וכן הביא בפרוס יוסף בשם האמרי אמת (קובץ) דרושים חובות ד' סימן לו) שכתב וז"ל: וכן "ל בקושיית הראשונים באליעזר כי המים לא היו שלו, ובאחר נותן לו שייך זה. גם י"ל שהגמלים לא היו שלו גם כן לא שייך זה. עכ"ל.

3 בגמרא (פסחים א:): 'לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב', והיינו, שיצא בבוקר בנך החמה, ויכנס בערב בתחילת השקיעה, ולא ילך בחשיכה. אולם ראה במשנה ברורה (ס"א ק"ק ס"ח) שהביא מהמגן אברהם (פסק) שכתב שאם הוא סמוך לעיר, יכול לצאת בלילה, אם אינו הולך יחיד, ולפי שיעקר הטעם שאין לצאת בלילה הוא שלא יזקק מבורות

לעשות. עוד נראה פשוט שח"י קודמין, ולא חייבה התורה את האדם להתענות כאשר אינו יכול לספק באותה שעה את צורכי בעלי החיים. ועוד יש להוסיף מדברי שו"ת קרן לדוד (ארח"ס מ"א אות ט), שכתב שאם אמר לשמש להכין את מאכל הבהמה (גביל לתורה), רשאי לאכול מיד, אף שיעבור זמן עד שהבהמה תאכל בפועל. הטעם הוא, שמרגע שעשה האדם את כל המוטל עליו, שוב אין המזון מתעכב מחמתו. והוא הדין כאן שאין בידו להשיג מזון כעת, ובדעתו לקנותו מיד עם פתיחת החנות, הרי עשה כל שביכולתו, ומותר לו לאכול קודם.

2 במגן אברהם (ארח"ס מ"א אות ט) הביא דין זה על דברי השו"ע (שם ס"ז) שאם אמר תנו מאכל לבהמה, לא חשיב הפסק, וכתב בשם ספר חסידים (ס"ו תקלא) דלענין שניה אדם קודם לבהמה, דכתיב ברבקה שאמרה להעבד (בראשית כד מו) 'שתה וגם גמליך אשקה', והביאו במשנה ברורה (שם סק"ט), וז"ל בקיצור שו"ע (סימן מב ס"א): ולשתיה האדם קודם, דכתיב 'שתה וגם גמליך אשקה', וכן כתיב 'והשקות את העדה ואת בעירם'. עכ"ל.

אך באור החיים הק' (בראשית כד יט) כתב שכשאל האיש 'וגמלאיני הא מעט מים' הרגישה הצדקת כי צמא למים היה ומצטרף היה, לזה אמרו לו שתה, וכשתנה לו שיעור ששערה כי ודאי אין כאן חשש

שאלות בהלכה:

9917936@gmail.com | rav@abiryaakov.com | 02-803-9999 | שלושה 8

תגובות:

9917936@gmail.com

מכתלי בית ההוראה

קידוש על הכוס בחולה המקיא בליל שבת

יהודי השהיה בביתו בליל שבת וסובל מהקאות חוזרות, ואינו מסוגל להחזיק בקיבתו לא יין ולא דבר מאכל. לאחר תפילת ערבית פנה לשאול כיצד עליו לנהוג לעניין קידוש על הכוס, האם יקדש על הכוס אף שלא יוכל לשותת מן היין, או שמא יצא ידי חובה על ידי שמיעת הקידוש מאדם אחר, והאם מועיל לו קידוש כאשר אינו יכול לאכול כלל ולקיים 'אין קידוש אלא במקום סעודה'?

ת. א. אם החולה מסוגל לאכול לכל הפחות כזית פת, או מיני מזונות, כך שיכול לקיים 'קידוש במקום סעודה', ויש עמו אחר שיכול להוציא ידי חובתו, עדיף שחבירו יוציאו ידי חובה⁵. ואם אין מי שיקדש לו, יקדש בעצמו על הפת⁶. ב. אם אינו מסוגל כלל לא לאכול ולא לשותת, אין בידו לקיים עתה את תקנת חכמים של קידוש במקום סעודה, ימתין עד שיכול לאכול⁷, ואם יוכל לאכול במשך יום השבת, עליו לקדש תחילה את קידוש הלילה בלבד, ולא את 'קידוש רבה'⁸.

יצאה בשעון יד במקום שאין בו עירוב

נסענו לשבת התאחדות משפחתית באחד מיישובי הצפון. בשבת אחר הצהריים רצינו לצאת לשטחי השדות שסביב המושב. האם מותר לי לצאת עם שעון יד כדי שאוכל לראות את הזמן המדויק שאנחנו יוצאים?

ת. שעון יד רגיל, מכיון שברדרך כלל מסירים

4 כל עוד אינו יכול לאכול כלל, וודאי אינו יכול לצאת ידי חובת קידוש אף מאחר, כמ"ש בגמרא (פסחים 9א) אמר שמאול אין קידוש אלא במקום סעודה, וכן נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים רע"ג ס"א), לפיכך אין הקידוש מתקיים אלא כאשר הוא במקום שבו אוכל את סעדו. ולענין מיני מזונות ראה במשנ"ב (א"ח רע"ג ס"ט) שם הוא אנוס שיצא לענין סעודה בכזית פת הבאה בכיסנין.
5 כמו שכתב רמ"א (אורח חיים רע"ג ס"ט) לענין מי שאינו שותה יין משום נדר, שאם אין אחרים עמו יקדש על הפת ולא על היין, ואף ישמע קידוש מאחרים. השם כ"ק א"ח אחרים עמו יקדש על הפת, וכן משמע בשו"ע הרב (שם סעיף י"ב): אבל אם יש יין בעיר אין לקדש על הפת אלא על היין כלל בלילה בין ביום, לפי שיש אומרים שלא תקנו כלל קידוש על הפת אלא על הכוס וכו', מי שאינו שותה יין מחמת ששונאו, יש לו לרחוק אף על עצמו לשותת ממנו בקידוש של לילה ולא יקדש על הפת משום שנתבאר, או ישמע מאחרים המקדשים על היין ע"כ. ומי שמוציא ישתה מן היין כמ"ש בשולחן ערוך (אורח חיים רע"ג ס"ד): או לא טעם המקדש, וטעם אחד מן המסובין כמלא לומיזי יצא: ואף שדעת הגאונים שהמקדש בעצמו צריך לטעום, מכל מקום לדעת השולחן ערוך די בכך שאחד מן המסובין שותה, ולכן לכתחילה נכון יותר שישמע קידוש מאדם אחר שגם שותה מן היין.

6 כמו שפסק השולחן ערוך (אורח חיים רע"ג ס"ט) שדעת הרא"ש במקום שאין יין מצוי לא יקדש על השכר אלא על הפת. בכך יקיים גם את הקידוש וגם את דין מקום סעודה, ולא צורך לשותת יין, וכתב במשנ"ב (א"ח רע"ג ס"א) שבשעת אמירת 'יוכלו' היו ידיו על המפה, ובשעת ברכת המוציא יגלה הלחם משנה ויניח ידיו עליהם, וכשיגיע להשם יגביהם, ויגמור הברכה, ואח"כ יחזור ויכסס במפה ויניח ידיו עליהם ויאמר ברכת הקידוש. ובספר קצות השולחן (סי' ע"ט הערה לה) כתב בשם ספר שמע הכהן (פ"ח אות ב) שאין לומר 'אבר מרגל שמקדש על הפת, וזהו השבת על פי סוד. והרע"ק' (גיליון שו"ע סי' רע"ג ס"ה) מהפ"ח סי' תר"ט א"א (ס"ט) שהמקדש על הפת צריך לאכול שני כיתיים אחד שלם קידוש, ואחד שלם קידוש במקום סעודה.

7 ידבר יצא ידי חובת הקידוש מן התורה בתפילת ערבית לדעת הרמב"ם כמ"ש (הלכות שבת פ"ט ה"א) מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר (שמות כ) 'זכור את יום השבת לקדש', אלא שקידוש על הכוס הוא מדברי חכמים, משום כך כתב המשנה ברורה (סי' רע"ג ס"ק א), שדלעת הרמב"ם מי שהתפלל ערבית כבר קיים את מצות הקידוש מן התורה, ואינו צריך עתה אלא

שעון כזה מן היד כאשר איננו פועל, אין לצאת בו. ומכל מקום המיקל לצאת עם שעון יד פשוט, אין למחות בידו, כי יש לו על מי לסמוך⁹. שעון יד העשוי מזהב שאינו מסיר את השעון מידו גם בזמן שאינו פועל, הרי הוא נחשב לתכשיט, ומותר לצאת ב¹⁰.

ניקיון מתחם נופש בשבת בידי עובדי האתר הנכרים

נרשמו לנופש מאורגן בהרים, באחוזה שבה כמה עשרות בתים קטנים צמודי קרקע, ולכל בית חצר קדמית ואחורית. כל שיירות ההסעדה, הניקיון והתחזוקה במקום מתבצעים על ידי צוות אתר הנופש, שהם נכרים. בתקופת שהותנו במקום כל האורחים הם יהודים, ואנו עומדים מול חברת נופש יהודית של אחד מאנ"ש, ששכרה את המתחם מבעלי האתר הנכרים עבור כלל האורחים. המציאות היא שעובדי המקום מנקים כדרכם מדי יום את כל המתחם, ובכלל זה השבילים, המדשאות והשטחים הציבוריים, וכן את הבתים הפרטיים וחצרונותיהם. שאלתנו האם אנו מחויבים להתעקש שלא ינקו בשבת את החצרות והשטחים הסמוכים לבתים, מאחר שסוף סוף הניקיון נעשה עבור האורחים היהודים, או שמא כיון שהעובדים הם עובדי האתר ופועלים לפי נהלי המקום, אין בכך איסור? ציינן ששמענו מבעל הבת הנופש, שבעבר ניסה לבקש מבעלי האתר שלא יראו עובדי ניקיון ואחזקה בשטח המתחם בשבת, מלבד הנצרך לחדר האוכל, אולם בעלי האתר התנגדו לכך בתוקף, בטענה שעל המקום

ביציאה בשבת בשעון יד רגיל הקלו בשעון שעשוי כולו מזהב, שבאופן זה ודאי דינו כתכשיט ולפי שהדרך לצאת בו גם כאשר השעון אינו פועל. וכן כתבו להקל באופן זה בשו"ת או נדברו (ח"א סי' ס) ובשו"ת אור לציון (ח"ב סי' כג).
11 יסוד דין נכרי העושה במלאכה בשבת מבואר ברמב"ם (הלכות שבת פ"א ה"א): 'נכרי עושה במלאכה מעצמו בשבת, אם בשביל ישראל עשה אותה, אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת, וימתין בכדי שתעשה. והוא שלא יאחז הדבר בפרהסיא. אסור שידעו בו רבים שדבר זה בשביל פלוני הוא נעשה בשבת, ואם בשביל עצמו בלבד עשה, מותר ליהנות בה בשבת'. ומבואר מדברי הרמב"ם, שכאשר הנכרי עושה מלאכה בשביל ישראל, אסור ליהנות ממנה בשבת, ובמקום שנעשה הדבר בפרהסיא וידוע לרבים שנעשה בשביל ישראל, הדבר חמור יותר, ואין להקל בו כדרך שמקילים במלאכה שנעשתה בצינע לאחר כך. שישעו. ולפי זה היה מקום להחמיר בגיוון דידן, שהרי כל האורחים במקום יהודים, והעבודות נעשות לעין כל בשבת. אולם נראה שמלאכה זו אינה נעשית בשביל ישראל, כיון שהמנקים אינם עושים את המלאכה על קשת הישראל לצרכו, אלא לצורך ולבקשת בעלי המקום החפצים שהמקום יראה נקי ומטופח, ואף שהישראל נהנה ממלאכה זו אין זה כמלאכה עבור ישראל. והנה המנן אברהם (סי' רמ"ד ס"ה) כתב שבמקומו שוכרים נכרים בקבלנות לפנות זבל מן הרחובות בשבת, וכתב ליישב את המנהג שהוא משום שבעל רבים עושה ליכא חשדא, ועוד שיתקין הרחוב אין נזקא על קרע על פי ישראל כל כך. והיינו שכאשר נקדש עובד גשמי ללילת של ניקיון ותחוקת הרחוב, אין הדבר מתייחס לאדם פרטי מישראל, ואינו ניכר במלאכה הנעשית בשליחותו. אולם ראה במשנה ברורה (פ"א ה"א) שכתב שכמה אחרונים חלקו עליו. אמנם זה רק באופן שכתב המנן אברהם שחלקו עצמו שוכר את הגוי בקבלנות לפנות הזבל, אבל כאשר שר העיר שוכר פועלים עבור פינוי האשפה כתב הערוך השולחן (שם ס"ה) שאפילו אם הדבר נעשה על חשבון הישראלים, מותר, מפני שהמלאכה נעשית על פי פקודת שר העיר, ושמו נקרא על זה. הרי מבואר שכאשר יש גורם אחר שאינו יהודי מהנהל את העבודה, והפועלים פועלים על פי פקודתו ולצרכיו, אין המלאכה מתייחסת לישראל הפרטי, אף שהוא נהנה מן התוצאה. וראה בשו"ת ויען יוסף (אורח חיים פ"ה) שהוסף שבאופן זה אין חשש אפילו משום מראית העין, כיון שהדבר ידוע שהעירייה אחראית על פינוי האשפה והפועלים הם שכירים אצלם. ולפי זה נראה שביכולת שלפנינו שהעובדים אינם שכירי האורחים, ואף לא שכירי

להיראות במיטבו בכל עת, והם חוששים מתמונות של המתחם כשהוא נראה מוזנח.

ת. ניקיון השבילים, המדשאות והשטחים הציבוריים על ידי עובדי האתר הנכרים מותר, כיון שהמלאכה נעשית על פי פקודת הנהלת האתר ולצורך שמירת מראה המקום, ולא בשליחות האורחים היהודים. בחצרות הפרטיות נכון להחמיר, ולכן ראוי לבקש שלא ינקו אותן בשבת, אך אם בעלי האתר עומדים על כך מצד נהלי המקום, יש להקל, בפרט באופן שהאורחים לא ביקשו את המלאכה ואף ניסו למונעה¹¹.

שריפת דברי מאכל באש כדי לשפר את טעם הבשר המתבשל עליהם

קבוצת חובבי 'על האש' החליטה לערוך ניסוי קולינרי מעניין. הם שמעו כי בעולם העישון והצלייה משתמשים לעיתים בחומרי בעירה שונים, כדי להעניק לבשר ארומה מיוחדת. עלה בדעתם לנסות להשליך אל הגחלים הנמצאים מתחת לבשר מיני מאכלים שונים - פולי קפה, גרעיני קקאו, גאוזי מלך, שקדים, ואף עשבי תבלין וקליפות הדרים - בתקווה שאחד מהם יעניק לבשר טעם משובח במיוחד. אלא שאחד המשתתפים הסתייג מן הרעיון וטען: הרי כל האש הם דברי מאכל הראויים לאכילה, ובשריפתם הם נאבדים לגמרי. האם אין בכך משום איסור 'בל תשחית'?

ת. אין מניעה לעשות כן, כאשר שריפת המאכלים אכן מוסיפה טעם וארומה לבשר¹². אולם אסור לעשות זאת לשם משחק, סקרנות או השחתה גרידא¹³.

המשך בעמ' ד'

כל משפחה ומשפחה, אלא הם עובדי האתר, ובעלי האתר הם הקובעים את מדיניות הניקיון, כדי לשמור שהמקום יראה מתיז במיטבו, לצורך שמירה על שמו ועל תדמיתו, נמצא שהניקיון נעשה על פי פקודת הנהלת האתר, ושם האתר נקרא עליו. ואף שחברת הנופש היהודית שכרה את המתחם עבור האורחים, מכל מקום אין העובדים פועלים לפי הוראת האורחים, אלא לפי נהלי האתר ובעליו. ובפרט שהאורחים ואף חברת הנופש לא בקשו שישמש מלאכה אלו בשבת, ואדבריהם ביקשו למנוע זאת, אלא שבעלי האתר סיירו. ובכאני נהנו אף שהאורחים נהנים ממראה נקי ומסודר, אין להגדיר את המלאכה כנעשית בשביל ישראל שהרי הישראל אינו חפץ במלאכה זו בשבת ואינו מומין אותה, אלא בעל האתר עושה את שלו לצורך עסקו ותדמיתו, וזו הנאה הבאה ממלאכה שהנהלת המקום עושה לצורך עצמה ושם המקום, ואינם צריכים לעמוד את המקום או למחות עובדי הניקיון בכל פעם, וראה עוד בתשובות והנהגות (ח"א סי' רע"ח) מה שכתב בעניין זה.
12 ברמב"ם (מלכות ומלחמות פ"א ה"י) 'ואל האילנות בלבד, אלא כל המשמר כלים, וקורע בגדים, והורס בנן, וסוטים מעיין, ומאבד מאכלות דרך השחתה, עובר בלא תשחית'. ומדויק מלשונו, שלא אסרה תורה לא איבוד של מאכל, אלא דווקא כאשר נעשה בדרך השחתה, אבל אם המאכל נאבד כדי להשיג תועלת אחרת, אין זה בכלל איסור. וכן מבואר בדברי הרמב"ם עצמו (שם הלכה ה) שמוחל לקצוץ אילן פרי כאשר שווי העץ גדול מערך הפירות, או כשהאילן מוקד לאילנות אחרים, ואף שיש לאסור אסרה מזהל מזהל דרך השחתה. וכן כתב בספר החינוך (מצות תענית), וכן כתב הט"ו (יר"ד סי' קס"ד) שמוחל לנחור תלשיש כדי למכור את עריותיהם לקונים החפצים דוקא בעורות של בהמות שהותמו ולא נשחטו, וכתב שאין בזה משום 'בל תשחית' כיון שיש לו הנאה מזה, וכל שיש לו הנאה מההשחתה אין בזה משום 'בל תשחית'. וכן כתב המשנה ברורה (סי' ס"ה) בשם הח"א דאם (כלל א"א ס"ה) שאם החפץ חוטי הצליצת שבגדו הוא רוצה לחדשם, שמוחל לקרוע את החוטים הוא רשע לא לפנות את הקדרשיו, ואף שהחוטים ארוכים כגון אחר אין בזה משום 'בל תשחית' כיון שאינו בדרך השחתה. ולפי זה אם המאכל שנשרף מוסיף טעם או ארומה לבשר אין בכך משום 'בל תשחית' כיון שהמאכל לא נאבד בדרך השחתה.
13 כאשר אין לו תועלת בשריפת מאכלים אלו הרי הוא עובר בלא תשחית, ואף שיש לו הנאה מכך שיה מטיע הצליית הבשר, כיון שיכול לצלות את הבשר בדברים שאינם דברי מאכל. ומקור דין זה הוא

ושב דחה על פי מה שכתב הבית יוסף (שם) שבכלל טעם האיסור הוא כדי שלא יעשה כן פעם נוספת, ולגבי מלאכת שבת שהיא חמורה בלאו הכי אין חשש שיעשה מלאכה פעם נוספת, שאין אדם חוטא באיסור שבת החמור עבור הנאת אחרים.

והנה לכאורה היה מקום לומר שהט"ז והמג"א נחלקו בטעמי ההיתר שאין חוששים שישאל אחר יעשה מלאכה עבור ישראל בשבת הבאה, ונפקא מינה הוא במומר, שהרי לפי טעם ההיתר של הט"ז אין חשש שהישראל כשר יבקש ממומר לחטוא, ואילו לטעם ההיתר של המג"א הרי המומר לא יחוש לעשות מלאכה עבור ישראל אחר.

אך נראה שאין לחדש כאן מחלוקת, כי המג"א דן באופן שהישראל עשה מתחילה מלאכה מעצמו עבור חברו, וכתב שיש לאסור את זה כדי שלא תתקיים מחשבתו ויעשה כן גם לשבת אחרת, ועל כך כתב שאין חשש שיעשה כן שוב שאין דרכו של אדם לחטא עבור חברו, ובזה אין החשש שמא יצווה לו הנהגה לעשות לשבת אחרת, שהרי אין חשש שישראל יצווה לחברו לחטוא עבורו וכמו שכתב הט"ז, רק החשש שהישראל עצמו שכבר חטא עבורו כעת, יחטא עבורו פעם נוספת, ואין חוששים לכך באיסור שבת החמור. והט"ז שדן בישראל שעשה מלאכה עבור עצמו בשבת, נתן טעם שאין חוששים שיצווה לו לשבת אחרת כי איסור שבת חמור, יכול היה לתת טעם נוסף שאפילו יצווה לו לחטא אין אדם חוטא ולא לו, וכמו שכתב המג"א, שהוא הטעם המחלק מנכרי שבו החשש הוא שיצווה לו לשבת אחרת, ועל זה כתב שבישראל אין חוששים שיצווה לו. ועוד שהוא טעם מקדים שאין הדבר מתחיל כי אין חשש שכלל יצווה לו, ואין צריכים לבוא לטעם הנוסף שאפילו יצווה לו אין חשש שיחטא.

ואכן בשו"ע הרב (שם סעיף א) ובמשנ"ב (שם ס"ק ה) כתבו שני טעמים מפני מה כאשר עשה הישראל לעצמו מותר לאחרים ליהנות למוצאי שבת מיד: א. טעם הט"ז - אין חשש שיצווה לחברו ישראל לחלל את השבת הבאה. ב. טעם המג"א - גם חברו לא ישמע לו, שאין אדם חוטא ולא לו.

והנה במגן אברהם (סימן שכה ס"ק כב) משמע שחרש שוטה או קטן שעשו מלאכה עבור ישראל אסור ליהנות ממנה עד בכדי שיעשו. וכתב הפרי מגדים (שם) טעם החילוק בינם לבין ישראל גדול שלא אסרו במוצאי שבת עד כדי שיעשו, לפי שבישראל גדול אין כל כך חשש שמא יעשה כן שוב לשבת אחרת, שלא ישמע לו לחטוא עבור אחר ואין הדבר שכיח. וכתב שלפי זה במומר ששיכח שישמע לו יש לאסור במוצאי שבת עד כדי שיעשה. אך שוב כתב להסתפק שמא דווקא במומר גזרו שאיסור זה קל בעיני בני אדם, אבל אמירה למומר חמורה לאנשים ואין חשש שיכשלו בה לשבת אחרת, וכן אמירה לחרש ושוטה חמורה שהרי מלאכתם בשבת נחשב כמעשה איסור, ולא יבאו לגרום למלאכה על ידם, וכתב שאם יצווה לחרש ושוטה לבשל בשבת יש לאסור למי שנתבשל עבורו שהרי עבר באיסור לפני עיור, ואם נתיר הרי נתקיימה מחשבתו, וכל שכן במומר שאפילו כישל מעצמו עבור אחרים, אסור להם ליהנות מכך, שהרי בזה נתקיימה מחשבתו ושוב יש חשש במומר שיעשה כן גם לשבת הבאה, שהרי לא שייך אצלו טעם ההיתר שאין אדם חוטא ולא לו.

ולפי המבואר, הט"ז והמג"א לא נחלקו בדיון מומר, ולדברי הכל כאשר המומר עושה עבור אדם אחר, אם יהיה מותר ליהנות הרי נתקיימה מחשבתו, ויש חשש שיעשה כן גם לשבת אחרת אחרי שהוא מומר ואינו חושש לחטוא.

וכן כתב בשו"ת כתב סופר (א"ח סימן נ), שאין את ההיתר של המגן אברהם מצד שאין אדם חוטא ולא לו אלא במי שבישל בשבת בדרך מקרה. אבל מי שמבשל בקביעות בשבת עבור אחרים, כגון בעל פונדק המחלל שבת ומבשל בקביעות כדי למכור לאחרים, אסור למי שנתבשל המאכל שבבילו לאוכלו, שהרי בוודאי יש לחוש שיכשל גם לשבת הבאה ואין שייך בו אין אדם חוטא ולא

הוא משום שהפוסקים במומר דיברו, ומומר מסתמא מויד הוא, ועוד שכל עובר עבירה במויד נקרא מומר לאותו דבר.

בגיליון חתם סופר (שם מהדורה תניינא) שכתב שבוודאי כל זה במומר העושה איסורים במויד בשאט נפש שאין מצוים כבר להפרישו, אך העושה איסור במויד לתאבון בוודאי שמצוים להפרישו הגם שעושה במויד, וכתב שאפשר וגם כוונת הדגול מרובה כן.

ובעיקר מה שכתבו שבגוי אין איסור מסייע לדבר עבירה, גם בביאור הגר"א כתב כן בתחילה, אך שוב כתב בכמה ראיות שגם בגוי יש איסור לסייע, ולכן כתב לחלק שאיסור מסייע הוא דווקא כאשר הדבר ברור שהחוטא מתכנן לחטוא, אך כל שיש ספק בדבר אין איסור מסייע. וכן מפורש כבר בריטב"א (ע"ז ה) שאיסור מסייע הוא דווקא כאשר אומר בפה מלא שכוונתו לעשות האיסור, ורק באיסור לפני עיוור אסור אפילו אם רק אפשר שיעשה בזה איסור.

גם במגן אברהם (סימן שמו סק"ד) כתב בתחילה לחלק שבגוי אין איסור מסייע, אך שוב הביא מדברי התוספות (קידושין נז.) שמשמע שגם בישראל אין איסור מסייע, ושברש"י (ע"ז נה.) מבואר שיש איסור מסייע גם בגוי (וכ"כ בריטב"א שם).

במשנה ברורה (סימן שמו סק"ח) הביא מחלוקת האחרונים אם יש איסור מסייע בגוי, וכתב כי הגר"א סבר שיש גם בגוי, ושכן משמע הכרעת שו"ת אמונת ישראל (ס"י יד ד"ה אמנם, והר"ד בפתחי תשובה י"ד שם סק"ב) והברכי יוסף (שיר ברכה י"ד שם).

ג. בשו"ת בנין ציון (סימן טו) ובשו"ת כתב סופר (י"ד סימן פג) חילקו בין שני אופנים: כאשר העבירה נעשית בשעת הסיוע כבנידון הוצאה מרשות לרשות, יש איסור מדרבנן משום 'מסייע'. אבל כאשר הסיוע ניתן קודם למעשה האיסור שממציא לפניו את האיסור, אין בזה איסור מסייע.

וכן פסק למעשה בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימנים צג וקפד), שנשאל אם מותר להשכיר את ביתו ליהודי ספר המגלה בשבת בפרהסיא, והשיב להתיר על פי דברי הבנין ציון והכתב סופר, שאין איסור 'מסייע' אלא כאשר בשעת הסיוע נעשה האיסור מיד, אבל כאשר העבירה אינה נעשית בשעת הסיוע מותר. אמנם בשו"ת שבת הלוי (ח"ב סימן סב, ח"ט סימן סב) כתב שמדברי הראשונים נראה שלא כחילוק זה.

ובנידון דידן שקוונה אצל מחללי שבת בפרהסיא, הנה לדעת השו"ע במומר אין חשש איסור מסייע, אך נחלקו עליו כמה אחרונים שאפילו בגוי יש איסור מסייע. אמנם הסיוע שלו נעשה בימי החול ואינו בשעת האיסור, ולדעת הבנין ציון הכתב סופר ומהרש"ם אין בזה איסור מסייע, ויתר על כן נראה, כי מצד המציאות כלל אין שייך בנידון דידן איסור מסייע, כי אין בקנייתו בימי החול כל חשש מסייע לגרום את פתיחת הסיניף גם בימי השבת, שבלא הכי הם ישאירו סניף זה פתוח גם בימי השבת, ואין שייך ענין של סיוע לעשיית דבר עבירה, רק סיוע לעוברי עבירה לפרנסם ובוזה לא מצאנו איסור.

ד. קניית מוצרים שיוצרו בחילול שבת

בשולחן ערוך (א"ח סימן שיה סעיף א) פסק שישראל שעשה מלאכה לעצמו בשבת, אסור לו ליהנות ממלאכה זו עולמית, אך לישראל חברו מותר ליהנות ממנה מיד אחר מוצאי שבת. ובגוי שעשה מלאכה בשבת, אסור לישראל ליהנות ממנה אחר שבת עד שיעור זמן שיכול לעשות את המלאכה במוצאי שבת, שכיון שצריך להמתין ואין לו תועלת ממנה, שוב אין חשש שיצווה לגוי לעשות מלאכה לשבת הבאה. בט"ז (שם ס"ק א) ביאר את החילוק, שבנכרי יש חשש שיצווה בשבת הבאה, אך אין חשש שיכשיל את חברו ישראל באיסור שבת החמור.

ודן במגן אברהם (שם ס"ק ב) באופן שהישראל עשה את המלאכה מתחילה עבור ישראל חברו בשבת, והביא שכשם שמצאנו (י"ד סי' צט ס"ה) במבטל איסור ברוב היתר, שקנסו אותו עצמו שלא יהנה מהאיסור ואחרים מותרים, אך במבטל עבור אחרים גם הם אסורים כדי שלא תתקיים מחשבתו, הוא הדין גם אם עשה מלאכה בשבת כדי שיהנה חברו כי לאסור על חברו את ההנאה כדי שלא תתקיים מחשבתו.

להשיג את דבר האיסור גם בלא סיועו של האחר, והרי הוא כמי שנמצא עמו ב'חד עברא דנהרא', מותר לסייע לו לכתחילה, או שאף בזה יש איסור מדרבנן.

התוספות (עבודה זרה ו: ד"ה מנין), הרא"ש (שם פ"א סימן ב) והמרדכי (שם רמז תשצה) בשם הראב"ה (ס"א אלף נא) בשם אביו רבינו יואל כתבו שהדבר מותר.

לעומתם, התוספות במסכת שבת (ג. ד"ה בבא), הרא"ש (שם פ"א סימן א), הריטב"א (עבודה זרה ו: וזר"ח) (עבודה זרה ר"ף א): כתבו שאף באופן זה אסור מדרבנן, משום שחייב אדם להפריש את חברו מן האיסור, ויש בכך משום 'מסייע ידי עוברי עבירה'.

בדרכי משה (שם) סיים שבזמן הזה נוהגים שלא לחוש להכשיל גוי באיסור עבודה זרה באופן שגם בלאו הכי יכול להשיג את האיסור בעצמו, כיון שהנוצרים היום עובדים לשם קוונה שמים וארץ אלא שהם משתפים בעבודתם גם דבר אחר, ולא מצאנו שהגויים מצווים על השיתוף.

וכן פסק הרמ"א (י"ד סימן קנא סעיף א): 'יש אומרים, הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם, היינו דווקא אם אין להם אחרים כיצא בו, או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר, מותר למכור להם כל דבר. ויש מחמירין, ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו'.

אמנם דעת השולחן ערוך להחמיר. שהרי כתב (א"ח סימן שמו), לעניין איסור הוצאה בשבת: 'פשט ידו לפניו וחפץ בידו והניחו לתוך יד חברו העומד בפנים וכו', המכניס חייב, שעשה עקירה מרשות הרבים והנחה ברשות היחיד, וחבירו שקיבל מידו פטור, אבל אסור'. והיינו כדעת התוספות (שבת ג.) והרא"ש (שם פ"א סימן א) שהגם שמותר מצד איסור שבת שהרי כל המלאכה נעשית רק על ידי מי שבחפץ, אסור למי שבפנים מצד איסור מסייע שחייב להפרישו, וכן ביארנו הט"ז (שם סק"א) והמגן אברהם (שם סק"ד), שהאיסור הוא מדרבנן משום שמסייעו בעבירה.

ג. יישובי האחרונים בדברי הראשונים

אמנם לפי הבנת הרמ"א נמצאו לכאורה דברי התוספות והרא"ש סותרים אלו את אלו. במסכת שבת כתבו שאף ב'חד עברא דנהרא' אסור מדרבנן, ואילו במסכת עבודה זרה כתבו שהדבר מותר.

משום כך חלקו כמה מן האחרונים על הבנת הרמ"א, וכתבו שאין כאן מחלוקת בין הראשונים, ולדעת הכל יש איסור של 'מסייע ידי עוברי עבירה', אלא שיש לחלק בין סוגי המקרים. האחרונים יישובו את הדברים בכמה אופנים:

א. השו"ע (י"ד שם סק"ו) כתב, שדברי המרדכי והתוספות שהתירו אמורים דווקא בגוי או בישראל מומר שאין מצווים להפרישם מן האיסור, אבל בישראל שאינו מומר אסור משום 'מסייע ידי עוברי עבירה' (תוספות ורא"ש שבת).

ורבים מן האחרונים תמחו עליו, שאין דין מומר כדין גוי, ובוודאי אף במומר מצווים להפרישו מן האיסור כאשר הדבר בידינו. עיין שו"ת חוות יאיר (סימן קפה), שו"ת בנין ציון (סימן טו) ודגול מרובה (י"ד שם).

ב. הדגול מרובה יישוב, שהחובב להפריש מאיסור נאמר דווקא במי שעובר בשוגג. אבל בישראל הרוצה לעבור במויד על איסור, אף שאינו מומר גמור, אין מצווים להפרישו.

ולפי זה פירש גם את דברי השו"ע: 'ומומר דנקט השו"ע

בסימן טוב ובמזל טוב

מהיכלי תורה והוראה מוסדות "באר ישראל" נשגרו כוס של ברכה עם ברכת מזל טוב לבבית, קדם מעלת ידידנו ומכובדנו היקר והנעלה מחמכי ורבני כולל באר ישראל

הרה"ג דוב פשיגורסקי שליט"א להולדת הבת

יזכה לראות נחת ושמחה לאורך ימים ושנים טובות מתוך אושר וכבוד, בריות גופא ונהורא מעליא

לו. [וכתב שאין לומר שאין לקנוס בו כלל, שהרי בכל אופן הוא יבשל גם לשבת אחרת, ומה התועלת לקנוס שלא יהנה ישראל כשר ממלאכתו, שאין לנו לחלק בטענות כאלו והוא בכלל הקנס שקנסו חכמים].

יתירה מזו כתב: 'עוד אני אומר, אפילו אחרים שלא נתבשל לדעתם ורצונם, או אפילו לאלו שלא נתבשל בשבילם כלל, אסור להם לאכול מאותו התבשיל שנתבשל בשבת כדי להאכיל לאחרים ולהרוויח בו, דהא סוף מעשה תחילת מחשבתו היה למכור לאחרים, ומשום הכי מבשל כדי למכור לאחרים, ופשוט'. והיינו שדברי המגן אברהם שאסר למי שנתבשל עבורו והתיר לשאר בני אדם, היינו משום ששורש האיסור שלא תתקיים מחשבתו, והרי לא חשב על אחרים, אבל בנידון זה עיקר מחשבתו של בעל הפונדק למכור, ואם יוכל למכור גם לאחרים שלא נתן דעתו עליהם מתחילה, גם זה בכלל נתקיימה מחשבתו ואסור. אמנם האיסור שנתקיימה מחשבתו הוא לחוטא בעצמו, ומה שאסור לאחרים לקנות ממנו היינו משום 'לפני עור', שהרי קיימא לן שגם באיסור דרבנן יש איסור 'לפני עור'. ואף אם ידוע שיימצאו ישראלים אחרים שיקנו ממנו, ולא ידעו או לא יחושו לאיסור זה, מכל מקום הרי דעת המשנה למלך ורבים עמו שאפילו אם אחרים יעברו על איסור לפני עור ויקנו ממנו, אין בזה היתר שיעברו לכן בעצמו על איסור לפני עור. ועוד שהרי ייתכן שלא ימצא אחרים הקונים ממנו, ומלבד זאת, אף אם אין בכך משום 'לפני עור', יש על כל פנים משום 'מסייע ידי עוברי עברה'. ומדבריו מבואר שאסור לאדם לקנות מאכל שיצור בבית חרושת בשבת.

אולם כתב בחוט שני (שבת ח"ב עמוד מא), שאם אין ידוע שמוצר מסוים נעשה בחילול שבת, וכפי שמצוי כיום במפעלים גדולים המוחללים שבת, שאין אפשרות לדעת באיזה יום יוצר כל מוצר, אם קונה בחנות יש לסמוך על הרוב דכל דפריש מרובא פריש, ואין לאסור את קנייתו מטעם 'מעשה שבת'. ורק כאשר קונה במפעל יש לאסור מצד ששם הוא בגדר כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. [אך פעמים שרשום על המוצר קוד יצור שניתן לדעת ממנו באיזה תאריך בשנה הלוועית נעשה המוצר, והרי לפי התאריך ניתן לדעת אם נעשה בשבת, ובוזה אין להחליט גם בקונה בחנות עד שיברר שלא נעשה בשבת].

ה. כאשר ההימנעות מן הקנייה עשויה להשפיע

בנידון זה ידועה תשובת ההקדוה יעקב (ליקוטים ח"ב סימן ו), שנשאל בעניין בית חרושת למלט המחלל שבת, אם מותר לקנות מסחרתו. והשיב מן המבואר במסכת מועד קטן (יז, א), שהמכה את בנו הגדול עובר משום 'לפני עור לא תתן מכשול'. וטעם הדבר, שעל ידי הכאתו הוא מעורר אצל הדין רצון לעבור על מצוות כיבוד אב ואם. והוא הדין כאן, שעל ידי קנייתו הוא מחזק את רצונו והסכמתו של בעל בית החרושת להמשיך בעבודתו גם להבא.

ומעתה יש לאסור לקנות ממנו אף מן התוצרת הנעשית בימות החול, שכן אילו היו כל היראים נמנעים מלקנות אצלו, היה ממעט בחילול השבת, הן במספר הפועלים והן במשך שעות העבודה. נמצא שכל קונה מסייע בפועל לכך שחילול שבת יותר, ויש בזה משום 'לפני עור' מדאורייתא. וכתב שם שלדיון זה הסכים גיסו החזון איש. [וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן עט) מה שכתב בנידון חידוש ההקדוה יעקב].

ומכל מקום כתב בחוט שני (שם שער הציון ס"ק לג), שכל זה אמור דווקא באופן שאם שומרי השבת יימנעו מלקנות מן המפעל המחלל שבת, תהיה לכך

שאינ מנהג קבוע, יאמר קדיש במשך כל שנים עשר החודשים, מפני שזו זכות גדולה לנשמת הנפטר¹⁶.

עזרה לאחרים בזמן שהילדים ממתנים בבית

אני אמה לילדים, לפעמים קורה שאני רואה ברחוב מישהי שזקוקה לעזרה דחופה, אך יודעת שילדיי ממתנים לי כעת בבית. האם נכון לעצור ולעזור לה או שתקף כאן הכלל ההלכתי ש'עניי עירך קודמים'?

ת. מתוך השאלה נראה שאין מדובר בעזרה שהיא בגדר של 'פיקוח נפש', יען שפיקוח נפש דוחה הכל. לכן העזרה המוגשת לכל אדם היא מדין 'השבת אבידה'¹⁷, ובדין השבת אבידה מבואר שאינו צריך להפסיד כדי להציל לשני, ולכן כל עזרה שאיננה בכלל פיקוח נפש לא חייבת לבוא אם היא על חשבון המסייע והעוזר¹⁸. ולגבי הכלל של 'עניי עירך קודמים', אכן פשוט שלגבי חיוב העזרה, חל הכלל של כל הקרוב קרוב קודם, ועל כל אחד מוטל לעזור קודם כל לבניו ובני ביתו¹⁹.

דמי תיווך כשהמוכר הויל את מחיר הדירה

ראובן תיווך לשמעון דירה, ובעת שישב שמעון עם המוכר הויל המוכר את המקח. לפי איזה ערך עליו לשלם למתווך?

ת. ישלם כפי ערך העסקה שעשה²⁰.

כתבו כי אפילו בנן הידוע על אביו שהיה רשע, ממילא לא שייך טעם זה ויאמר כל ה"ב חודש, כ"ב בפתיחת תשובה (שם סקט) בשם ספר חזונו ירושלים (סי' רנ"ג) שמי שיועד באביו ואמר שהיו רשעים מאותם שנידונים י"ב חודש י"ב חודש ראוי ומחויב שיאמר קדיש י"ב חודש ע"ש. וכ"כ בשו"ת חת"ס (י"ד סי' שפ"ב) במי שאיבד עצמו לדעת שאע"פ ששאר אבילים יכולים לעכב בעד בנו מלומר קדיש, נ"ל פשוט שאם הבן מקבל עשרה בביתו באופן שאין הפסד לאבילים יכול לומר קדיש כל י"ב חודש, דלענין מאי אינו אומר רק י"א חודש דלא לשווא לאביו רשע והוא גברא שוי נפשיה רשיעי וניחא ליה דתתוי ליה כפרה וכו'. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ד סי' ס"א) שאף שדא"ה היה עדיף לומר קדיש כל י"ב חודש, אבל כבר כתב הרמ"א שנהגו שאין אומרים קדיש רק י"א חודשים, ולכן פשוט שהוא בסתם איננו שידועין לשומרי תורה, אבל כשידוע להבן שלא היו שומרי תורה שהיו מחללי שבתות אף שהיה קל לפרנסתו ולא לשאר דברים, יש לו לומר קדיש כל י"ב חודש וכ"ש כשהיו מחללי שבתות גם לשאר עניינים אף רק לתאיבון שיש לו לומר כל י"ב חודש.

17 בדיון 'השבת אבידה' יש ב' דברים: א. הצלה ועזרה למנוע שלא יבוא לידי אבידה, ובכלל זה גם עזרה לכל אדם. ב. השבת אבידה שנאבדה כפשוטו כשמוצא חפץ שאבד לבטלה.

18 כמ"ש בשולחן ערוך (ח"ב סי' רס"א): מי שאבדה לו אבידה ופגע באבידתו ובאבידת חברו אם יכול לחזור את שתיהן חייב להחזירם, ואם לא יחזיר את שלו שאבידתו קודמת אפילו לאבידת אביו ורבו כדדרישין מאפס לא היה בן אביו, ואנפ"כ יש לו לאדם לכנס לפניו משותף הדיון ולא לדקדק ולומר שלי קודם אם לא בהפסד מוכח. ואם תמיד מדקדק פורק מנוח עול מגילות חסדים וסוף שיצטרך לבטלה.

19 לגבי סדרי העדיפויות ראה רמ"א (י"ד סי' רנ"א ס"א), עצמו, אביו ואמו, בניו, אחיו, קרובים, שכנים, אנשי עיר.

20 מחיר התיווך נקבע לפי מחיר העסקה בפועל, ולא לפי מה שהוצע במחילה. ואם נאמר שלא זו העסקה שדוברת בניהם, נמצא שבטלה קציצתם וישלם כפי המקובל בשוק.

חיימום קופסת שימורים עם תכולתה

יצאנו לקמפינג, ולקחנו עמנו קופסאות שימורים של אפונה וגזר, תירס, חומוס ושעועית. הקטניות שבתוכן ראיות לאכילה כמות שהן, אך אנו מעדיפים אוכל חם. אם נחמם את האוכל בתבניות חד פעמיות על האש הוא יחרך, לכן ברצוננו להניח על האש את הקופסאות עצמן, וכך לחמם את המאכלים. האם מותר לעשות כן או שצריך לטבול את הקופסאות קודם החימום?

ת. קופסת שימורים אינה חייבת בטבילה אף כאשר מבשל בה את תכולתה או חוזר וממלא אותה אחר ריקונה, אך יש שהחמירו בזה¹⁴.

קדיש על נפטר שלא השאיר אחריו בנים

יהודי נפטר ולא הותיר אחריו בנים שיאמרו עליו קדיש. קרוב משפחתו קיבל על עצמו לומר קדיש לעילוי נשמתו. האם יש להפסיק את אמירת הקדיש לאחר אחד עשר חודש, כפי שנהוג באמירת קדיש על אב ואם, או שיש להמשיך ולומר קדיש במשך שנים עשר חודש שלמים? והאם יש הבדל בין אם אומר הקדיש הוא קרוב משפחה לבין אדם שאינו קרוב?

ת. כאשר מי שאומר קדיש על הנפטר אינו מיוצאי חלציו אלא אדם אחר, אין חילוק בין אם האומר הוא קרוב משפחה ובין אם הוא אדם אחר שקיבל על עצמו לומר קדיש לעילוי נשמת הנפטר, והדבר תלוי במנהגו¹⁵. במקום

מדברי הגמרא (שבת קכ"ג) שהאוכל פת חטים כאשר יכול לאכול פת שעורים עובר משום בל תשחית, אך אמרו על זה בגמרא שאין זה להכלה ומשום שבל תשחית של הגוף עדיף, וזו שיתור בריא לגוף לאכול פת חטים וזו עובר על זה בכל תשחית, ומבואר שבלא טעם זה עובר בכל תשחית כאשר יכול להשתמש בדבר וזו ומשתמש בדבר יקר. וכן הוא בגמרא (שם קכ"ג) ששמואל הקיד דם ונצטן צוהו שביקעו וישרפו כסא של תורה שהיה שם כדי שיתחמם, וראה ברש"י (י"ד צ"ח) שכתב הטעם לפי שלא היו שם עצים אחרים, ומבואר שאם יש עצים אחרים אין שנהגה מאיבדו החפץ עובר משום בל תשחית. וכן כתב להלכה בשר"ע הרב (הל' שמירת גופו ונפש סט"ו) שאם יש לו עצים ושוורף כסא או שולחן כדי להתחמם עובר בכל תשחית.

14 דעת הפוסקים שהקונה מוצרי מזון מאכילתם בכלים העשויים מאמתת או זכוכית [ובגמרא קופסאות קפה, בקבוקי יין ומיץ ענבים וכדו'] שרשאי להשתמש בהם ולרוקנם לאט לאט בדרך שימוש, ואינו צריך לרוקנם מיד ולטבולם. ומצאנו ב' טעמים בטעם הדבר: א. על פי מה שכתב בשו"ת מהר"ל דיסקין (קרא סי' ה' אות קל) שהוצאת התכולה מהכלי אינה מוגדרת כפועולת השתמשות בכלי, אלא כריקון המאכל מהכלי, ומותר לקונה לרוקן את המאכל לדרך שימוש ואינו חייב לרוקן חפץ מיד, וכעין זה כתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' ס' אות י') וכן כלי בשומי בשמירת שבת כהלכתה (פ"ט הנהגה מד), ב.

באגרות משה (י"ד ח"ב סי' מ) כתב שכלים אלו הרי הם כחותלות וקליפה בעלמא וזו עליהם שם כלי כלל, ורק כאשר הישראל משתמש בהם לשימוש חוזר הרי הוא מחשיבם בזה וחל עליהם שם ח"ה, ושוב אינם צריכים טבילה כיון שזה כלי שנוגע ביד ישראל. אמנם לסברה הראשונה אסור למלאות את הכלי אחר שגמר לרוקנו כיון שהכלי חייב בטבילה, וכן נכתב להדיא במנחת שלמה שם. וכל זה הוא לענין כלים שבהם היה עליהם צורת כל קודם מילוי האוכל בתוכם, אבל לענין קופסאות שימורים כתבו בצ"ץ אליעזר (ח"ה סי' כ' אות א) ובחוט שני (שבת ח"א ע"ב כ"ב) שאין בזה כלל חיוב טבילה, ומשום שהוא נחשב ככלי שטעמו ישראל, שהרי החזון איש (א"ח

השפעה על בעלי המפעל והם יצמצמו או יפסיקו את חילול השבת. אבל אם ההימנעות לא תשפיע כלל על המשך חילול השבת, אין בזה איסור משום 'מסייע ידי עוברי עברה'.

יש להעיר על דבריו שבקהילות יעקב עצמו כתב קודם לכן שאפילו לא תהיה לדבר השפעה על העבודה של המפעל בשבת, הרי כל עצם העבודה שלו הוא עבור הלקוחות ואם לא יהיו לקוחות הרי לא יעבוד בשבת, והיות שהמפעל עובד בשבת עבור כל הלקוחות, הדבר תלוי במחלוקת הפני משה שהתיר איסור לפני עיור באופן שבלאו הכי איש אחר יניח את המכשול לפני החוטא, והמשנה למלך וסייעתו וכן היא הכרעת השדי חמד לעיקר שאין במה שבלאו הכי יחטא אחר באיסור לפני עיור כדי להתיר לו להניח את המכשול. ועוד כתב שאפילו אין איסור לפני עיור בוודאי שיש בכי האי גוונא איסור מסייע לדבר עברה.

וצריך עיון שלא ביאר החוט שני מפני מה הכריע שלא כדברי הקהילות יעקב. ונראה טעמו לפי שיש לחלק כי כל מה שכתב המשנה למלך שעובר בלפני עיור גם כאשר אדם אחר בלאו הכי יניח את המכשול לפני העיור, זה דוקא כאשר מניח חפץ של איסור ממש לפניו, לא כאשר כל הלפני עיור הוא רק במה שיוצר רצון וסיבה למפעל לעבוד גם בשבת, אין בקניה שלו גרימת רצון כלל, שהרי בלאו הכי הרצון קיים גם בלעדיו. וכן הוא לגבי איסור מסייע שיש לו להפריש את החוטא ולא לסייע, אך באופן זה אין כל משמעות בקניה לגבי מה שיעבוד בשבת.

בספר דרך שיחה (עמוד רעט) הביאו מה שסיפר הגאון רבי חיים קנייבסקי, שהחזון איש ביקש מבעל הקהילות יעקב ב' פעמים לכתוב תשובה בהלכה: פעם אחת בעניין עגונה, ופעם שנייה בעניין איסור קניית מלט ממקום המחלל שבת. ומכל מקום אמר הקהילות יעקב שאינו רוצה לחזור ולהדפיס את התשובה בעניין השני, משום שיש צד להקל ללכת אחר הרוב, שרוב התוצרת אינה נעשית בשבת. עוד הוסיף שאין רוב הציבור יכול לעמוד באיסור כזה, שאם כן 'לא שבקת חיי לכל בריה', ולא יהיה ניתן לקנות כמעט דבר. וכעין זה כתב בשו"ת אז נדברו (ח"ב סימן לו), שאין בכוחו לאסור להשתמש במוצרים המיוצרים בבתי חרושת המחללים שבת כאשר כל הצד לאסור הוא רק מפני חילול השבת, שאם כן אין לדבר סוף, ודיינו במה שאסור עלינו להשתנות.

אך באמת שדברי הגאון רבי חיים קנייבסקי בשם הקהילות יעקב קצרים ואינם מחזוריים, שהרי כתב לאסור משום שהוא גורם למפעל סיבה לייצר עוד, ואז העבודה בשבת מתרבה, ולא כתב טעם להתיר חשש זה. ומה שכתב ללכת אחר הרוב נכון כאשר טעם האיסור מצד 'מעשה שבת', אך כאן טעם האיסור מצד לפני עיור. ומה שכתב שאם כן לא שבקת חיי לכל בריה, הרי יש מפעלים רבים שאינם עובדים בשבת. ונראה כי דבריו אמורים דוקא לגבי מה שלא ניתן להשיג בדרך אחרת, כגון שגיתן לקנות מלט רק במפעל אחד שפועל בשבת. ובזמנינו ברוב הדברים לא שייך טעם זה, כי ניתן לקנות גם ממקום שאינו מייצר בשבת.

ו. העולה מדברי הפוסקים

לפי כל האמור נמצא, שמעיקר הדין אין חיוב להימנע מקנייה ברשת המחללת שבת, כאשר הקנייה עצמה נעשית בהיתר ואינה גורמת באופן ישיר להרחבת חילול השבת.

אולם כאשר מדובר בהתארגנות ציבורית רחבה, שיש בכוחה להשפיע בפועל על הנהלת הרשת לצמצם או להפסיק את חילול השבת, יש להימנע מלקנות שם, הן מצד 'מסייע' ולפני עור' והן מצד חילול השם, וכפי שיבואר להלן.

ז. חובת מחאה וערבות על חילול השבת

עד כאן נתבאר השאלה מצד איסור 'לפני עיור' ו'מסייע ידי עוברי עברה'. אך כבר כתב בשו"ת שבת הלוי (חלק יא סימן כט) שכאשר הנידון הוא פירצת חומות השבת ח"ו, אין לדון רק לפי אמת מידה האם יש כאן איסור לפני עיור ומסייע, אלא יש לעשות כל אשר ניתן כדי למעט בחילול השבת, וז"ל: הלב יודע דמסייעים רבים מישראל לחלל שבת, וכל הנדונים הרבים באחרונים ובשו"ת, לא מגיעים לנדון כזה שנבנה ארץ רחבת ידיים, עם בניינים ומפעלים לרוב, ומחללים בכל ש"ק מאות

ואלפים מישראל, ובועטים במצות שבת, וכי דבר כזה נחיר באמת המידה אם יש לפני עור או מסייע או לא. וכי חילול שבת וחילול ה' גדול כזה נחפש דרכים בהלכה להקל בשעת הדחק, ואין לו אלא עצה אחת להסתלק מזה לגמרי. ובפרט בארץ ישראל שבעונותינו הרבים שנרמס כ"כ שמירת שבת דרבים, ובונים עוד מקומות להגדיל התבערה. ולא ראיתי שום תועלת לציין ספרי שו"ת והלכה, כי אין לדמות שום הלכה לחומרת נדון הזה. עכ"ל.

וכעין זה כתב גם בסוף תשובת הקהילות יעקב (שם, ד"ה ומלבד) שידועה שיטת הרמב"ם (שבת פרק ו הלכה ה), והובאו דבריו במגן אברהם (סימן שכה ס"ק לא), שכל מלאכת שבת שנעשית על ידי גוי בפרהסיא עבור ישראל אסורה עולמית למי שנעשה עבורו, ופשוט שכל שכן אם חס ושלום נעשה כן על ידי ישראל. וכתב שהגם שדעת הר"ן (ה"ד בט"ז שם ס"ק יג) שרק בקבר החמירו שיש בזה זילות גדולה וגנאי למת להיקבר בקבר שנחפר בשבת, עכ"פ הרי דעת הרמב"ם לאסור עולמית. ועוד שקרוב לומר שגם הר"ן חלק דווקא במלאכת שבת שנעשתה על ידי גוי בשבת שאינו מצווה באיסור שבת, אך מלאכת שבת שנעשית על ישראל בשבת בפרהסיא שהחילול ה' גדול מאוד אפשר שגם הר"ן מודה שאסור ליהנות מזה עולמית מפני חילול השם.

וכתב הקהילות יעקב (שם ד"ה סוף דבר) שבנידון זה יש לדון מצד נוסף: חובת המחאה והערבות המוטלת על כל אדם מישראל למנוע עברה כאשר הדבר בידו. ועל זה נאמר (עבודה זרה יח.) 'כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נענש עליו'.

אלא שבעיקר חובת המחאה מדין מצוות 'הוכיח תוכיח את עמיתך', ולא תשא עליו חטא', כתב בביאור הלכה (סימן תרח סעיף ב ד"ה אבל) 'ודע דמתבאר דמה שפסק הרמ"א (שם סעי' ב) בדבר המפורש בתורה חייב למחות (-אפילו כאשר החוטא בוודאי לא ישמע לו להפסיק העברה), דוקא שהוא באקראי, אבל אלו הפורקי עול לגמרי כגון מחלל שבת בפרהסיא או אוכל נבילות להכעיס כבר יצא מכלל עמיתך, ואינו מחויב להוכיחו. וכן איתא בתנא דבי אליהו רבה (פ"ה) הוכח תוכיח את עמיתך, ועמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ומצות אתה חייב להוכיח אותו, אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו. והעתיק זה הגר"א בקיצור באדרת אליהו ע"ש, ולענין אוכל נבילות לתיאבון או מחלל שבת שלא בפרהסיא יש לעיין בדבר'.

ובמקום אחר כתב (ביאור הלכה סימן א ד"ה ולא יתבייש) 'אם הוא עומד במקום שיש אפיקורסים המתקוממים על התורה ורוצים לעשות איזה תקנות בעניני העיר, ועל ידי זה יעבירו את העם מרצון ה', ופתח בשלום ולא נשמעו דבריו, כגון זה לא דיבר הבית יוסף מאומה, ומצווה לשנאתם ולהתקוטט עמהם ולהפר עצתם בכל מה שיוכל, ודוד המלך ע"ה אמר (תהלים קלט כא-כב) הלא שונאך ה' אשנא ובתקוממיו תקלית שנאה שנאתים לאובים היו לי'. ואין הדברים סותרים זה את זה, שכאשר הם באים לקלקל את תיקון הארץ מוכרחים לקלקל מחשבת ועצתם בכל תוקף, אך כאשר הם חוטאים לעצמם, ואין תועלת במחאה אדם חייבים להוכיחם.

ומעתה יש לדעת שכאשר אדם רואה חנות הנפתחת בשבת, אין השאלה מצמצמת לכך שקנייתו הפרטית אינה גורמת במישירן לחילול השבת. עדיין יש לברר אם מוטל עליו לפעול כדי להביא להפסקת חילול השבת, או לכל הפחות לצמצמו.

חובת המחאה אינה מתקיימת דווקא בפנייה ישירה לבעל החנות. כל פעולה סבירה ומקובלת שיש בה אפשרות ממשלת להשפיע על המשך חילול השבת עשויה להיות בכלל חובת המחאה.

לפיכך, כאשר אדם מגלה שחנות החלה לפתוח בשבת, ובידו להעביר את המידע לארגונים או לנציגי ציבור העוסקים בשמירת השבת, אשר עשויים לפעול באופן מעשי להביא לסגירת החנות בשבת, יהיה מוטל עליו לעשות כן. בפרט בזמננו, כאשר פעמים רבות אין לאדם היחיד אפשרות מעשית לפעול בעצמו, והדרך היעילה היחידה העומדת לפניו היא למסור את המידע לגופים שיש בידם לעורר את הציבור ולפעול מול הנהלת הרשת.

הדבר מתחזק כאשר אין מדובר במקום הפתוח בשבת זה מכבר, אלא בחנות שהחלה עתה לפרוץ את גדר שמירת השבת. במצב כזה, מחאה בתחילת הדרך עשויה למנוע את התבססות חילול השבת ולהרתיע חנויות נוספות מללכת בעקבותיה.

ח. האחריות כלפי העובדים

מלבד עצם חילול השבת של בעלי החנות, יש בדבר גם אחריות כלפי העובדים הנדרשים או מתפתים לעבוד בשבת. פתיחת החנות יוצרת מציאות שבה יהודים נוספים נגררים לחילול שבת לצורכי פרנסה, ולעיתים אף מתקשים לסרב לעבוד מחשש לפגיעה במעמדם או בפרנסתם.

משום כך, הפעולה להביא לסגירת החנות בשבת אינה רק מחאה כנגד הנהלת העסק, אלא גם ניסיון למנוע הכשלה של עובדים נוספים ולסייע להם שלא להגיע לידי חילול שבת. אף מצד הערבות ההדדית יש אפוא טעם לחייב את האדם לפעול בדרך שיש בה סיכוי ממשי להביא לתיקון המצב.

ט. חשש לנזק לזכיינים אחרים

אמנם יש לדון אם על האדם להימנע ממחאה מפני החשש שזכיינים אחרים של אותה רשת, אשר אינם מחללים שבת ולא היה בידם למנוע את פתיחת הסניף האחר, עלולים להינזק מן המאבק הציבורי.

אולם נראה שאין בחשש זה כדי לבטל את עצם חובת המחאה. ראשית, זכין הבחור לפעול תחת שמה של רשת המאפשרת לחלק מסניפיה לפתוח בשבת, מקבל עליו במידה רבה גם את הסיכונים הציבוריים והמסחריים הכרוכים בהתנהלותה של הרשת. הנזק האפשרי אינו נגרם אפוא מפעולת המוחה בלבד, אלא בראש ובראשונה מהחלטת הרשת לאפשר חילול שבת תחת שמה.

נוסף על כך, חובת המחאה על חילול השבת אינה מוטלת רק על האדם שגילה את הדבר, אלא גם על יתר הזכיינים והעליונים בעניין ברשת. אף הם מצויים לפעול מול הנהלת הרשת כדי שלא יעשה שימוש בשם המסחרי המשותף לצורך חילול שבת. ממילא אין לומר שעל המוחה להימנע מפעולה מפני שהמחאה עלולה לעורר לחץ גם עליהם, כאשר אף עליהם מוטלת האחריות לפעול לתיקון המצב.

ומכל מקום, יש למקד את המחאה בסניף המחלל שבת ובגורמים האחראים לפתיחתו, מבלי לפגוע שלא לצורך בזכיינים שומרי שבת. חובת המחאה נועדה להביא לתיקון חילול השבת, ולא לגרום נזק מעבר לנדרש להשגת מטרה זו.

י. חובת מחאה באמצעות הימנעות מקנייה

לפי זה, במקום שבו מתקיימת מחאה ציבורית מסודרת נגד רשת המחללת שבת, והימנעות הציבור מקנייה עשויה להשפיע על הנהלת הרשת, אין לראות את ההימנעות כמידת חסידות בלבד.

במצב כזה, עצם ההימנעות מן הקנייה היא אחת מדרכי המחאה האמעשיות, ויש בה כדי להפעיל לחץ כלכלי וציבורי להפסקת חילול השבת. מנגד, קנייה ברשת בשעה שהציבור נאבק על שמירת השבת עלולה להחליש את המחאה, לסייע להמשך הפתיחה בשבת ואף לגרום לחילול השם.

נמצא שיש לחלק בין מקום שבו קנייתו של היחיד, או הימנעותו מן הקנייה, אינן עשויות להשפיע בפועל על המשך חילול השבת, שאז עיקר הדין הוא מצד מידת חסידות שיהודי כשר אין מסוגל לקנות במקום שמבזה כבודו של אביו שבשמים ואת כבוד השבת הקדושה, לבין מצב שבו קיימת התארגנות ציבורית יעילה, שיש בכוחה להשפיע על הנהלת הרשת או החנות, שאז מצטרפת גם חובת המחאה. ואם עצם הקנייה גורם לבעל החנות לעסוק יותר במלאכה בשבת, וכגון שהוא מייצר בעצמו, ולפי כמות הביקוש הוא מרבה את היצור גם בשבת קודש, עוד יש כאן איסור לפני עיור ומסייע לפי החידוש של הקהילות יעקב שהסכים לו החזון איש.

וכל שכן כאשר ההתארגנות נעשית בעקבות קריאת הרבנים להימנע מקנייה באותה רשת או חנות. באופן זה יש להישמע לקריאת הקודש, הן מצד החובה לשמוע לדברי חכמים, בבחינת 'ועשית ככל אשר יורוך', והן משום שבמצב כזה ההימנעות מן הקנייה מקבלת גדר

של קידוש השם ומחאה על חילול השבת. נוסף על כך, כאשר ציבור שלם נענה לקריאה זו, יש להימנעות כוח השפעה ממשי, ובכוחה להביא לצמצום חילול השבת ואף להפסקתו.

יא. האם ניתן לשלם את ההפרש מכספי מעשר כספי

הרמ"א (י"ד סימן רמט סעי' א) כתב: 'ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה, רק יתנו לעניים'. ודבריו הם ממה שכתב מהרי"ל (הלכות ראש השנה ע"מ רעג), אמנם מהרש"ל (הגהות הטור ס' רמז) והדרישה (שם אות א) הביאו את תשובת רבי מנחם שמואל לעשות במעות מעשר כספים כל דבר מצוה, והביאו דבריו בט"ז (שם ס"א א) ובש"ך (ס"א). בבאר הגולה (ס"ה) כתב דמה שכתב הרמ"א ע"פ מהרי"ל שאין לעשות מצוה במעות מעשר, היינו מצוה שכבר נתחייב בהם, וכוונתו על פי מה שכתב הט"ז (שם ס"א), שאין אדם רשאי לפרוע את חיוביו הפרטיים מכספי מעשר, משום שנמצא 'פורע חובו מן הצדקה', ולפי זה אין כאן מחלוקת בין מהרי"ל ובין רבי מנחם.

אך בתשובות חתם סופר (י"ד סימן רלא) כתב שהמעיים בפנים דברי מהרי"ל (שם, ובש"ת מהרי"ל ס' נו אות ז) יראה שטעמו משום שמעות מעשר שייכות כבר לעניים ואין לעשות בהם שום דבר אחר, ולכן כתב לחלק שדברי מהרי"ל הם במי שכבר הנהיג בעצמו ג' פעמים לתת המעשרות לעניים, ששוב כל מה שמפריש כמעשר הוא לעניים, ואילו רבינו מנחם כתב במי שהתנה לעשות במעות מעשרות כל דבר מצוה, ולכן מותר לו כמה מיני מצוות לעשות במעות אלו.

בנידון שלפנינו, ההפרש שבין המחיר המזול למחיר הגבוה אינו צדקה ואינו נתינה לעניים, אלא הוצאה לצורך מצוה, ולכן כאשר נהג כך מתחילה או התנה על כך שיוכל לעשות במעות מעשרות כל מיני מצוה, גם מצוה זו שרי.

יב. האם יש לחלק בין קנייה רגילה לבין קנייה לצורכי שבת ויום טוב

אמרו חז"ל במסכת ביצה (טז): 'כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים, חוץ מהוצאות שבתות והוצאות יום טוב והוצאות בניו לתלמוד תורה, שאם פיתח - פוחתין לו, ואם הוסיף - מוסיפין לו'. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן רמז סעי' א): 'צריך לזרז עצמו לכבד את השבת'.

ומבאר מדברי חז"ל, שהוצאות שבת ויום טוב אינן בכלל החשבון הרגיל של פרנסתו של אדם, והקב"ה מחזיר לו את מה שהוציא לכבוד השבת ויום טוב.

לפיכך יש לומר שכאשר מדובר בקנייה לצורכי שבת ויום טוב, יש טעם נוסף להעדיף לקנות במקום הראוי יותר, אף אם הדבר כרוך בהוצאה גדולה יותר. שהרי הוצאה זו נעשית לצורך כבוד שבת ויום טוב, ועליה נאמר: 'אם הוסיף - מוסיפין לו'.

אולם נראה לחלק שמה שמשלם יותר בחנות יקרה אינו בכלל צרכי שבת, רק צורך של מצות תוכחה ושל שמיעת בקול חכמים באופן של התאגדות למחאה ציבורית, או של מידת חסידות שאינו קונה במקום שמבזה את כבוד אביו שבשמים. וכל שכן לגבי קנייה רגילה לצרכים השוטפים של ימות החול, שבה אין לפנינו מצוות כבוד שבת, וכל הדיון מתמקד בשאלת מידת החסידות וקידוש השם, יש לדון, האם כאשר אדם נמנע מלקנות ברשת המחללת שבת ובוחר לקנות במקום אחר במחיר גבוה יותר, מתוך רצון לכבד את השבת ולחזק את שמירתה, יש לראות אף את תוספת ההוצאה בכלל הוצאות שבת ויום טוב, שעליהן אמרו חז"ל: 'אם הוסיף - מוסיפין לו'. ולכאורה פשוט דברי הגמרא במסכת ביצה (טז). עוסקת בהוצאות המיועדות לצורכי השבת עצמם, כגון מאכלים, משקאות ושאר צרכי כבוד ועונג שבת.

אלא שיש מקום לצדד שגם הוצאה הנעשית מחמת כבודה של שבת בכלל זה היא, אף שאין החפץ הנרכש מיועד לצורכי השבת. שהרי כל הטעם שאדם מוותר על

ההנחה ומשלם יותר אינו לצורך הנאתו האישית, אלא מפני שהוא מבקש שלא ליהנות ממקום הפוגע בכבוד השבת, ומוכן להוציא ממון כדי לחזק את קדושתה. נמצא שתוספת ההוצאה עצמה נובעת מכבוד השבת, ולא משיקול מסחרי או צרכני רגיל.

ומכל מקום, אין בידינו מקור מפורש בדברי חז"ל או הפוסקים להחשיב הוצאה מעין זו בכלל הוצאות שבת ויום טוב ממש, ולכן אין לקבוע זאת כגדר הלכתי ברור. אולם נראה כי כל ממון שאדם מוציא לכבוד השבת ולמען חיזוק שמירתה אינו בכלל ההפסדים הרגילים של האדם. ואף שאין לומר בוודאות שתוספת זו מוגדרת מבחינה הלכתית כהוצאת שבת ויום טוב ממש, יש מקום גדול לראותה כהוצאה שנעשתה לכבוד השבת ולקדושתה, ולבטוח שלא יפסיד ממנה.

הלכה

א. מעיקר הדין, במקום שבו הקנייה עצמה נעשית בהיתר, אינה גורמת באופן ישיר לחילול שבת, ואין כל התארגנות ציבורית או קריאת רבנים שיש בכוחן להשפיע על המשך חילול השבת, אין חיוב גמור להימנע מן הקנייה, ואין אדם חייב להפסיד ממון ניכר בשל כך.

ב. אדם שנודע לו על חנות שהחלה לפתוח בשבת, ובידו להעביר את המידע לגורמים העשויים לפעול באופן ממש להביא לסגירתה בשבת, חייב לעשות כן מצד חובת המחאה והערבות. כאשר הדרך המעשית היחידה לפעול היא באמצעות פנייה לארגונים העוסקים בכך, אף פנייה זו בכלל הפעולות המוטלות עליו.

ג. אין לבטל את חובת המחאה מחמת החשש שזכיינים אחרים של אותה רשת יינקו. עצם הצטרפותם לרשת המאפשרת פתיחת סניפים בשבת חושפת אותם לסיכון זה, ואף עליהם מוטלת האחריות לפעול מול הנהלת הרשת למניעת חילול השבת. ומכל מקום, יש למקד את הפעולה בסניף המחלל שבת ובגורמים האחראים לפתיחתו, ולא לגרום נזק שאינו נצרך למאבק.

ד. כאשר קיימת התארגנות ציבורית יעילה, שיש בכוחה להשפיע על הנהלת הרשת או החנות, ההימנעות מן הקנייה אינה בגדר מידת חסידות בלבד, אלא מצטרפת בה גם חובת המחאה. במצב כזה, קנייה במקום עלולה להחליש את המאבק, לחזק את המשך חילול השבת ואף לגרום לחילול השם.

ה. כל שכן כאשר ההתארגנות הציבורית נעשית בעקבות קריאת רבנים להימנע מקנייה באותה רשת או חנות. באופן זה יש להישמע לקריאת קודש, הן מצד החובה לשמוע לדברי חכמים מצד 'ועשית ככל אשר יורוך', והן משום שהיענות הציבור לקריאה יוצרת מחאה ברורה של קידוש השם וכבוד השבת. נוסף על כך, כאשר רבים מצטרפים להוראה, יש לכך כוח השפעה ממש, העשוי להביא לצמצום חילול השבת ואף להפסקתו. וכבר הוכח בבירור שפעילות מעין זו הביאה לסגירת עסקים בשבת ומניעת חילול שבת.

ו. במקום שאין להימנעותו של היחיד השפעה מעשית, ואין קריאת רבנים או התארגנות ציבורית מחייבת, יש מכל מקום מעלה ומידת חסידות לבן תורה ולירא שמים להעדיף לקנות במקום שאינו קשור לחילול שבת, כאשר הדבר אפשרי ואינו כרוך בהפסד כבד.

ז. מי שרגיל להפריש את המעשרות כספים לצרכי צדקה, אין לו לכסות את ההפרש מכספי מעשר כספים, אך מי שרגיל להפריש גם לצרכי מצווה גם הוצאת ממון יתירה לכבוד השבת הוא צרכי מצווה.

ח. על הוצאות שבת ויום טוב נאמר שאינן בכלל ההוצאות הקצובות לאדם, ועליהן אמרו חז"ל: 'אם הוסיף - מוסיפין לו'. והגם שיש מקום לומר, שתוספת המחיר שמשלם אדם כדי לקנות במקום שומר שבת, במקום לקנות ברשת המחללת שבת רח"ל, אינה נחשבת ככלל הוצאות שבת ויום טוב. שכן, וודאי שיש שטורח לכבוד השבת ומוציא ממון כדי לחזק את קדושתה יזכה לשכר טוב הצפון לצדיקים. ואם יזכה שבזכות הנהגתו תתחזק שמירת השבת, שכרו גדול מאוד.

אליבא דהלכתא

הרה"ג אברהם שלום מושקוביץ

טעמים ופרטי דינים באיסור שיחת חולין (ב)

במאמר הקודם (חלק א) ביארנו כמה טעמים לאיסור שיחת חולין, שבפשוטו הוא משום ביטול תורה, ברם כמה טעמים נוספים נאמרו בזה, ולדינא יש נפק"מ האם אסור בנשים וקטנים ובמקום שפסור מלימוד תורה, והאם האסור הוא גם בשמיעה ובקריאה או רק בדיבור. במאמר זה חלק ב' נרחיב בדברי הפוסקים בפרטי דינים אלו.

נשים:

בפרי מגדים (או"ח ס' שז משב"ז סק"א) מתיר שיחת חולין בנשים משום שאין להם חיוב לעסוק בתורה. אמנם יש לציין מה שהביא הבני יששכר (דרך פקודין מצות לא תעשה לד חלק הדיבור אות ג) שדיבור דברים בטלים הוא בכלל אביזריהו דאזהרת 'לא תרצח', משום שדיבור האדם זהו חיותו ומתמט כשמרבה לדבר. ומובא שם בהערה בשם ספר 'דרך את אברהם' (מר' אברהם בן ר' חיים פאלג'י, פר' תצא דרוש ד) דלכן הנשים ממהרות למות מאשר אנשים משום שנשים דברניות ונטלו ט' קבין של שיחה.

וכמו"כ יש לידע שברבינו דברים עלולים מאוד להיכשל בדיבורים אסורים כגון לשה"ר וכדו', וכמו שאמרו חז"ל (אבות סוף פ"א) כל המורבה דברים מביא חטא, ובזה בודאי גם הנשים מזהירות. ובפרט שבתשעה קבין שיחה בטילה, לא ימלט שלא יהא כמה לוגין דיבורים אסורים...

קטנים:

הגם שיתכן שלפי השיטות [שהובא בהרחבה במאמר אחר] שאין בשיחת חולין אלא מידת חסידות ולא איסור ממש, אין חובת חינוך לאב לחנך ילדיו על כך, מ"מ כבר הזהירו הספרים שנוחו לחנכם מילדותם על ענין זה [וכמובן כל אחד כפי ערכו וצרכיו] כדלהלן:

הרד"ל (קונטרס שם האחד אליעזר אות ח) מבאר, שמה שהורה ר"א לתלמידיו (בכרות כח): 'מנעו בניכם מן ההגיון ופי' רש"י בפי' השני 'שיחת ילדים', שהכוונה שירגיל את בניו מילדותם למנוע משיחה בטילה ארוכה.

וראה דברים חריפים שכתב המדרש שמואל (אבות פ"ג סוף מ"י): ואפשר לי לפרש עוד מה שאמרו ששיחת הילדים מוציאה את האדם מן העולם, הכוונה לפי שהאדם מחוייב לחנך את הילד במצות ולהדריכו בדרכי ה', כי כן כתיב 'חונן לנער על פי דרכו', ולהסירו משיחה בטלה ומנבלות הפה, אשר הם הילדים מתפרקים בעבירה זו יותר מכל עבירות שבעולם, ולכן עבירה זו שביד הילדים שהיא השיחה, היא מוציאה את האדם, אביו של הילדים, מן העולם, על אשר לא ייסר את ילדיו במקל וברצועה. עכ"ל.

ובאמת כבר הזהיר על זה בספר חסידים (סימן י) חז"ל: כל דבר חסידות לנהוג בו בכל יום, דברים שיצרו קשה עליו, כגון רכילות ויצר הרע, דברים בטלים וכו', ולדבר דברים חדושים מדברי העולם, ללכת לטייל, שעל הכל יש יצר, וכל כיוצא בזה שנוהג תמיד ויצרו מתגבר עליו ואין יכול לעמוד בפניהם אלא כ"מילדותו החזיק בהם, לכן יחנך בניו באלה בקטנותם גם כשיזקין לא יעזבו ולא יניחם שנאמר (משלי כב ו) 'גם כי יזקין לא יסיר ממנה'.

ויש להביא דברי רש"י (דברים יא יט מספרי) עה"פ 'לדבר בם' - משה שהבין יודע לדבר, למדהו 'תורה צוה לנו משה', שיהא זה למוד דבורו.

קריאת עיתונים:

ראה מה שכתב היעב"ץ (מור וקציעה ס' שז ד"ה וכתבו הנה) לגבי קריאת ספרי מלחמות וכדו', חז"ל: גם בחול קבעו דואי אסורים בכל גוונא, משום שיחת חולין ודברים בטלים, לכל הפחות. ואינן מותרין אלא באקראי ודרך עראי, או בבית הכסא ובמקום שאסור להרהר בדברי תורה.

המשך בעמ' ז'

מצות עטיפת טלית וברכתה בבחור

מצות ציצית, וכן נפסק ביביע אומר (ח"ב סי' א), והטעם כמו בהנחת תפילין, שמברכים 'על מצות תפילין'. ובדרכי משה (אות ב') כתב, והביאו הט"ז (סי' קי), שחוששים לדעת הראשונים שהבאנו לעיל שלא יוצאים ידי חובה בטלית קטן, ולכן אם יברך 'להתעטף', משמע שבוז יוצא ידי חובה המצוה, אלא יברך 'על מצות ציצית', שמשמעותה הודאה להקב"ה שנתן לנו את מצות ציצית.

מנהגינו בלבישת טלית גדול

כפי הוצא מדברינו, שיש שיטה בראשונים שאין יוצאים ידי חובה כלל בטלית קטן, מנהגינו לחוש לשיטה זו, וללבוש גם טלית גדול, כמובא בשו"ע (סעיף ב' ג) שנתן שיטה ראשו בטלית, וגם בטלית קטן טוב להתעטף בו. והטעם הוא משום שחיישינו לשיטת הראשונים הנ"ל (כ"כ הלבוש), או משום שכך מכניע ליבו ומביאו ליראת שמים. אמנם עד גיל בר מצוה פחות מצוי כאלה שמקפידים על כך (עי' בשו"ת יחזקאל דעת ח"ד סי' ס"ב), אבל לכאורה מגיל בר מצוה אמורים ללבוש טלית גדול כדי לחשוש לשיטתם. וזוהו מצינו חילוק במנהגים בין האשכנזים, שנהגו כדעת קדמוני אשכנז, הרוקח (סי' שג) והמנהג (סי' קח), והובא המנהג בספר מהרי"ל (מנהגי מהרי"ל הל' גיטות אות ו'), לבין הספרדים שכן נהגו להתעטף בטלית מגיל בר מצוה.

והנה בגמרא במסכת קידושין (כ"ט), מסופר על רב המנונא, שלא כיסה ראשו בסודר מפני שהיה עדיין לא נשוי. ובבית יוסף (סי' ח אות ב) מבאר, שדאי שלא היו הולכים בגילוי הראש, אלא הכוונה כיסוי לצניעות, שהיו הנשואין רגילין להתעטף בו, אבל הבחורים לא נהגו כן, כי נראה כיוהרא.

ומזה למד בספר המנהגי (הני"ל) שבחור לא ילך בטלית, והסמך לזה את הנאמר בפסוק 'גדילים תעשה לך' וסמך ליה 'כי יקח איש אשה' (ומדבריו יש שלמדו שכלל לא ילכו בציצית, ותמחו על זה אך יבטלו מצוות עשה זו (שיירי כנה"ג סי' יז סק"ב), ותרצו האחרונים (מור וקציעה ס"ס יז, וראה אליה רבה שם סק"ג) שמדובר בטלית גדול דווקא, אך בטלית קטן ודאי שייכלו). וע"כ נהגו בני אשכנז כשיטתם, שלא ללבוש טלית גדול עד הנישואין.

ונאמרו בזה טעמים רבים, ונביא חלק מהם: בבני יששכר כתב טעם ע"פ סוד, שהיו בטלית גדול זוכים לאור המקיף הבא משמחה של מצוה, והשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה (יבמות ס"ב), אין ראוי להתעטף בטלית קודם שיישא אשה. ובדברי יצ"ב (סי' מד) כותב מטעם ששקולה מצות ציצית כנגד כל התורה, והשרוי בלא אשה שרוי בלא תורה. ומביא עוד טעם שמצוות ציצית הוא משום 'ולא תתורו אחרי לבבכם' וגו' (במדבר טו לט), והנשואין אשה ניצול ממצוה הירע, לכן רק לאחר הנישואין נותנים לו מצוות ציצית.

שיטת החולקים היא, שהגמרא במסכת קידושין מדברת על סודר בעלמא, ואין לדמות הדין לטלית, ולא יתכן לבטל מצות טלית גדול לבחור שמחוייב במצוות, וכן מובא בכף החיים (סק"ב), והוסיף שהרי מצוה זו גורמת לתיקונים בעולמות העליונים, כמובא בפרי עץ חיים (שער הציצית פ"א), שהם בחי הפנימיות וההיצוניות, ע"ש, ולכן לא יפסדו עצמם מזה הבחורים, וכן מנהג תוניס. וכן פסק בשדי חמד, והגאון רבי עובדיה יוסף זיע"א מביא דבריהם (יחזקאל דעת ח"ב סי' ב), ופוסק שילבשו הנערים טלית גדול בשעת התפילה מיום הגיעם למצוות, כמנהג הנשואים.

מצות ציצית חשובה עד מאוד ושקולה כנגד כל המצוות, כפי שכתוב (במדבר טו לט) 'וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה', ונשנתה בתורה פעמיים (בפרשיות שלה וכן תצא), והמבטלה מבטל חמשה עשר (כמובא בגמ' מנחות מד. וברש"י שם). אשר על כן, נבאר את טעם מנהגינו ללבוש טלית קטן בלבד וללא עיטוף כלל, ורק בגיל מבוגר יותר (לבני ספרד מגיל בר מצוה, ולבני אשכנז רק לאחר הנישואין), מתעטפים גם בטלית גדול.

שיטות הראשונים בחובת התעטפות

הנה בטור הובאו שתי שיטות בדבר חובת התעטפות בטלית דרך עטיפת ישמעאלים.

א. שיטת הגאונים המובאת בספר העיטור, שיוצאים ידי חובת מצות ציצית רק ע"י עיטוף גמור, וטעמם כמובא בב"י ובב"ח, שהוא משום תקנת חז"ל לברך 'להתעטף בציצית', וכן כמובא במו"ק (כד). לגבי אבלות, אמר שמואל, כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה. ומזה נלמד דה"ה לענין חיוב עטיפה בטלית. וכשיטתם מובא במדרכי ובאור זרוע, ולדבריהם מצות ציצית הינה רק בטלית גדול שראויה להתעטפות. (אמנם בערוך השלח (סי' ח ס"ה) לומד שגם לשיטתם יש חיוב גם בטלית קטן, רק שבטלית גדול, שמברכין על לבישתה 'להתעטף', צריך עטיפת ישמעאלים). ב. שיטת בעל העיטור עצמו, שכל טלית, גם אם אין בה התעטפות חייבת בציצית, ויוצאים בה 'יד' ח המצוה דרך שבני"א מתעסקים במלאכתו, פעמים בגילוי הראש ופעמים בכיסוי הראש. ואע"פ שמברכים 'להתעטף בציצית', הכוונה היא לכיסוי כלל, כמ"ש (דברים כ"ג) 'אשר תכסה בה'. ומה שנאמר במו"ק שחייבים עטיפה כעטיפת הישמעאלים, הכוונה לגבי אבלות דווקא, אבל לגבי ציצית אינו חייב בעיטוף. וכשיטתו נפסק בטור ובשו"ע, שדאי יוצאים ידי חובה גם בטלית קטן שלנו ללא התעטפות כעטיפת ישמעאלים, ורק נהגו להחמיר לכסות את ראשו בטלית כדעת הראשונים, וכפי שנבאר להלן, ומשום צניעות.

מנהגינו בלבישת טלית קטן וברכתה

כפי שביארנו, נפסק להלכה שיוצא ידי חובה גם כשאין עיטוף. מנהגינו, שלובשים טלית קטן, הוא לשיטת בעל העיטור שבוז יוצא ידי חובה, אמנם באור זרוע סובר שלא יוצאים ידי חובה בזה, היות שזה דרך לבישה. וכן בתרומת הדשן (סי' מה) מובא, שאין יוצאים ידי חובה אלא אם כן התעטף בזה כדין עטיפת ישמעאלים, כמו שאנו מתעטפים בטלית גדול, וזוהו יוצא ידי חובת עיטוף. אמנם בשו"ע (סי' ח סעיף ו) כתב לגבי הברכה, שמברך על טלית קטן 'להתעטף', אע"פ שאינו לובשו. וביאר דבריו הט"ז (שם סק"ו), והובא במ"ב שם סקט"ז) שכן הוא נוסח הברכה, וכמו שמברכים 'לישב בסוכה' כשנכנסים לתוכה אע"פ שאינו יושב דווקא, וכולל בזה כל מצוות ציצית, וצ"ל שלפי הראשונים שרק אז יוצאים ידי חובה ודאי שחייב להתעטף (כשיש שיעור עיטוף) ולברך 'להתעטף' וכן פוסק במשנ"ב (סק"ז). אבל לפי שיטתנו, שתמיד יוצא ידי חובה אפי' כשאנו מתעטף, אז יש את דעת השו"ע שבכל אופן יברך 'להתעטף', והרמ"א סובר שמברכים 'על

עוד כתב שם: ורובו ככולו מדברי הימים של מלכי אומות העולם שעברו, אין צורך בידיעתן כלל ואסורה הקריאה בהם בקביעות כנ"ל, אלא לעתות הטיול כדחליש לבא מגרסא, וביומי דפגרי בהו רבנן, כדי ללמוד מתוכו לשון נקי וצח, גם כדי שלא להיות הת"ח ערום מידיעה בקורות הימים ושינויי הזמנים, למען יידע להשיב שואלו דבר, ולא יהא נחשב פתי וסכל בעניני העולם. אף לפעמים יש בו נפקותא לענין ספורי דברי הימים השייכים אל אומתנו ללמוד מאלה על אלה, או יצא ממנו ללמוד עצה ותבונה בעסקי עולם הנצרכים לנו ג"כ, ביחוד בענין השתדלות והפקת רצון אצל מלכים ושרים. עכ"ד. וכן בתפארת ישראל (סנהדרין פ"י מ"א אות ח) כתב בפשטות שקריאת דברי הימים של עכו"ם וצייטונג [עיתונים], נמי בכלל שיחת חולין ודברים בטלים שעובר בעשה, ומותר רק באקראי או בביה"כ.

ובאמת יש עוד חששות בקריאה של דברים בטלים, ראה בשו"ע (או"ח סי' שז סט"ז עפ"י תוס' שבת קטז). שכתב: מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, וכן ספרי מלחמות, אסור לקרות בהם בשבת. ואף בחול אסור משום 'מושב לצים', ועובר משום 'אל תפנו אל האילים' (ויקרא יט ד) לא תפנו אל מדעתכם. ובדברי חשק, איכא תו משום מגרה יצר הרע. ע"כ.

שמיעת דברים בטלים

ברור שגם השמיעה אסורה, כ"כ להדי' בשו"ע הרב (הל' ת"ת פ"ו ה"ו), והטעם מובן משום ביטול תורה. אך מ"מ נראה שהדיבור חמור טפי, כי בזה מזלזל במעלת הדיבור שניתן אל האדם יותר מכל הנבראים, כמ"ש באורח מישרים (סימן יא סק"א) בביאור איסור שיחת חולין, וכן הלימוד הוא מ'ודברת בם'.

ויש להביא גם דברי המהרש"א (ח"א כתובות ה:) על דברי הגמרא - 'תנו רבנן אל ישמעיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהן נכונות חולין ודברי חשק, ומבאר מהרש"א וז"ל: אחר שאמרו לעיל באיסור לשמוע דבר שאינו הגון והוא דבור האסור, הוסיף בזה שגם הדבור המותר כגון דברים בטלים שאינם צריכין, אל ישמעיע את אזניו, אלא לדבור המצוה, משא"כ בשאר חושים כגון בחוש הראות שאין אתה מזהיר להעצים עיניך מראות דבר המותר, ואמרו הטעם מפני שהן נכונות תחלה לאיברים, ר"ל שבכל יבא משמיעת דבור הבטל לידי שמיעת דבור האסור, שע"כ היא נכונות תחלה לשאר אברים, ששאר החושים יוצאים ממנה, לפי שהאיסור מצוי בו יותר. עכ"ד.

העולה לדינא:

- נשים מותרים מדינא בדברים בטלים היות שאינן מחויבות במצוות לימוד התורה. אך מאוד ראוי גם להן למעט בזה כדי לא להיכשל בדיבורים אסורים.
- קטנים ראוי מאוד לחנכם לפי ערכם על דיבורים בטלים, כי לדבר זה של מיעוט הדיבור צריכים להתרגל כבר מגיל הילדות.
- קריאת חומר של דברים בטלים ג"כ אסורה כמו הדיבור בשיחת חולין.
- שמיעת דברים בטלים אסורה כמו הדיבור בהם.
- בזמן שאינו מחויב בלימוד התורה, בפשטות אין איסור בעצם הדיבורי סרק, אך הדבר גורם לקלקולים וראוי למעט בהם.

עוז והדר עושה חשק ללמוד!

ספרי תלמידים מבית 'מחלכת התורה עוז והדר'

חומש תלמידים ללא תמונות

5 כרכים

פסוקי התורה הקדושים תיבותיהם
וטעמיהם, תרגומיהם ופירושיהם, ערוכים
בדיוקים נחוצים ובעימוד שובה לב.
גודל 23 ס"מ

חומש תלמידים עם תמונות

5 כרכים

פסוקי התורה הקדושים תיבותיהם
וטעמיהם, תרגומיהם ופירושיהם, ערוכים
בדיוקים נחוצים ובעימוד שובה לב,
לתוספת תמונות להמחשת הכתוב.

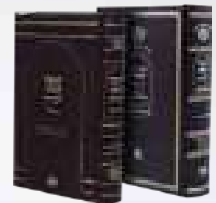

סידור השלם

עם תהלים

חמשה חומשי תורה בכרך אחד

תהלים

באותיות גדולות ומאירות עינים.
נוח מאד לעיני התלמידים,
ומועיל מאד לעידוד הקריאה
ואמירת תהלים.

סידור לתלמידים

באותיות גדולות, בעיצוב נאה, עם
הנחיות קצרות במקומות הנצרכים.

פרקי גמרא לתלמידים

מהדורה מיוחדת של פרקים המופיעים
בנפרד בחוברת עם לימנציה,
מנוקדים, מפוסקים בתוספת הוספות
חשובות לתלמידים.

תלמוד בבלי לתלמידים

ללא מורחבת מהדורה גמרא מנוקדת

פרקי משניות לתלמידים

משניות מוגהות ומסודרות במהדורה
מאירת עינים שנבדקה והותאמה
במיוחד עבור צעירי הצאן.

משנה ברורה

6 כרכים

משנה ברורה מנוקד ומפואר, ערוך
בפאר והדר, בתוספת מאות אלפי
מראי מקומות.

גובה 29 ס"מ

ספרי מוסר

מסודרים ומוגהים מחדש עפי'
דפוסים מדויקים. כותרות
וסיכומים להבנת רצף הדברים.
עימוד חדש מקצועי מאיר עינים.

נ"ך לתלמידים

נ"ך מאיר עינים, עם פירוש
רש"י ומצודות. כולל ביאורי
המילים הקשות
וסימניות להתמצאות.

מחלכת התורה עוז והדר הפצה: היכלי תורה

ארץ ישראל: 1800-22-55-66 | ארה"ב: 437-0054 (718) | אירופה: 44-20-8806-0176

